Division of Birds

M. KIR. MADÁRTANI INTÉZET.
KÖNIGL. UNGARISCHES ORNITHOLOGISCHES INSTITUT.
REGIO ISTITUTO ORNITOLOGICO UNGHERESE.
ROYAL HUNGARIAN INSTITUTE OF ORNITHOLOGY.
INSTITUT ROYAL ORNITHOLOGIQUE DE HONGRIE.

AQUILA

MADÁRTANI FOLYÓIRAT.
ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.
GIORNALE DI ORNITOLOGIA.
PERIODICAL OF ORNITHOLOGY.
JOURNAL POUR ORNITHOLOGIE.

SZERK. REDACT.
VÖNÖCZKY SCHENK JAKAB

L. BUDAPEST 1943.

ÁRA — PREIS — 50 PENGŐ.

MEGRENDELHETŐ A M. KIR MADÁRTANI INTÉZETNÉL — ZU BEZIEHEN VOM K. UNG. ORNITHOLOGISCHEN INSTITUT
BUDAPEST, II., HERMAN OTTÓ-UT 15.

Megfigyelőinkhez és munkatársainkhoz!

Megfigyelőink és munkatársaink adatainak könnyebb feldolgozhatása céljából arra kérjük megfigyelőinket és munkatársainkat, hogy adataikat lehetőleg ne egy összefoglaló jelentésben küldjék be, hanem vonulási, gyürüzési, faunisztikai, biológiai vagy egyéb adataikat különkülön egy-egy iv vagy negyediv irópapiron legyenek szivesek megirni; mert az egyes kategóriákra vonatkozó adatok feldolgozásával Intézetünknek más-más tagja foglalkozik, — de ezenkivül a feldolgozott adatok levéltári kezelése és nyilvántartása is azt kivánja, hogy a különféle, más-más iratszekrényben elhelyezendő ügyek ne legyenek egybefoglalva.

A vonulási jelentések junius, illetve december végéig küldendők be, a fajoknak lehetőleg az Aquila 45-ik kötetében található uj elnevezések szerinti feltüntetésével, — a fészkelő fajokat pedig kérjük egy csillaggal vagy egyéb jeggyel megjelölni.

Az évi gyürüzési jelentéseket kérjük minden évben augusztus hó végéig kimutatásba foglalva beküldeni, mely kimutatás a következő adatokat tartalmazza: 1. a gyürü száma; 2. a madárfaj neve; 3. a jelölés ideje; 4. a jelölés helye; 5. a megjelölt madár kora és esetleg neme (fióka, öreg, him, nőstény.) — A fiókáknak fészekaljanként való összetartozása egy összefoglaló jellel szintén feltüntetendő.

Az összes jelentések mindenkor az Igazgatóság címére küldendők, tisztviselők nevének lehető mellőzésével.

*

Muzeális gyüjteményünk részére gyakran küldenek be megfigyelőink egyes ritkább madarakat, — néha azonban a szakszerütlen csomagolás miatt azok preparálásra használhatatlan állapotban érkeznek meg. Ennek oka abban rejlik, hogy a madarat még melegen csomagolják, mely ekkor a papirtekercsben vagy dobozban megfülled és gyorsan bomlik. Ezt elkerülendő, a lőtt madarat először megfelelő ideig hülni kell hagyni, s csak azután lehet azt lehetőleg fagyapot vagy száraz szalma között dobozba vagy ládikába helyezve postára adni.

*

A gólya és a gyöngybagoly táplálkozásának fokozott mértékben való vizsgálata érdekében kérjük a fészkekben és azok mellett vagy alatt található köpetek és mindenféle táplálék-maradványoknak szives beküldését, a lelhely és dátum, valamint a gyüjtő nevének pontos feltüntetésével.

*

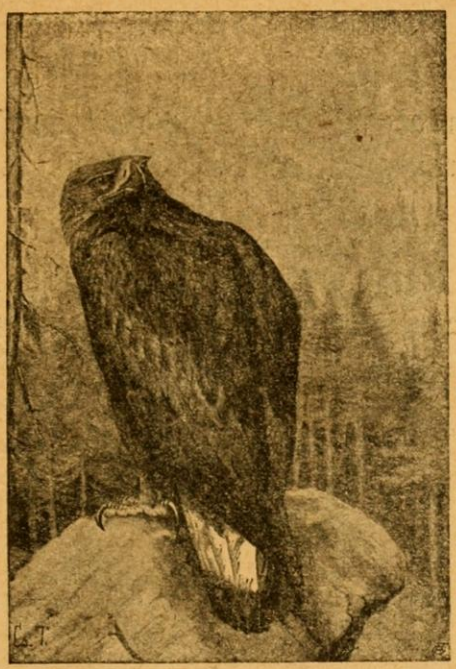
Azokat a megfigyelőinket és munkatársainkat, kiknek működési körzetében vízimadár-telepek vannak, ragadozók vagy más egyéb ritkább madárfajok fészkelnek: felkérjük, hogy a fészkelő párok számát legalább hozzávetőlegesen minden évben megállapítani, s erre vonatkozó rövid jelentésüket évről-évre beküldeni szíveskedjenek.

671
A656
V.50
Birds

AQUILA

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET FOLYÓIRATA

ZEITSCHRIFT DES KÖNIGLICH UNGARISCHEN ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES

MEGINDITOTTA
HERMAN OTTÓ

GEGRÜNDET VON
OTTO HERMAN

SZERKESZTI
VÖNÖCZKY
SCHENK JAKAB

REDAKTEUR
JAKOB VÖNÖCZKY
SCHENK

L. ÉVFOLYAM • 1943. • JAHRGANG L.

8 TÁBLÁVAL ÉS 3 SZÖVEGÁBRÁVAL.
MIT 8 TAFELN UND 3 TEXTFIGUREN.

BUDAPEST.

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET KIADVÁNYA.
EDITION DES K. UNG. ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES.

1943.

SMITHSONIAN LIBRARIES

Kiadatott 1943 december havában.
Herausgegeben im Dezember 1943.

Megjelenik 600 példányban.
Erscheint in 600 Exemplaren.

SMITHSONIAN INSTITUTION
JUN 17 1947
NATIONAL MUSEUM

BUDAPEST, 1943.
MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI NYOMDA
3520/1943.

TARTALOM.

	Oldal
AGÁRDI EDE : Rendellenes madárfészkelések	385—389
— — A balkáni kacagógerle előfordulása Baranya és Tolna vármegyében	404
— — Balkáni kacagógerle Hatvanban	404
DR. BERETZK PÉTER : A szegedi Fehértó madárvilága 10 éves megfigyelés alapján	317—344
BOROSS PÁL : Adatok Sárszentágota vizimadár életéhez	344—347
VITÉZ BORONKAY KÁROLY : Tadorna tadorna L.	406
CSABA JÓZSEF : Madártani adatok a Vendvidékről	356—357
— — Ujabb adat a fekete varju (Corvus c. corone L.) nyugatmagyarországi előfordulásához	405
CSORNAI RICHÁRD : Bácska madarainak szerb és horvátnyelvü névjegyzéke	394—402
DEMETER LAJOS : A rózsás flamingó Torontál megyében	403
DR. DORNING HENRIK : A bubos banka fészkeléséről, élőhelyéről és kellemetlen szagáról	381—382
HANKÓ MIHÁLY : Hajasas (Hieraaëtus f. fasciatus VIEILL.)	403
— — A kis héja (Accipiter badius SEV.) előfordulása Ókigyóson	403—404
JOHANSEN HANS : Megjegyzések az észak-palaearktikus léprigók rendszertanához	365—366
DR. KEVE-KLEINER ANDRÁS : A balkáni kacagógerle térhóditása Magyarországon az utolsó évtizedben	264—281
— — Néhány rendszertani megjegyzés a bécsi Naturhistorisches Muzeum magyar-madártani anyagához	301—307
— — A közelkeleti léprigók rendszertanának ideiglenes áttekintése	358—359
— — Uj szajkó Délkelet-Bulgáriából, — Garrulus glandarius ferdinandi ssp. n.	369
— — A kék fu szereplése a magyar ornithofaunában	402—403
— — In memoriam !	424—426
DR. KOMLÓSSY GYÖRGY : Tadorna tadorna L. Bogyiszlón	406
LINTIA DÉNES : Faunisztikai adatok a Bánátból	403
MARKOV VUJA : Néhány téli adat Bácsföldvárról	407—408
MÁTÉ LÁSZLÓ : A balkáni kacagógerle fészkelése Székesfehérvárott	405
— — Nagy károkatona fészektelepe a Csallóközben	408
— — Gulipánok fészkelése Sárszentágotán	408—409
DR. NIETHAMMER GÜNTHER: Haematopus ostralegus longipes BUTURLIN Magyarországon	299
RADVÁNYI OTTÓ : A fehér gólya 7-es fészekalja	410
DR. SASSI MÓRIC : A vetési varjak telelése Bécsben	379—380
IFJ. VITÉZ SÁGHY ANTAL : Faunisztikai adatok Esztergom vármegyéből	407
DR. SÁTORI JÓZSEF : Faunisztikai adatok a Hortobágyról	406—407
— — A fehér gólya hetes fészekalja	409
SCHENK HENRIK: Megfigyelések a balkáni halvány gezéről, Hippolais pallida elaeica LIND.	256—258
— — Délbácskai madártani jegyzetek	352—353
DR. BÁRÓ SÓLYMOSY LÁSZLÓ : Molnárfecske-albino	407
SÓVÁGÓ MIHÁLY : Ujabb adatok a balkáni kacagógerle debreceni előfordulásáról	405
— — Hajnalmadár Debrecenben	406
— — Glareola p. pratincola L.	407
SZABOLCS JÓZSEF : Vizirigó a Pilisben	406
DR. SZLÁVY TIBOR : A balkáni kacagógerle Rajkán	404
SZOMBATH LÁSZLÓ: Nagy póling fészkelése Pest megyében	409
— — Fattyu szerkő és tavi cankó fészkelése	409
SZŐCS JÓZSEF : A keresztcsőrü megjelenése	408
DR. THIBAUT DE MAISIERES CLAUD : Megfigyelések a hőcsikről az Alpokban	371
DR. THÓBIÁS GYULA : Barátkeselyü Detek községben	406
— — Merops apiaster	409
— — A fehér gólya mint a zöld kabóca pusztitója	411
DR. TRISCHLER ALADÁR : A balkáni halvány geze a magyar madárvilágban	248—252

Oldal

DR. UDVARDY MIKLÓS: A balkáni kacagógerle 405
DR. VERTSE ALBERT: A vetési varju elterjedése, táplálkozása és mezőgazdasági jelentősége Magyarországon 142–208
VÖNÖCZKY SCHENK JAKAB: Ötven év. Visszaemlékezés a Magyar Királyi Madártani Intézet 50 éves multjára . . . . . 9—74
— — Megjegyzések a balkáni halvány geze magyarországi előfordulásához . . . . . 260—262
— — Az erdei szalonka fészkelő területei a történelmi Magyarországon . . . . . 310—313
— — A balkáni kacagógerle előfordulása Balatonfüreden 404
— — Megjegyzés (DR. SÁTORI és RADVÁNYI cikkeihez) . . . . . 410—411
WARGA KÁLMÁN: A m. kir. Madártani Intézet személyzeti kimutatása kronológiai sorrendben (1893—1943) . . . . . 420—421

*

Kisebb közlemények . . . . . 402—411
Personalia 423
In Memoriam! . . . . . 424—426
Index alphabeticus avium . . . . . 427—432

TÁBLÁK JEGYZÉKE.

I. A m. kir. Madártani Intézet eddigi vezetői . . . . . 8—9
II. A m. kir. Madártani Intézet tisztikara 1943 évben . . . . . 8—9
III. A vetési varju (Corvus frugilegus L.) fészkelőtelepei Magyarországon 153
IV. A vetési varju táplálkozása Magyarországon 1937 gyomortartalom és 429 köpet elemzésének százalékos eredménye alapján 191
V. Hippolais pallida elaeica LIND. Balkáni halvány geze . . . . . 262—263
VI. Az erdei szalonka fészkelő helyei a történelmi Magyarországon 312
VII. Költő, még ki nem színeződött kormos szerkő, —
Fészkelő kis csér-pár, —
Fészkelő széki lile-pár, —
Költő gulipán . . . . . 320—321
VIII. Fészkelő gólyatőcs-pár . . . . . 320—321

*

KÉPEK JEGYZÉKE.

1. A balkáni kacagógerle elterjedése Magyarországon 271
2. Vetési varjak a téli Bécsben 379
3. A fehér gólya hetes fészekalja 410

INHALT.

Seite

AGÁRDI EDUARD : Abnorme Nistweisen der Vögel . . . . . 389—394
— — Das Vorkommen der Orientalischen Lachtaube im Baranya und Tolna 413
— — Die Orientalische Lachtaube in Hatvan 413
BOROSS PAUL : Wasservogelleben bei Sárszentágota . . . . . 347—351
VITÉZ BORONKAY KARL : Tadorna tadorna L. 406
CSABA JOSEF : Ornithologische Daten aus dem Wendgebiet 358
— — Ein neues Datum zur Vorkommen von Corvus c. corone L. in Westungarn . . 415
CSORNAI RICHARD : Serbische und kroatische Namen der Vögel der Bácska . . . . . 394—402
DEMETER LUDWIG : Vorkommen von Phoenicopterus ruber antiquorum TEMM. im Komitate Torontál 412
DR. DORNING HEINRICH : Einiges über Nisten und Biotop sowie über den üblen Geruch des Wiedehopfes . . . . . 383—385
HANKÓ MICHAEL : Hieraaëtus f. fasciatus VIEILL. . . . . 412—413
— — Accipiter badius SEV. in Ókigyós 413
JOHANSEN HANS : Zur Systematik nordpaläarktischer Turdus viscivorus . . . . . 366—369
DR. KEVE-KLEINER ANDREAS : Die Ausbreitung der orientalischen Lachtaube in Ungarn im letzten Dezennium . . . . . 281—298
— — Einige systematische Bemerkungen über das ungarische ornithologische Material in der Sammlung des wiener Naturhistorischen Museums . . . . . 307—310
— — Vorläufige systematische Revision der Misteldrosseln aus dem nahen Osten . . . . 359—364
— — Ein neuer Eichelhäher aus Südost-Bulgarien, — Garrulus glandarius ferdinandi ssp. n. 370
— — Das Purpurhuhn in der ungarischen Ornithofauna . . . . . 411—412
DR. KOMLÓSSY GEORG : Tadorna tadorna L. 405
LINTIA DYONISIUS : Faunistische Daten aus dem Banat 412
MARKOV VUJA : Einige Winterdaten aus Bácska . . . . . 416—417
MÁTÉ LADISLAUS : Das Nisten der Orientalische Lachtaube in Székesfehérvár 414
— — Krähenscharbenkolonie im Csallóköz 417
— — Das Nisten der Säbelschnäbler in Sárszentágota 417
DR. NIETHAMMER GÜNTHER : Haematopus ostralegus longipes BUTURLIN in Ungarn 300
RADVÁNYI OTTO : Ein siebener Gelege des Weissen Storches 418
DR. SASSI MORITZ : Saatkrähen als Wintergäste in Wien. . . . . 380—381
VITÉZ SÁGHY ANTON JUN. : Ornithofaunistische Daten aus dem Komitate Esztergom 416
DR. SÁTORI JOSEF : Faunistische Daten vom Hortobágy . . . . . 415—416
— — Siebener Gelege des Weissen Storches . . . . . 418—419
SCHENK HEINRICH : Beobachtungen über den Balkan-Blaßspötter, Hippolais pallida elaeica L. . . . . 258—260
— — Ornithologische Notizen aus der südlichen Bácska . . . . . 354—356
DR. FREIHERR SÓLYMOSY LADISLAUS : Ein Mehlschwalben-Albino 416
SÓVÁGÓ MICHAEL : Neuere Daten zum Vorkommen der Orientalische Lachtaube in Debrecen 414
— — Tichodroma muraria L. in Debrecen. 415
— — Glareola p. pratincola L. 416
SZABOLCS JOSEF : Wasseramsel im Pilisgebirge 415
DR. SZLÁVY TIBERIUS : Die Orientalische Lachtaube in Rajka 414
SZOMBATH LADISLAUS : Das Brüten des Grossen Brachvogels im Komitate Pest . . . 414—415
— — Brüten der Weissbärtigen Seeschwalbe und des Teichwasserläufers 418
SZŐCS JOSEF : Das Erscheinen von Kreuzschnäbeln 417
DR. THIBAUT DE MAISIERE CLAUD : Quelques observations sur le Pic tridactyl, Picoides tridactylus alpinus (BREHM) dans les Alps . . . . . 372—378

Seite

DR. THÓBIÁS JULIUS : Aegypius monachus L. in Detek 415
— — Merops apiaster L. 418
— — Der Weisse Storch als Vertilger der Grünen Zirpe 419
DR. TRISCHLER ALADÁR : Der Balkan-Blaßspötter in der Vogelwelt Ungarns . . . . . 252—256
DR. UDVARDY NIKOLAUS : Die Orientalische Lachtaube . . . . . 414—415
DR. VERTSE ALBERT : Verbreitung und Ernährungsweise der Saatkrähe sowie deren landwirtschaftliche Bedeutung in Ungarn . . . . . 208—248
VÖNÖCZKY SCHENK JAKOB : Fünfzig Jahre. Rückblick auf die 50 jährige Vergangenheit des Königlich Ungarischen Ornithologischen Institutes . . . . . 75—141
— — Bemerkungen über das Vorkommen des Balkan-Blaßspötter in Ungarn . . . . . 262—264
— — Die Nistareale von Scolopax r. rusticola L. im historischen Ungarn . . . . . 314—316
— — Die Orientalische Lachtaube in Balatonfüred 404
— — Bemerkung (zur Artikel RADVÁNYI'S und SÁTORI'S) 419
WARGA KOLOMAN : Personal-Ausweis des Kgl. Ung. Ornithologischen Institutes in kronologischer Reihenfolge (1893—1943) . . . . . 421—422

*

Kleinere Mitteilungen . . . . . 411—419
Personalia 423
Index alphabeticus avium . . . . . 427—432

VERZEICHNIS DER TAFELN.

I. Die bisherigen Leiter des Kgl. Ung. Ornithologischen Institutes . . . . . 8—9
II. Das Beamtenkorps des Kgl. Ung. Ornithologischen Institutes im Jubiläumsjahre 1943 8—9
III. Die Kolonien der Saatkrähe (Corvus frugilegus L.) in Ungarn 153
IV. Die Ernährung der Saatkrähe in Ungarn auf Grund der Analyse von 1937 Mageninhalten und 429 Gewöllen in Prozenten 191
V. Hippolais pallida elaeica LIND. Balkan-Blaßspötter . . . . . 262—263
VI. Brutplätze von Scolopax rusticola L. im historischen Ungarn 312
VII. Brütende Trauerseeschwalbe im immaturen Kleide, —
Zwergseeschwalben-Paar am Neste, —
Seeregenpfeifer-Paar am Neste, —
Brütender Säbelschnäbler . . . . . 320—321
VIII. Stelzenläufer-Paar am Neste . . . . . 320—321

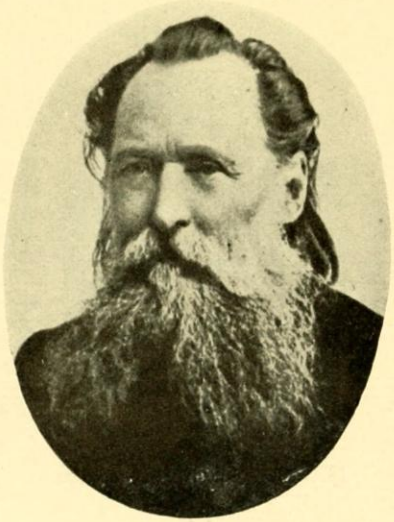
*

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN.

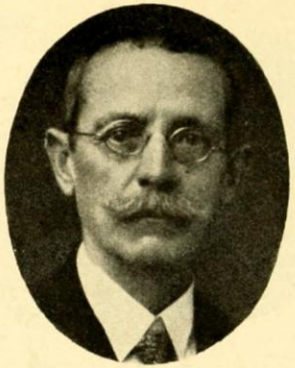
1. Verbreitung der Orientalischen Lachtaube in Ungarn 271
2. Saatkrähen im Winter in Wien 379
3. Siebener Gelege eines Weissen Storchpaares 410

Chernel Istvánné

Hermann Otto
a M. O. K. Alapítója

Dr. Csörgey Titusz

A M. KIR. MADÁRTANI INTÉZET EDDIGI VEZETŐI.

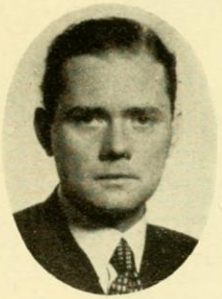
DIE BISHERIGEN LEITER DES KGL. UNG. ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES.

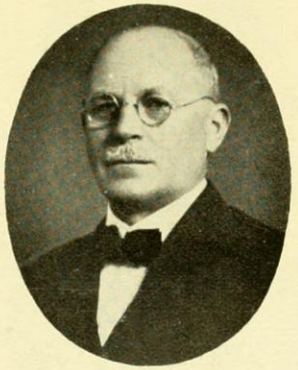
Warga Kálmán

Dr. Vasvári Miklós

Dr. Keve András

Vönöczky Schenk Jakab

Dr. Vertse Albert

Dr. Udvardy Miklós

Dr. Pátkai Imre

A M. KIR. MADÁRTANI INTÉZET TISZTIKARA 1943. ÉVBEN.

DAS BEAMTENKORPS DES KGL. UNG. ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES IM JUBILÄUMSJAHRE 1943.

Ötven év.

Visszaemlékezés a Magyar Királyi Madártani Intézet 50 éves multjára.

Irta: VÖNÖCZKY SCHENK JAKAB.

A sors rendelkezése ugy hozta magával, hogy a MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT néven életrekeltett MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET 50 éves multjának, keletkezésének, tüneményes fejlődésének történelmi folyamatát a magam személyében az alapitó gárdának olyan tagja ismertetheti, aki majdnem az alapitástól kezdődően mint az intézmény belső munkása közvetlen közelből nemcsak végig kisérhette ezt a folyamatot, hanem annak irányitásában is hosszu időn át jelentős részt vehetett. Talán az, aki távolabbról itélheti meg ezt a történelmi fejlődési folyamatot, több tárgyilagossággal tudná azt ismertetni, de viszont az, aki végig élhette annak minden nevezetesebb mozzanatát, még esetleges elfogultsága dacára is bizonyára hivebb és közvetlenebb megemlékezést nyujthat. Különösen áll ez a jelen esetre, amikor olyan intézményről van szó, amely mindig valóságos szivügye volt az alapitóktól kezdődően az utánuk következő nemzedékeknek is, akik valamennyien soha se láttak hivatalt az Intézet érdekében kifejtett működésükben, hanem mindenkoron hivatást.

Ez a hivatásérzet, amely az Intézet minden munkását — ugy a belsőket, mint a külsőket — arra serkentette, hogy tehetsége legjavát tökéletesen az Intézet szolgálatába állitsa, egyenes következménye volt annak az ellenállhatatlan lelki erőnek, amellyel az alapitó HERMAN OTTÓ sugározta be az Intézet légkörét s amely azóta is mint legértékesebb hagyomány hatotta át ugy a régebbi, mint az ujabb nemzedékeket. Ma sem ismerünk magasztosabb életcélt, mint az Intézet és folyóiratának alázatos önfeláldozó szolgálatát.

HERMAN OTTÓ-nak ez a sugalmazó ereje azonban nemcsak az Intézet belső életében fejtette ki a maga csodálatosan ösztönző hatását, hanem kifelé is, még pedig nemcsak a belföldön, hanem a külföldön is. Mindenki teljes lelkesedéssel és odaadással csatlakozott az uj intézményhez. Ötven év távolából és csökkent lelki ruganyosság dacára még ma is elevenen él bennem az a kitörő lelkesedés és öröm, amely a „Központ" megalapitásának és az „Aquila" megindulásának hirére elfogott,

JUL 1 1 1947

Ugyanez a határtalan öröm és lelkesedés nyilvánult meg mindazokban a közvetlen személyes nyilatkozatokban és irásokban is, amelyek az Intézethez való csatlakozást jelentették be.

De nemcsak üdvözlő szavakban mutatkozott meg az uj intézmény támogatásának a készsége, hanem tettekben is. A Magyar Tudományos Akadémia az alapitás költségeire egyszersmindenkorra 500 forintot, a Természettudományi Társulat pedig 500 forint évi járadékot szavazott meg mint előfizetést bizonyos mennyiségű Aquila példány ellenében.

Hozzájárult mindezekhez az a tény, hogy az Intézet alapitására nézve a körülmények a képzelhető legkedvezőbbek voltak. Szinte azt lehetne mondani, hogy a kedvező körülmények halmozódása következtében valósággal szükségképpen született meg az Intézet. Ugy a döntésre hivatott hatóságok, mint a leendő vezetőség és munkatársak, de a külföldi tudományos fórumok is, amelyek fogadtatásától sok függött, valamennyien a Budapesten lezajlott II. nemzetközi madártani kongresszus hatása alatt állottak, amelyről még 1934-ben is azt irta az Oxfordban tartott VIII. nemzetközi madártani nagygyülés elnöke, a mai madártani kutatás egyik vezéregyénisége, Dr. Stresemann Ervin, hogy „olyan kongresszus volt, amely a legváltozatosabb tudományos célkitüzések jegyében állott és ezzel minden utána következő kongresszusnak mintaképül szolgált. Ennek következtében ez a kongresszus a legfényesebb sikerrel folyt le. Belőle fakadt a magyar madártani kutatás gyors fejlődése. Herman Ottó-nak sikerült egyuttal 1893-ban a Magyar Ornithologiai Központnak, annak a még mai napig is egyedülálló állami intézetnek a fölállitása, amelynek Aquila folyóirata hamarosan a legnagyobb tekintélyt tudta elérni." (Proceedings of the VIII-th Int. Ornith. Congress Oxford 1934. Oxford 1938. p. 11. 12.). A kedvező körülményekhez tartozott az is, hogy Herman Ottó hatalmas egyéniségének teljében kapta a megbizást s ugyanakkor az idők kifürkészhetetlen méhe magyar földön oly bőségben termelte a tehetséges és önképzés utján kitünően iskolázott, de egyuttal lelkes ornithologus nemzedéket, mint azóta sem. Ezzel a vezérrel és ezzel a gárdával a siker nem lehetett kétséges. A legelső aki táviratilag jelentette be csatlakozását, Chernel István volt.

A közállapotok is teljes mértékben kedvezőek voltak az Intézet működésének a megindításához. A legmélységesebb béke idején, külpolitikai bonyodalmak minden kilátása nélkül kelt életre az Intézet, ugyanakkor semmiféle belpolitikai feszültség sem fenyegetett, sőt a nemzet ezredéves fönnállásának megünneplésére készült. Olyan légkörben keletkezett az Intézet, amely felette kedvező volt az alkotó munka számára. Akkor ez természetesnek látszott, de a mai viszonyokból visszatekintve, bizony aranykornak kell minősitenünk azt az időt, mikor az ember estére még aggály nélkül hajthatta nyugalomra a fejét,

hogy a munkát holnap ott folytathatja, ahol ma abbahagyta, nem ugy mint most azzal a kinzó gondolattal, vajjon meglesznek-e még másnap reggel az ötven éven át teljes odaadással, lelkesedéssel és áldozatokkal gyüjtött tudományos kincsek!? . . .

Ilyen szempontból tekintve a helyzetet, azt kell mondanunk, hogy amilyen kedvezőek voltak a viszonyok az alapitás évében, éppen annyira kedvezőtlenek a jubileumi esztendőben. Éltet azonban a remény, hogy sikerül átvészelni ezt a kultura értékeire annyira veszedelmes időszakot s majd a jövőben az emberiség fölocsudik a jelen háborus kábulatából, az eszeveszett, mindent feledő gyülölködésből és ujra megtalálja az utat legértékesebb javainak megmentésére és további termelésére.

Ha egyéb szempontokból hasonlitjuk össze a mai helyzetet azzal, amelyben az Intézet az alapitási esztendőben volt, akkor nagyarányu örvendetes fejlődésről lehet beszámolni. A gyüjtemények, könyvtár és tudományos fölszerelés nélkül — ugyszólván csak tudományos fölkészültséggel, de határtalan lelkesedéssel induló, csak két irodai szobára szabott intézetben az igazgató és asszisztense képviselte kezdetben a tudományos és adminisztrációs státust, egy szolga az altiszti személyzetet. Ezzel szemben jelenleg van az Intézetnek 10 pazarul berendezett helyisége (munka-, muzeális és könyvtártermek, laboratoriuma), személyzete pedig áll 7 szakemberből (1 főigazgató, 1 igazgató, 3 főadjunktus, 1 asszisztens, 1 kisegitő szakmunkaerő), továbbá 1 műszaki altisztből és 1 takaritónőből. Oly hatalmas fejlődés ez, melyre joggal büszke lehet az Intézet, mert hiszen ezt csak a fölöttes hatóság megértő támogatásával tudta elérni — a támogatást pedig csak a sikeres működés tudta megnyerni.

Már maga az a jelenség, hogy a madártan mivelésére külön intézményt lehetett szervezni, az akkori Magyarország óriási kulturáltságát bizonyitotta, tekintettel arra, hogy ily madártani intézet még jelenleg, tehát kerek 50 év mulva is, még mindig csak Magyarországon van.

A mai sulyos viszonyok között, amikor szerte az országban sok családnak gyásza van, a halkszavu ünneplés az ildomos. Bármennyire is örülünk az 50 éves jubileumnak, bármennyire a magyar kultura ünnepének is érezzük ezt az évfordulót, bármennyire is kötelességünknek érezzük a dicső elődök emlékének felidézését és ünneplését, mégis szükre kell szabnunk az ünneplés kereteit és elsősorban csak arra törekednünk, hogy a fejlődés történeti folyamatát rögzitsük az idők engedélyezte méretekben.

Még se mulaszthatom el kifejezését adni annak a mélységes fájdalmamnak, hogy a vészes idők miatt nem hivhatjuk össze testvéri ünnepélyre Intézetünk megfigyelői gárdáját, munkatársait és barátait, akik mindig önzetlen önfeláldozó megértéssel és szeretettel támogattak bennünket a magyar madártan érdekében folytatott munkánkban.

Éppen olyan fájdalmas, hogy külföldi barátainknak csak egy részét tudjuk legalább értesiteni erről az ünnepünkről, jelentős részüktől elválaszt a most duló háboru. Nagyrabecsülő szeretettel gondolunk mindnyájukra ezen ünnepélyes alkalommal és meghatottan és hálával emlékezünk vissza a megelőző világháborut követő időkre, amikor volt barát és ellenség egyaránt, egyforma megbecsüléssel és szeretettel karolta föl Intézetünket. Reménykedünk, hogy a nagy világégés után ismét a régi egyetértésben folytathatjuk munkánkat az egyetemes madártani tudomány érdekében.

Az egykoru iktatókönyv tanusága szerint HERMAN OTTÓ 1893. dec. 4-dikén iktatta sajátkezüleg a M. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 1893. november 25-dikén kelt 30.071. számu leiratát a Magyar Ornithologiai Központ engedélyezése és szervezete, továbbá a személyzet alkalmazása stb. tárgyában. HERMAN OTTÓ ezt a leiratot „ALAPOKMÁNY"-nak jelölte meg. Már a következő napon, december 5-dikén kerül a könyvbe az első asszistens JABLONOWSKI JÓZSEF kezeirásával a második iktatmány: a „Magyar Ornithologiai Központ" körlevele a magyar ornithologusokhoz azzal a felszólitással, hogy az uj intézményt működésében támogassák. A „MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT" elnevezés a „A Magyarországi Ornithologiai Megfigyelő Állomások Központi Hivatala" szövegnek a röviditéséből keletkezett. Később még tovább fokozódott a rövidités, annyira, hogy csak a „KÖZPONT" maradt meg belőle, amely aztán fogalommá vált a magyar ornithologusok, illetőleg a magyar természettudományi kutatók és kutató intézmények körében. Hasonló tartalmu körlevél tájékoztatta a külföldi szakembereket és madártani intézményeket az Intézet megalakulásáról, kérve a csatlakozást és támogatást.

Ez az elnevezés logikus következménye volt annak, hogy az uj intézménynek kifejezetten az volt a legfőbb föladata, hogy a madárvonulás kérdését tanulmányozza, amely a kongresszusnak is egyik legfontosabb föladatköre volt. Természetesen az első és legfőbb feladat volt a magyar madárvonulási jelenségek tisztázása s ennek a célnak az érdekében szervezte meg HERMAN OTTÓ a magyar madármegfigyelési hálózatot, a mely az ország akkori — első sorban vidéki madártani kutatóiból alakult, akik az ország különböző pontjain figyelték meg a madárvonulás

jelenségeit és adataikat beküldték a „Központ"-ba, a hol azokat földolgozták és közreadták. Minthogy a szakemberekből alakult megfigyelő hálózat nem volt elég sürü, azért HERMAN OTTÓ kibővitette azt a M. KIR. ERDŐHATÓSÁGOK személyzetéből alakult hálózattal. Mig a szakemberek figyelme lehetőleg minél több fajra terjedt ki, addig az Erdőhatóságok kötelessége csak a füsti fecske és fehér gólya megfigyelésére szoritkozott. A magyar madárvonulási megfigyelő hálózat világviszonylatban is szinte páratlanul értékes müködést fejtett ki. Nemcsak a vonulási jelenségeket figyelte és jelentette, hanem ezzel egyidejüleg becses faunisztikai adatokkal is gyarapitotta a magyar madártani kutatást. Igen fontos volt a mindenkori madárinváziók — pásztormadár, csonttollu madár, pusztai talpastyuk — bejelentése s ezen a téren az Intézet működése szintén példaadó és sokszorosan irigyelt volt.

Dec. 6-áról van keltezve HERMAN OTTÓ fölterjesztése a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, amelyben megköszöni, hogy a Magyar Ornithologiai Központ vezetését rábizta, jelenti az asszisztens és altiszt alkalmazását és előterjesztést tesz az Intézet folyóiratának megindításáról, melynek jelképeként a *sas*-t választotta, igy a folyóirat cime AQUILA lett. Mindjárt hangsulyozza, hogy a folyóirat értekezései nemcsak magyarul, hanem egyidejüleg kivonatosan vagy egészben is valamely világnyelven jelennek majd meg.

Ezzel elindult hóditási és fejlődési utjára a „Központ" röviditve a „M. O. K.", amelyen immár elérkezett az 50-dik évhez.

Az „ALAPOKMÁNY" előzménye az volt, hogy HERMAN OTTÓ szavai szerint (Aquila X. 1903. p. 21): mivel az 1891-ben megtartott II. nemzetközi ornithologiai kongresszus kétségbevonhatatlan eredményeket mutatott föl, Magyarország vallási és közoktatási ügyeinek akkori vezetője CSÁKY ALBIN gróf miniszter a következő gondolatra jutott: „A kongresszus sikere morális kötelezettséget is jelent Magyarországra nézve, hogy ama tudományág számára, melynek a kongresszus szentelve volt, valamely állandó intézetet létesitsen." Ennek az elgondolásnak folyományaként az 1893. május 20-dikán kelt 15.036. számu leiratával a miniszter fölszólitotta HERMAN OTTÓ-t, hogy mint volt feje a tudományos bizottságnak, legjobb belátása szerint készitse el egy megfelelő intézet tervét és azt terjessze föl. Ez megtörtént s HERMAN OTTÓ már junius 17-dikén jelentette, hogy vállalja a Magyar Ornithologiai Központ főnöki állását. Junius 29-dikén pedig azt jelentette, hogy berendezte az Intézet irodáját is, jobbadán azzal a butorzattal, amely a madártani kongresszus irodájáé volt.

Az alapokmányban a miniszter egész terjedelmében elfogadta a Magyar Ornithologiai Központ — M. O. K. — szervezetére vonatkozó javaslatot s megköszöni HERMAN OTTÓ-nak, hogy szives volt a főnöki állást vállalni, mert „a legjobb kezekben látván ilyképen ezen, majdan fontos tudományos és nemzetgazdasági szerepre hivatott intézmény vezetését.“ Egyben elfogadja HERMAN OTTÓ-nak azt a kivánságát is, hogy „eme főnöki állás, minthogy avval semminemü javadalom nem jár, tiszteletbelinek fog tekintetni.“

Hogy HERMAN OTTÓ miért ragaszkodott annyira ahhoz, hogy állása tiszteletbeli legyen, annak puritán egyénisége volt az oka. Mint ellenzéki országgyülési képviselő féltékenyen őrizte függetlenségét. Mint a magyar tudomány nemcsak rajongó, hanem egyuttal céltudatos, messzetekintő mivelője: nem utasithatta vissza a kormány megbizatását olyan tudományos intézmény megalapitására és vezetésére, amelynek szükségességéről és fontosságáról meg volt győződve, de nem engedhette meg még annak a látszatát sem, hogy ezért javadalmazást fogad el. Képviselői mandátumának megszünésével ugyan kénytelen volt később tiszteletdijat elfogadni, mert hiszen majdnem teljesen vagyontalan volt, de kinevezést sohase fogadott el. DARÁNYI IGNÁC váltig erőszakolta rá a miniszteri tanácsosi kinevezést, de annak elfogadására sohase tudta magát rászánni. Az Intézet fejlődésére ez a vonakodása azonban nem volt hátrányos hatással, mert a magyar kormányzat mindig megbecsülte HERMAN OTTÓ-ban a nagy magyar tudóst és az önzetlen puritán embert s valósággal szabad kezet adott neki az Intézet fejlesztésében. Bizonyitja ezt az Intézetnek 1906-ban történt véglegesitése, majd államositása, amelyről alább még részletesebben lesz szó.

Az uj intézmény életképességének egyik legjellemzőbb bizonyitéka volt az, hogy már alig féléves fönnállása után kiadta Aquila cimü folyóiratának első és második egyesitett füzetét, amely ugy bel- mint külföldön a képzelhető legkedvezőbb fogadtatásban részesült. Már külső kiállitásában is meglátszott rajta a szerkesztő HERMAN OTTÓ kifinomodott magasrendü izlése. Ugyanez a válogatott izlés, valamint tökéletes szakszerüség jellemezte a tartalmat is. HERMAN OTTÓ nem türt meg semmi pongyolaságot a közlemények szövegezésében. Még kevésbbé engedett a szinvonal kérdésében. Amelyik közlemény nem érte el az ő szigoru mértékével mért tudományos szinvonalat, az könyörtelenül „ad acta“ került. Ezek a szerkesztőségi elvek különösen a „Kisebb Közlemények“-re érvényesültek, amelyek éppen ennek a gondos szerkesztésnek a következtében egyik igen kedvelt rovatát alkották az Aquila-nak. Ez az eljárás tette aztán lehetővé, hogy sok külső, kevésbbé képzett munkatársunk egyébként értékes megfigyelései

megfelelő formában jussanak a szakkörök elé és arra ösztönözték a megfigyelőket, hogy észleleteiket közöljék az Intézettel, amely ezen a réven sok értékes adatot nyert. HERMAN OTTÓ szerkesztőségi elvei hagyományosak maradtak az Intézetben s jelenleg az 50-dik jubiláris évfolyamban is éppen olyan érintetlenül érvényben vannak, mint ahogyan a mestertől átvettük azokat. Mindig tudatában vagyunk annak, hogy az Aquila szárnyán a nemzetközi fórumok elé kerülnek a magyar madártani kutatás eredményei, mert az megint igazi HERMAN OTTÓ-féle megoldás volt, hogy a közlemények a magyar nyelv elsőbbségi jogának épségben tartása mellett valamelyik világnyelven is megjelenjenek. Ez a világnyelv tulnyomó részben a német volt, egyrészt a közeli szomszédság miatt, másrészt pedig azért, mert a szerkesztőségben is ezt a nyelvet ismerték a legjobban. HERMAN OTTÓ valósággal klaszszikusan beszélt németül, ugyszintén CHERNEL is, GRESCHIK is maga készitette cikkének német fordítását. Mint a szerkesztésben legfőbb segitségük magam is rengeteg Aquila cikket forditottam német nyelvre, vagy németből magyarra. Igy első ilyen fordításom volt ALMÁSY németül megirt dobrudzsai beszámolójának fordítása (Aquila, 1898 p. 3—104). Munkamegtakaritás céljából később HERMAN OTTÓ németül irt cikkeit forditottuk magyarra, elsősorban CSÖRGEY TITUS, aki klasszikusan tudta átültetni a német eredetiben irt cikkeket magyar nyelvre. Később a magam németül irt cikket szintén magyarra forditotta. Idők multával a német forditók sorából csak magam maradtam s akkor külső segitségre szorultunk. Legkiválóbb mindig helytálló önzetlen munkatársunk ezen a téren SALMEN JÁNOS volt, aki ennek a közleményemnek a fordítását is végezte.

Az Aquila mellett a külföldi kapcsolatok megszervezése szempontjából igen nagyfontosságu volt a tiszteletbeli és levelező tagságok rendszeresitése. Ezek tulnyomó nagy részben a külföld elismert madártani kutatói sorából kerültek ki, akik ezzel a tagsággal az Intézet barátaivá váltak, annak a törekvéseivel megismerkedtek és azokat megismertették illetékes szakkörökben és az idők folyamán rendkivül sok értékes szakirodalommal gazdagitották az Intézetnek kezdetben majdnem teljesen üres könyvtárát.

Természetesen a hazai kutatók is részesültek ebben a kitüntetésben. Igy az 1894-ben kinevezett tiszteletbeli tagok sorában BLASIUS, BÜTTIKOFFER, COLLET, CORDEAUX, FINSCH, GAETKE, REICHENOW, SHARPE, TSCHUSI stb. világhirü kutatók mellett ott szerepel a magyar CSATÓ JÁNOS és FRIVALDSZKY JÁNOS is, mig a levelező tagok sorában ott találjuk

sok külföldi kutató mellett BUDA ÁDÁM, CHERNEL ISTVÁN, GRÓF FORGÁCH KÁROLY, DR. LOVASSY SÁNDOR, DR. MADARÁSZ GYULA, MEDRECZKY ISTVÁN, SZIKLA GÁBOR neveit.

A döntő tényező ezekben a kinevezésekben nemcsak a megtiszteltetés volt, hanem az is, hogy minden tag tiszteletpéldányul kapta az Aquila folyóiratot. Belföldi viszonylatban a tiszteletbeli és levelező tagság mellett volt a rendes megfigyelői tisztség, amely az állandó madárvonulási jelentéseket beküldő, vagy egyébként értékes szolgálatokat teljesitő tagok kitüntetésére szolgált. Ezek jutalma is az Aquila tiszteletpéldánya volt, ami igen buzditólag hatott a „Központ"-hoz való minél szorosabb csatlakozásra és a madártani megfigyelések teljesitésére. Tudom magamról, milyen megtiszteltetésnek éreztem azt, amikor a „Központ" 1897-ben kinevezett rendes megfigyelőjévé. Nem tudtam elképzelni ennél nagyobb kitüntetést.

A rendes megfigyelők mellett az ujonnan jelentkezők mint magántudósitók szerepeltek s ha ezek továbbra is komoly érdeklődést tanusitottak és állandóan beküldték jelentéseiket, akkor hamarosan szintén elérték a rendes megfigyelői tisztséget. Ilymódon biztositva volt az állandó utánpótlás, amelyet később különböző lapokban elhelyezett propaganda közleményekkel is törekedett biztositani az Intézet. Ezen a téren különösen magam folytattam eredményes müködést.

Ötven év távlatából utólagosan is meg kell állapitani, hogy HERMAN OTTÓ ezen a téren is olyan előrelátással alapozta meg az Intézet jövőjét, hogy azon a mai napig se kellett változtatni. Mai napig se tudtuk az akkoriban bevezetett és bevált intézkedéseket ujabbakkal és jobbakkal helyettesiteni.

Nagyon mozgalmas élet folyt már mindjárt az elindulást követő időkben az Intézetben. Az uj intézményt nemcsak a szakemberek és madárbarátok látogatták, hanem HERMAN OTTÓ politikai barátai, valamint a tudományos világ kiváló képviselői is. Valósággal csodálatos, hogy miként fért el a sok látogató és munkatárs a két muzeumi alagsori, bizony nem is nagyon világos szobában. Bár tulajdonképpen csak két állandó tisztviselője volt kezdetben az uj intézménynek: az igazgató és asszisztens s ezek közül is az utóbbi, miután a rovartani állomás igazgatójává lett kinevezve, 1896 január 9-dikén benyujtotta az asszisztensi állásról való lemondását, mégis alig lehetett elhelyezni az önkéntes munkatársakat, akik részben állandóan, részben időnként jártak be.

Az állandó önkéntesek közül GYULAI GAAL GASZTON, aki szinte kezdettől fogva 1898-ig ott dolgozott a „Központ"-ban addig, amig

családi viszonyai megengedték kimagaslóan értékes működést fejtett ki. Az uj intézmény mellé csatlakozott még két kiváló tehetségü és képzettségü madártani kutató, azonban nem mint állandóan bejáró önkéntes, hanem csak mint gyakori vendég és külső munkatárs és pedig CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN, valamint DR. ALMÁSY GYÖRGY. Nagyon természetes volt, hogy HERMAN OTTÓ azt szerette volna, ha ezek a szakférfiak, akik a tudáson és tehetségen fölül előkelő társadalmi helyzettel is rendelkeztek, ne csak ideiglenesen mint önkéntesek és kivülről támogassák az Intézetet, hanem beüljenek a „Központ"-ba mint belső munkatársak és igy szolgálják az ő irányitása mellett és az ő viharos munkaütemében az Intézet további működését s a magyar madártani kutatást. Ez a tehetségekkel teljes, tettrevágyó és nagyszerü képzettséggel rendelkező hármas együttes, amelyet kezdetben DR. MADARÁSZ GYULA is támogatott, HERMAN OTTÓ vezérlete mellett mint az Intézet állandó tisztikara olyan működést fejthetett volna ki, amely beláthatatlan eredményekkel kecsegtetett. HERMAN OTTÓ nem lett volna az, aki volt, ha ezt a lehetőséget nem szorgalmazta volna.

Ez a terve azonban nem tudott megvalósulni. Csak GYULAI GAAL GASZTON volt — mint már emlitettem — állandó belső munkatárs, aki részt vett az adminisztrációban is, de java munkaerejét lefoglalták kezdetben az évi madárvonulási jelentések, majd később az 1898 és 1899 évi fecskevonulás tömeges megfigyelésének előmunkálatai és a beérkezett sok ezer adat földolgozása.

Legnagyobb érdeme, hogy az Intézethez beérkezett madárvonulási adatokat nemcsak közreadta, hanem HERMAN OTTÓ szándékainak megfelelően egyuttal föl is dolgozta s ezzel nemzetközi viszonylatban is egészen uj iskolát teremtett. Az első, az 1894 évre vonatkozó földolgozás (Aquila 1895. p. 3.) ugyan még „A Magy. Orn. Központ" jelzéssel jelent meg, de az 1895 évi jelentés már GAAL GASZTON neve alatt jelent meg s ebben jelzi, hogy az első jelentés is tőle származik (Aquila 1896. p. 8.).

Ezek a földolgozások olyan tökéletesek voltak, hogy az azokban lefektetett eredeti módszerek apró változtatásoktól eltekintve később is mintául szolgáltak és lehetővé tették, hogy a magyarországi madarak vonulásában később bizonyos typusokat tudtam megállapítani, ami nagyban hozzájárult a magyar madárvonulás kérdésének tisztázásához, továbbá ahhoz, hogy egyes jobban megfigyelt fajok vonulását térképen is tudtam szemléltetni.

Ezeknek a madárvonulási jelentéseknek a közreadása még egy igen jelentékeny eredménnyel járt. Fölfigyelt azokra HEGYFOKY KABOS turkevei plébános, az ismert időjárástani kutató, aki azok alapján mindjárt jelentkezett az Intézetnél s megjelenendő munkája számára madárvonu-

lási adatokat kért. Minthogy azok akadálytalanul rendelkezésére állottak s HERMAN OTTÓ-tól ezen fölül buzditást és irányitást is kapott, haláláig hüséges munkatársa maradt az Intézetnek. Ezentul minden esztendő tavaszi vonulási jelentését megfelelő időjárástani méltatással látta el. HEGYFOKY-nak ezek a jelentései és egyéb dolgozatai, amelyek a madárvonulás és az időjárás kapcsolataira vonatkoztak elsősorban, nemzetközi viszonylatban igen jó hirnevet szereztek a Magyar Ornithologiai Központnak, de természetesen belföldi tudományos körökben is hozzájárultak az uj intézmény tekintélyének emeléséhez. HEGYFOKY nem általános megjegyzésekkel kisérte a vonulási jelentéseket, hanem tüzetesen összehasonlitotta azokat az időjárási jelenségekkel és számos összefoglaló tanulmányban ismertette a madárvonulás és időjárás kapcsolatát. Ezen a téren valósággal uttörő munkát végzett — de ezt csak a madárvonulási jelentések GAAL GASZTON által megalapitott földolgozási módszere alapján tudta megcsinálni. Ugyanilyen eredetiséggel és alapossággal végezte el GAAL GASZTON az 1898 és 1899 évi fecskevonulás tömeges megfigyeléséből származó sok ezer adat földolgozását is, amelyekhez HEGYFOKY szintén csatolt időjárástani földolgozást.

Ez a tömeges fecskevonulási megfigyelés szervesen beletartozott a M. O. K. föladatkörébe, a magyar madárvonulás jelenségének kutatásába és egyik emlékezetes nagyszabásu cselekedete volt az Intézetnek, amelyet sem azelőtt, sem azóta sehol se tudtak megcsinálni az egész világon. Szükséges volt HERMAN OTTÓ szinte fékezhetetlen tettereje, de csak azért sikerülhetett, mert ott volt tartalékban GAAL GASZTON csodálatos és föltétlenül megbizható munkabirása és semmi által ki nem lendithető munkarendszere, aki a megkezdett uton szivósan kitartott és minden munkát, amibe belefogott, be is fejezett. A tömeges fecskevonulás adatainak földolgozásában magam is sokat segithettem neki s mindig hálával gondolok vissza a vele töltött munkaórákra, mert olyan munkafegyelmet tanultam tőle, hogy ez döntően kihatott egész további működésemre az Intézetben.

Bár az Intézetből való kiválása után is mindvégig hüséges ragaszkodó tagunk maradt, mégis mint működő tagot elveszitettük. Az Aquila-ban 1903-ban jelent meg az utolsó közleménye.

A kiszemelt hármas együttes második tagja CHERNEL ISTVÁN csak látogatóban kereste föl az Intézetet, huzamosabb ideig sohase dolgozott benne, de azért annak működésére, jövő fejlődésére rendkivüli hatással volt. A madárvonulási kutatás mellett ő képviselte a gazdasági madártani irányzatot és a madárvédelmet, amely hamarosan az Intézet

legfontosabb kutató területévé emelkedett. Meg kell állapitani azonban azt a tényt, hogy már az Intézet 1893. nov. 25-én kelt szervezeti szabályzatának 4. pontjában is mint az Intézet föladata szerepelt a gazdasági gyakorlati madártan mivelése. Ez a pont a következőképpen hangzik : „Szakszerü véleményt adni mindazokról az ornithologiai kérdésekről amelyek akár tudományos, akár gazdasági gyakorlati tekintetben felmerülnek". Ennek az irányzatnak a M.O.K.-ban való érvényitése azonban már az Aquila 1895. évfolyamának 190. lapján is kifejezésre jut FINSCH OTTÓ-nak a M. O. K. működésére vonatkozó kritikájára adott válaszában, amely a következő szöveget tartalmazza : „Lényeges és elvileg fontos megjegyzése az, hogy a M. O. K. abban különbözik az északamerikai Division of Economic Ornithology-tól, hogy mi csupán tudományos célokat tüztünk ki, mellőzve a gyakorlatiakat. Ám ez csak látszat, mert ugy, amint bevettük a II-ik ornith. Congressus szervezetébe az Ornithologia Oeconomica szakosztályt, épen ugy jártunk el a Magyar Központ szervezésénél is . . . Ez az irány immár szilárdan meg van állapitva : a földmivelésügyi m. kir. Minisztérium az Ornithologia Oeconomica minden fölmerülő kérdésében az Ornith. Központ véleményét hallgatja meg s csak ezután dönt ; azonkivül ugyane Minisztérium megtette az első lépéseket arra is, hogy Magyarországnak gazdaságilag hasznos és káros madarairól tüzetes munka irassék. Mindezeken kivül a m. kir. földmivelésügyi Minisztérium hozzájárul a Magyar Ornithologiai Központ fentartásához is."

HERMAN OTTÓ kezdeményezésére fölvetődött oly magyar munka megirásának szükségessége, amely Magyarország madárvilágának gazdasági jelentőségét ismertesse. HERMAN OTTÓ a munka megirására mindjárt CHERNEL ISTVÁN-ra gondolt, őt bizta meg a munka tervezetének megszerkesztésével, majd a maga nagy befolyásával — mint a Magyar Ornithologiai Központ főnökének — sikerült DR. DARÁNYI IGNÁC akkori földmivelésügyi Minisztert meggyőzni ilyen munka megirásának szükségességéről, egyuttal biztositani a mű kiadásának költségeit és kieszközölni CHERNEL ISTVÁN megbizatását a munka megirására. Az Aquila 1895. évfolyamának 190. lapján a következő bejelentést olvashatjuk a készülő munkáról : „A m. kir. Földmivelésügyi Minisztérium megadta az első föltételeket, hogy egy megfelelő munka terveztessék, mely az ország gazdaságilag hasznos és káros madarait tüzetesen ismertetné." Minthogy a végrehajtás legelsősorban is attól függött, vajjon akad-e iró, aki a munkát megirja . . . a Központ ebben az irányban törekedett biztos eredményre, mely ma már meg is van. Az már eleve is tisztán állott a Központ előtt, hogy CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN barátunk kitünő módon egyesiti magában mindazt, ami az ily mű megirásához szükséges s nekünk első nagy örömünk az volt, hogy e feladatra vállalkozik is."

Ez a hatalmas, elsőrendüen kiállitott, NÉCSEY ISTVÁN szines képeivel illusztrált munka az akkori magyar tudományos irodalom egyik disze s a magyar madártani irodalomnak mindmáig egyik legdicsőségesebb alkotása igen nagy mértékben emelte az Intézet tekintélyét. Ez volt az első magyar ornithographia, az alapkő, amelyre föl lehetett épiteni a modern magyar madártan impozáns épületét. CHERNEL ISTVÁN a mű befejezése után meghatott köszönő levelet intézett HERMAN OTTÓhoz, melynek befejező mondata : „sohasem voltam életemben boldogabb."

CHERNEL ISTVÁN nagy művében már azt a tudományos és magyar elnevezési rendszert követte, amelyet a „NOMENCLATOR AVIUM REGNI HUNGARIAE = Magyarország madárfajainak elnevezései" kiadványban ő állapitott meg. Ez a kiadvány is a „Központ" egyik nagyon jelentős alkotása, melyben CHERNEL ISTVÁN-nak igen fontos szerep jutott. Keletkezését az Aquila 1896. évfolyamának 240. lapja a következőkben ismerteti : **„A legszerényebb kongresszus.** Az 1896. évet ünneplő Magyarország a kongreszszusok hosszu sorát üdvözölte. A magyar ornithologusok szerény cohorsa elvonta magát ezen fényes sorozattól és a milleniumot barátságos összejövetel alakjában ünnepelte központi intézetében, még pedig f. évi szeptember 15-én. Hogy azonban az összejövetel maradandó nyomot is hagyjon, tartottak egyetlen egy gyülést, melyen a M. O. K. főnöke elnökölt, PUNGUR GYULA pedig a jegyzőkönyvet vezette és amelyen a következők voltak jelen : DR. ALMÁSY GYÖRGY, CHERNEL ISTVÁN, ERTL GUSZTÁV, KUNSZT KÁROLY, DR. LOVASSY SÁNDOR, DR. MADARÁSZ GYULA, SZIKLA GÁBOR, HEGYFOKY KABOS, HAUER BÉLA, CERVA FRIGYES, NÉCSEY ISTVÁN, CSÖRGEY-UHLIG TITUSZ, SZALAY L. ELEMÉR. Ezen egyetlen gyülésnek határozata a következő : „Magyarország ornithologusai egyesülnek egy ornithologiai szótárnak kiadására, mely a népetimologiával együtt az összes népies elnevezéseket és a teljes terminologiát fogja egybefoglalni. Elnök az ülés asztalára leteszi és felajánlja a magyar népies madárneveknek teljesen rendezett gyüjteményét. CHERNEL ISTVÁN magára vállalta, hogy Magyarország madarainak nomenclator-át a „*Lex prioritatis*" elvének legszigorubb alkalmazásával összeállitja s azt népies vagy más, nyelvi tekintetben kifogástalan jó magyar elnevezésekkel ellátja. CHERNEL és PUNGUR is rendelkezésre bocsátották tekintélyes adatgyüjteményeiket".

Igy született meg a magyar „Nomenclator", amely modern alapra helyezte madaraink tudományos nomenclaturáját és megvetette az alapját a magyar madarak magyar elnevezéseinek, amely nagyjában ma is érvényben van. CHERNEL ezt alkalmazta nagy művében, továbbá a Magyar Brehmben, MADARÁSZ nagyjában szintén ragaszkodott hozzá s a későbbi kiadványokban, igy CHERNEL 1918 évi Nomenclator-ában, majd a magam idevágó kiadványaiban is, a magyar elnevezésekben

csekély változtatásokkal ugyanazok a nevek szerepelnek, amelyeket az első Nomenclator rögzitett. Megállapithatjuk, hogy kiváló munkát végeztek.

Ilyen nagyfontosságu munkákat végzett CHERNEL ISTVÁN, mint az Intézet külső munkatársa. Azontul is állandóan hüséges külső munkatársa maradt az Intézetnek és további fejlődésére mindig jelentős hatást gyakorolt, de mint belső munkatárs akkor sem vett részt az Intézet munkájában, amikor a felsőbb hatóság az Intézet vezetésével bizta meg.

DR. ALMÁSY GYÖRGY szintén az elsők között volt, akik az uj intézethez csatlakoztak. A madártani kutatásokhoz CHERNEL ISTVÁN-tól kapott ösztönzést és tanitást, tehát a lehető legjobb iskolába járt. Az Intézetben való jelentkezésekor mindjárt igen megtisztelő fontos feladat várta. A II. nemzetközi ornithologiai Kongresszus ugyanis azt a határozatot hozta, hogy az Európában még meglevő madárfészkelő telepek térképeztessenek. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium részéről a „Központ" felterjesztése alapján intézkedés történt ennek a határozatnak Magyarországon való végrehajtására (Aquila 1895. p. 192.). DR. ALMÁSY GYÖRGY volt az, aki a munka kivitelét magára vállalta. Valóban végzett is erre vonatkozólag előmunkálatokat s azokat meg is küldte a „Központ"-nak, de az iktatókönyv szerint — GAAL GASZTON bejegyzése — kiegészités végett visszaküldték neki. Erre vonatkozó tanulmányai nyomtatásban seholse jelentek meg. Még ennyi idő mulva is nagyon rossz rágondolni arra, hogy mit nyert volna a magyar madártan, ha ezt a megbizatást az őt jellemző kiváló szaktudásával és egyéni rátermettségével végrehajtotta volna. Gyenge vigasztalásul szolgálhat az a tény, hogy tudomásom szerint ezt a határozatot egyetlen más állam se hajtotta végre. Ez is pótolhatatlan vesztesége a madártani tudománynak. ALMÁSY természettudományi érdeklődése azonban az ornithologián tul sokkal szélesebb körre terjedt ki. A gerincesek (Vertebrata) törzsét felölelő kutató Intézet terve lebegett előtte s az ily irányban működő intézetben talán vállalt is volna aktiv szerepet. HERMAN OTTÓ azonban ragaszkodott a tisztán madártani s elsősorban madárvonulási célokat szolgáló intézethez s ebben a kérdésben aztán nem tudtak megegyezésre jutni. Az Intézetben meglevő levelezésekből, egyrészt azokból, amelyeket ALMÁSY intézett HERMAN OTTÓ-hoz, másrészt azokból, amelyeket ALMÁSY intézett CHERNEL ISTVÁN-hoz, világosan kitünik az az ellentét, amely a két magyar tudós között fennállott s amely miatt ALMÁSY nem volt hajlandó a „Központ"-ban állást vállalni. Pedig, hogy ez milyen veszteség volt a madártani kutatásra, arról tanuskodnak azok a közlemények, amelyek ALMÁSY tollából az Aquila hasábjain megjelentek. Sajnos csak három

közleménye jelent meg. Ezek között van azonban a Dobrudzsában végzett madártani kutató utjának a beszámolója, amely a magyar madártani kutatásnak mindig egyik nemzetközileg is magasra értékelt büszkesége marad.

Minthogy a vázolt viszonyok következtében az Intézet belső munkatársai sorában éppen azok nem foglaltak helyet, akik erre nézve legilletékesebbek lettek volna, HERMAN OTTÓ arra kényszerült, hogy más munkaerők után kutasson s nem lehet tagadni, hogy kiválóan szerencsés kézzel sikerült neki olyan — mondjuk ki nyiltan — tulajdonképpen kezdőkből álló gárdát sorompóba állitani, amely nemcsak pillanatnyilag biztositotta a feltétlenül szükséges munkaerők utánpótlását, hanem a maguk idején az Intézet továbbvezetését is vállalhatták annak a tudásnak és lelkesedésnek az alapján, melyet magukkal hoztak, majd azoknak a tanitásoknak és hagyományoknak az alapján, amelyeket a HERMAN OTTÓ-val való együttműködésben sajátitottak el.

Ez a két állandó munkaerő volt PUNGUR GYULA szolgálattételre beosztott tanár, akit HERMAN OTTÓ még 1868-ban ismert meg, amikor Mezőzáhon figyelte meg a madárvonulást, a másik pedig CSÖRGEY TITUS egyetemi hallgató, aki FÁSZL ISTVÁN soproni tanár vezetése mellett már gimnazista korában foglalkozott madártani tanulmányokkal, nevezetesen madárkitöméssel és gyüjtésekkel. FÁSZL ISTVÁN — CHERNEL madártani tanítómesterének — közbejöttével aztán CHERNEL ISTVÁN ajánlotta HERMAN OTTÓ-nak, aki azonnal alkalmazta is a Központban. Miként már fentebb emlitettem, a két uj munkaerőnek az Intézet szolgálatába való beállitása rendkivül szerencsés lépésnek bizonyult.

PUNGUR GYULA sokféle tehetségével és képzettségével hamarosan egyik oszlopos tagja lett az Intézetnek. Bár elsősorban entomologus volt, mégis rendelkezett elegendő madártani ismeretekkel is, ugy hogy a ráháramló föladatokat kifogástalanul el tudta látni. Különösen fontos volt az Intézet adminisztrációja szempontjából nagy nyelvtudása — a magyar mellett német, francia és angol nyelven is tudott levelezni — s ez a körülmény igen jelentős mértékben járult hozzá az Intézet nemzetközi kapcsolatainak, nevezetesen az Aquila csereviszonyának a kiépitéséhez. PUNGUR GYULA ezt oly alaposan elvégezte, hogy a későbbi időkben csak kiegészitésre szorult a további munka.

1896. febr. 4-ikén találkozunk elsőizben jellegzetes hegyes betüivel az iktatókönyvben s ettől fogva hosszu ideig csak kivételesen találunk más betüket ebben az iktatókönyvben, amely az általa bevezetett álló iróasztalon várta a bejegyzéseket. Emlitésre méltónak tartom felidézni azt a tényt, hogy első iktatmánya után már a következő napon,

febr. 5-ikén a következő két rendkivül emlékezetes aktát iktatja: CHERNEL ISTVÁN-nak értesités arról, hogy a Földmívelésügyi Minisztérium megbizta a magyarországi hasznos és káros madarakról szóló munka megirásával s ezzel egyidőben a következő szám alatt értesiti NÉCSEY ISTVÁN festőművészt, hogy megbizást kapott a CHERNEL-féle munkához szükséges képek megfestésére.

NÉCSEY ISTVÁN eredetileg nem volt madárfestő, hanem csodálatos szinérzékről tanuskodó lepkeképeket mutatott be HERMAN OTTÓ-nak, aki éppen akkor keresett madárillusztrátort a készülő nagy madármunkához. Minthogy akkoriban csak egy madárillusztrátorunk volt, DR. MADARÁSZ GYULA, aki akkoriban egyrészt már ellenséges viszonyba került az Intézettel, másrészt tervezett saját madártani munkájának illusztrálásával volt elfoglalva, azért HERMAN OTTÓ a készülő nagy munka képanyagának elkészitésére NÉCSEY ISTVÁN-nak adta a megbizást. Mint madárképfestő igy NÉCSEY tulajdonképpen az Intézet neveltje volt, akinek HERMAN OTTÓ-tól kezdve mindenki segitett, hogy minél nagyobb tökéletességre vihesse művészetét, igy első sorban CSÖRGEY TITUS, aki akkoriban még ki nem bontakozott született madárillusztrátori tehetség volt, és később ezen a téren nemzetközi viszonylatban is elsőrendüt alkotott. Az ő tanitása alapján nevelkedett VEZÉNYI ELEMÉR, akiben az ország ma is működő kitünő állatillusztrátort, főként madárillusztrátort nyert.

CSÖRGEY TITUS már valamivel korábban kezdte meg működését az Intézetben. 1895. nov. 25-ikén található első bejegyzése az iktatókönyvben. CSÖRGEY alkalmazása óriási nyereséget jelentett az Intézetnek. Sokoldalu tehetsége, a madártan minden kérdésében megnyilvánuló világos meglátásai, a szabad természetben közvetlen megfigyelés utján szerzett és irodalmi tanulmányok által kibővitett és megszilárditott madártani ismeretei, elsőrendü művészi preparátori tudása, már emlitett kivételes autodikdaktikai madárillusztrátori képessége, valamint széleskörü zoológiai tudása olyan értékeket hoztak az Intézet életébe, amelyek teljes mértékben igazolták azt a bizalmat, amellyel HERMAN OTTÓ fogadta az uj munkaerőt. Hamarosan igen fontos feladatot is bizott rá, PETÉNYI SALAMON hátrahagyott iratainak tudományos feldolgozását, amit mintaszerüen el is végzett és a munka már CSÖRGEY képeivel illusztrálva jelent meg, később németül is. Meg kell állapitani, hogy ez a kiadvány is igen jelentős mértékben járult hozzá az Intézet belföldi és külföldi tekintélyének emeléséhez. CSÖRGEY-nek ezek a kiváló tehetségei s az Intézethez való állandó hűsége — csak egy esztendőben volt távol, katonai szolgálatának teljesitése céljából — egyenesen predesztinálták arra, hogy az Intézet egyik vezérlő tisztviselője, majd avatott vezetője legyen.

Ennek a két állandó munkaerőnek az Intézetbe való belépésével most már biztositva volt az Intézet zavartalan, fönnakadás nélkül való működése. Megkönnyitette a helyzetet az, hogy SZALAY LAJOS ELEMÉR bár ideiglenes, de mégis huzamosabb ideig tartó belépése értékes segitséget jelentett nemcsak az Intézet adminisztrációjában, hanem tudományos működésében is, hiszen ő volt az, aki az Intézetben az első oszteologiai tanulmányokat végezte. (Aquila 1902. p. 12.).

Hiányzott azonban a harmadik munkaerő, aki fölváltsa GAAL GASZTON-t, az Intézet egyik legjellegzetesebb kiadványának, az évi madárvonulási jelentésnek a szerkesztőjét. Az 1897. évi madárvonulási jelentés földolgozását még ő végezte s ő adta ki (Aquila 1898. p. 220.), de ezentul kénytelen volt ezeket a földolgozásokat másra háritani, egyrészt azért, mert vállalnia kellett az 1898. és 1899. évi tömeges fecskemegfigyelés adatainak földolgozását, ami óriási munkateljesitményt igényelt, mert sok ezer adat földolgozásáról volt szó, másrészt azért, mert magánügyei miatt kénytelen volt kikapcsolódni nemcsak az Intézet működési köréből, hanem általában a madártani kutatásokból. Utolsó madártani közleménye az Aquila 1903. évi kötetében jelent meg.

Ennek a fontos munkakörnek az ellátására HERMAN OTTÓ meghivta az Intézetbe DR. FLOERICKE KURT akkoriban feltünt német ornithologust, aki 1898 elején meg is kezdte működését a „Központ"-ban. Mindjárt nagyszabásu föladatban állapodtak meg: a kakuk vonulásának a földolgozásában egész elterjedési területén. FLOERICKE nagy hozzáértéssel és buzgalommal meg is kezdte az anyaggyüjtést, amelyet távozása után örökségként vettem át tőle.

A magyar madárvonulás megfigyelésére is módot adott neki azzal, hogy 1898 tavaszán Fülöpszállás vidékén az Alföld kellős közepén turjányokkal boritott, szinte az ősállapotban levő területen figyelje a madárvonulást.

Sajnos hamarosan kitünt, hogy ennek a nagytehetségü ornithologusnak, aki későbbi működésével nagyban hozzájárult a német madártani mivelődésnek a nagyközönség körében való terjesztéséhez és az ifjabb ornithologus nemzedék neveléséhez, az előélete nem volt kifogástalan és ifjukori tévelygései a „Központ"-nál viselt dolgaiban, különösen a fülöpszállási kiküldetés idején, nem voltak összeegyeztethetők az etikai követelményekkel. Az igazságnak megfelelve meg kell azonban állapitani, hogy közleménye a kiküldetés eredményéről (Aquila 1899. p. 262.), melyet annak idején magam készitettem sajtó alá, értékes adaléka marad a magyar madártani kutatásnak. Az emlitett

körülmények miatt azonban az Aquila 1898. p. 306. található megjegyzés szerint „magánügyei miatt" 1898. május havában „kilépett" az Intézet szolgálatából.

HERMAN OTTÓ ezzel ujra választut előtt állott és nem tétovázott, hanem a megüresedett munkahely betöltésére meghivott engem, — a kezdő ornithologus egyetemi hallgatót. Igaz, hogy már 1896. óta állandó levelezésben állottam az Intézettel s különösen az évi madárvonulási jelentésekhez voltak észrevételeim. Bizonyára ezekkel hivtam föl magamra a figyelmet, de talán még inkább DR. ALMÁSY GYÖRGY németül irt dobrudzsai beszámolójának magyar forditásával (Aquila 1898. p. 3—104.) tudtam elnyerni HERMAN OTTÓ nem éppen könnyen megszerezhető elismerését. Meghivására igy aztán 1898. julius elsején be is állottam az Intézet belső munkatársai közé s első kijelölt dolgom volt az 1898. évi madárvonulási jelentés földolgozása, amelyet a GAAL GASZTON által bevezetett és bevált módszer szerint végeztem. Az 1899. évi jelentés földolgozását is még én végeztem, de azután egyéves önkéntes katonai szolgálatra kellett bevonulnom, majd magánviszonyaim még további két esztendei távollétre kényszeritettek az Intézettől. Távollétem alatt az évi madárvonulási jelentéseket, melyek az Intézetnek hovatovább becsületbeli kötelességévé fejlődtek, VEZÉNYI ÁRPÁD végezte kiváló hozzáértéssel, ugy hogy ebben sem volt fönnakadás. 1903. október elsején aztán sikerült ujból az Intézet szolgálatába állanom s azóta megszakitás nélkül azzal a kötelességtudással és lelkesedéssel szolgálom az Intézetet, amelyet mint hagyományt őriztem meg a nagy elődök és kartársak példaadásából. Még világháborus katonai szolgálatom idején is, bár nem járhattam az Intézetbe, de harctéri szolgálatomból visszatérve és helyi szolgálatra beosztva, azonnal beálltam az Intézet szolgálatába és katonai szolgálatom teljesitése mellett is megtaláltam az időt és módot arra, hogy madártani működést tudjak kifejteni, amiről az Aquila világháborus kötetei tanuskodnak.

Kissé előre kalandoztam az Intézet működésének történeti ismertetésében, de szükségesnek tartottam ezt azért, hogy együttesen tárgyalhassam annak a triásznak az Intézetbe való bekapcsolódását, amely mint *állandó* munkaerő HERMAN OTTÓ irányitása mellett ugyan, de egyuttal a saját jelentős méretü kezdeményezéséből is, igen számottevő hatást gyakorolt az Intézet további fejlődésének kialakulására.

Hogy ezt megtehette, annak lehetősége nemcsak HERMAN OTTÓ irányitó kezének az eredménye volt, hanem egyuttal a három emlitett kiváló külső munkatársnak a példaadása is. Nemcsak HERMAN OTTÓ nevelt bennünket, hanem ők is. Itt csak éppen megismételhetem azt,

amit már fentebb emlitettem arról a hatásról, amit HERMAN OTTÓ mellett GAAL GASZTON is gyakorolt későbbi munkairányomra és módszeremre, de a legnagyobb hatást kétségtelenül CHERNEL ISTVÁN gyakorolta ránk, elsősorban CSÖRGEY TITUS-ra. A „Központ"-nak HERMAN OTTÓ szerint főfeladata volt a madárvonulás kérdésének tisztázása (Aquila 1894. p. 1.), ezzel szemben CHERNEL ISTVÁN a gazdasági madártani kérdések legintenzivebb mivelését sürgette. Ez a kezdeményezése döntő fontosságu lett az Intézet további sorsára, mert idevágó munkálatai alapján kapta a megbizatást a m. kir. Földmivelésügyi Minisztériumtól „Magyarország Madarai, különös tekintettel azok gazdasági jelentőségére" cimü nagy munkájának megirására. Azok a sürü és nagyfontosságu tárgyalások, amelyek ennek a nagy munkának a kiadása körül HERMAN OTTÓ és DARÁNYI IGNÁC földmivelésügyi Miniszter között folytak, fokozatosan megérlelték azt az elgondolást, hogy a „Központ" a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumból áthelyeztessék a magyar királyi Földmivelésügyi Minisztérium ügykörébe. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az áthelyezés végrehajtása elé nem is gördített semmiféle akadályt s ebbe kétségtelenül belejátszott az a körülmény, hogy ennek a Minisztériumnak tulajdonképpen megvolt a maga eredeti madártani intézménye: a Magyar Nemzeti Muzeum Állattárának keretében működő Madártani Osztály, amelynek vezetője DR. MADARÁSZ GYULA kezdetben nagy lelkesedéssel pártolta a „Központ" törekvéseit, ugy hogy az Aquila főmunkatársa is volt, hovatovább azonban ez a benső zavartalan együttműködés mind jobban meglazult. DR. MADARÁSZ GYULA 1895. nov. 14-én kelt levelében lemondott az Aquila főmunkatársi tisztségéről, csak mint munkatárs vállalt szerepet az Aquila-nál, de az Intézet többi munkájából teljesen kikapcsolódott. Mint munkatárs is utoljára az Aquila 1896. évi kötetében található közleményével szerepelt, mely a Baldamus fürjről szólt. Ettől fogva ugy a belföldi, mint a külföldi szaksajtóban mind élesebben szembehelyezkedett az Intézettel és támadta annak törekvéseit és munkamódszereit. Kétségtelen, hogy ezt a fölfogását fölöttes hatóságának is tudomására juttatta, amely fölöttes hatóság ugyanaz volt, mint a „Központ"-é. Ez a helyzet, amely az elkerülhetetlenné vált rivalizálás következtében a később keletkezett intézmény fejlődésére semmi jóval se biztatott, hozzájárult egyrészt ahhoz, hogy a „Központ" örömmel ragadja meg az alkalmat a kiválásra másrészt, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak is megkönnyitse azt az elhatározását, hogy elengedje azt az intézményt, amelyet ő alapitott s amely rövid hozzátartozása ideje alatt ugy belföldi, mint nemzetközi viszonylatban is szinte páratlan sikert és elismerést tudott elérni.

Ilyen előzmények után történt meg, hogy a „Központ" a m. kir. Földmivelésügyi Minisztérium 1900. évi április hó 19-én kelt 775/eln.

számu rendeletével 1901. évi január 1-vel a' m. kir. Földmivelésügyi Minisztérium ügykörébe helyeztetett át.

Ez az áthelyezés az Intézet további fejlődésére döntő fontosságu volt, mert nemcsak arra az időszakra vonatkozott, amig DR. DARÁNYI IGNÁCZ volt a miniszterünk, aki ugyszólván szabad kezet biztositott HERMAN OTTÓ-nak az Intézet fejlesztése terén, hanem a későbbi időkre is. Egyik első jelentős következménye volt ennek az áthelyezésnek, hogy az Intézet uj és a réginél sokkal megfelelőbb elhelyezést nyert. A muzeumi két szük és sötét helyiség helyett, a József-körut 65. számu bérházban kapott az első emeleten négy tágas világos helyiséget, ahol nemcsak munkatermei voltak, hanem folyton gyarapodó gyüjteményei is alkalmas elhelyezésre találtak.

Az Intézet munkaprogrammjában jelentős eltolódást idézett elő ez az áthelyezés a Földmivelésügyi Minisztérium ügykörébe. Mig ezelőtt a tömeges fecskevonulás megfigyelésére ment ki az Intézet felszólitása a magyar néptanitói karhoz, a Természettudományi Társulat tagjaihoz, Erdészeti Egyesülethez, stb. és 1899-ben megrendezte a sarajevoi összejövetelt a madárvonulási megfigyelések kiterjesztésére és a földolgozásoknak egységes rendszer szerint való végrehajtására — csak mellékesen jegyzem meg, hogy ezen az összejövetelen született meg a Horvát Ornithologiai Központ — addig ezentul még az eddiginél is jelentősebb mértékben jutottak szóhoz a gazdasági madártani kérdések THAISZ LAJOS ugyan már előzőleg, az Aquila 1899. évfolyamának 133. lapján adta közre az első idevágó tanulmányt: „A növényekkel táplálkozó madarak hasznos vagy káros voltának elbirálása" cimén és CHERNEL ISTVÁN is már a sarajevói összejövetelen: „A madarak hasznos és káros voltának positiv alapon való megállapitásáról" értekezett, de ezek csak előfutárok voltak a később bekövetkezett nagy átállásokhoz.

Az első jelentős lépés volt ezen a téren HERMAN OTTÓ könyvének, ahogyan magunk között neveztük: a „Kis madárkönyv"-nek a megjelenése. „Kis madárkönyv" volt CHERNEL „nagy madárkönyve" mellett, de éppen ugy „A madarak hasznáról és káráról" szólott, mint CHERNEL ISTVÁN könyve: „Magyarország Madarai különös tekintettel azok gazdasági jelentőségére." HERMAN OTTÓ-nak ez a remekül megirt és CSÖRGEY TITUS csodás élethüséggel és művészettel megrajzolt madárképeivel diszitett könyve oly kirobbanó sikert ért el, amelyre nincs példa a magyar tudományos népszerüsitő irodalomban. Nemcsak 4 kiadást ért el (I. 1901., II. 1903., III. 1907., IV. 1914.), hanem megjelent német és angol nyelven is, igy nemcsak belföldön, hanem külföldön is jelentősen öreg-

bitette az Intézet tekintélyét. Ha közbe nem jön a világháboru és utána az összeomlás, majd a gazdasági leromlás : azóta már számos ujabb kiadása is megjelent volna, mert a madárvilág iránt érdeklődő nagyközönség mindig sürgette az ujabb kiadásokat.

Ugyancsak jelentős, valósággal korszakalkotó lépés volt a madárvédelem megszervezése terén a Madárvédelmi Körrendelet megalkotása, amely a Magyar Királyi Földmivelésügyi Minisztérium 24.655/VII. 1—1901. számu rendeleteként 1901. március 18-ról keltezve jelent meg DR. DARÁNYI IGNÁC aláirásával szentesitve. Ez az első önálló magyar madárvédelmi körrendelet alapvonásaiban ma is érvényben van. Fokozatosan kibővült később a szükségszerü természetvédelmi rendelkezésekkel s ezekkel együtt jelenleg is nagyjában megfelel a szükségletnek. A Madártani Intézet ugyan jóval később ismételt fölterjesztéseket intézett fölöttes hatóságokhoz nem körrendelet, hanem madárvédelmi törvény megalkotására, amely a modern igényeknek már jobban megfelelne, azonban tervezetei mindezideig nem kerültek tárgyalás alá.

Az Intézetnek ez az uj korszakot jelentő működése a madárvédelemnek a törvényhozás utján való rendezése tekintetében nem állott meg a belföldi helyzet szabályozásánál, hanem folytatódott a madárvédelem nemzetközi helyzetének tisztázására is. Az Intézet javaslatainak figyelembevételével készült az 1902 évi március hó 19-én kiadott párizsi Nemzetközi Konvenció a mezőgazdaságilag hasznos madarak védelméről, melyet a magyar törvényhozás 1906 junius 9-én szentesitett. Azt a nagy huzavonát, amely ennek a Konvenciónak a megalkotását megelőzte, az egésznek a történetét HERMAN OTTÓ irta meg s ez a könyve megjelent angol nyelven is, ezzel is dokumentálván azt a nagyszabásu munkát amely az Intézetben folyt a madárvédelem terén.

Az általános gazdasági madártani kérdések mellett különösen nagyjelentőségünek bizonyult a „varjukérdés": a vetési varju gazdasági jelentőségének tisztázása, főleg JABLONOWSKI JÓZSEF kezdeményező tanulmányának az Aquila 1901. évi kötetének 214—275. lapjain való közreadása óta. A jelenleg is még sok vitára alkalmat adó kérdés felvetése nagyon időszerü volt a gazdasági madártani kutatásokra berendezkedni kezdő Intézet számára s HERMAN OTTÓ nem is késlekedett, hanem legott kihasználta a kinálkozó alkalmat és a tömeges fecskemegfigyelés bevált mintájára most már varjukérdő iveket küldött ki az illetékes tényezőkhöz, nevezetesen a gazdasági tudósitókhoz, az erdészeti hatóságokhoz, jószágigazgatóságokhoz stb. A 16 kérdést tartalmazó kérdőiv 1902 március 1-én ment ki 1672 példányban és

május 31-ig 1070 válasz érkezett vissza, amint azt az Aquila 1902. évi kötetének 232. lapján olvashatjuk. A kérdőiv a fősulyt arra fektette, hogy milyen a népfölfogás a vetési varju gazdasági jelentőségére vonatkozólag, ezenkivül azonban a varjutelepek helyéről és létszámáról is kért adatokat. A begyült gazdag anyagot aztán SOÓS LAJOS dolgozta föl az Aquila 1904. évfolyamának 328—352. lapjain.

Ezzel a beszámolóval együtt jelent meg CSÖRGEY TITUS első, már nem véleményeken, hanem gyomortartalom vizsgálatokon alapuló tanulmánya a vetési varju gazdasági jelentőségéről, amelyet aztán sok más irányu gazdasági madártani tanulmánya is követett. Idevágó tanulmányai megalapozásában nagy jelentősége volt annak, hogy az 1904. évi londoni nemzetközi madártani kongresszusról hazatérőben meglátogathatta a dahlemi gazdasági állattani kutató intézetet s ott közvetlenül tárgyalhatott a nemzetközileg elismert DR. RÖRIG GYÖRGY kiváló kutatóval s megismerhette annak módszereit s azokat a magyar viszonyokhoz alkalmazva meghonosithatta az Intézetben is.

A gazdasági madártani vizsgálatok további sorát LÓSY JÓZSEF tanulmánya követte, aki „Positiv adatok a fogoly életmódjához" cimen az Aquila 1903. évfolyamában (221. lap) adta közre idevágó vizsgálatainak eredményét.

Kiváló külső munkatársat nyert ezen a téren az Intézet CSIKI ERNŐben, aki mint nemzetközileg is elismert entomológus kezdte meg: „Biztos adatok madaraink táplálkozásáról" cimü közleményeinek sorozatát az Aquila 1904. évfolyamának 270. lapján. Utolsó idevágó közleménye 1919-ben jelent meg. Ez a kiváló szaktudással és gondossággal végzett ugyszólván kezdeményező közleménysorozat jelentékenyen hozzájárult az Intézet hirnevének öregbitéséhez, különösen nemzetközi viszonylatban. Apró énekeseink táplálékára vonatkozó vizsgálatai azt lehet mondani, — máig is utolérhetetlenek.

Az Intézet uj működési irányának egyik legfontosabb állomása volt azonban CSÖRGEY TITUS 1903. évi kiküldetése báró BERLEPSCH JÁNOS világhirü seebachi gyakorlati madárvédelmi kisérleti telepének tanulmányozására. Itt ismerkedett meg a gyakorlati madárvédelem akkori módszereivel és a gyakorlati madárvédelmi telep berendezésével s az ott szerzett ismereteket elhozta magával, hogy azokat a magyar viszonyokhoz alkalmazva itt is meghonositsa. Módjában volt a kisérleti telep tanulmányozásán kivül a büreni mesterséges fészekodugyárat is megtekintenie s ottani tanulmányai rendkivül hasznosak voltak az Első Magyar Fészekodugyár megalapitásához. A gyakorlati madárvédelem megszervezésének tulajdonképpen csak akkor

lett igazi értelme és jelentősége, amikor az ajánlott mesterséges madárvédelmi eszközöket nem kellett nehézkes vagy körülményes külföldi megrendelések utján beszerezni, hanem a propagandával egyidőben meg is lehetett nevezni azt a belföldi forrást, ahonnan minden további nélkül és jutányosan éppen azokat az eszközöket lehetett beszerezni, amelyeket az Intézet ajánlott.

Erre a külön magyar fészekodugyárra nemcsak a külföldi nehézkes beszerzési lehetőségek és igy az általános terjedést gátló körülmények kikapcsolása miatt volt szükség, hanem azért is, mert bár nagyjában átvettük a BERLEPSCH által 20 évi kisérletek folyamán kipróbált és bevált madárvédelmi eszközök mintáit, egy pontban azonban igen lényeges változtatás szükségessége merült föl. Németországban ugyanis a verébkérdés sokkal kisebb mértékben veszélyeztette a gyakorlati madárvédelem sikerét, mint nálunk. Ott a cinegék és egyéb hasznos odulakó madarak részére kihelyezett mesterséges fészekodvakba tényleg be is költözhettek az arra rászoruló hasznos madárfajok, nálunk azonban az ezek számára kihelyezett fészekodvakba igen nagy százalékban a népszerütlen verebek költöztek be s ez a körülmény igen erősen veszélyeztette a gyakorlati madárvédelem sikerét. Senki se akart költséget vállalni azért, hogy az amugy is tulságosan elszaporodott verebeknek ujabb szaporodásra adjon alkalmat. A német mesterséges fészekodvak szilárdan lezárt fedéllel készültek s amikor CSÖRGEY az 1903-ban Gödöllőn kihelyezett büreni próbaodvakat később revideálta : azt találta, hogy ezek szinültig tele voltak nemcsak fészekanyagmaradványokkal, hanem madárparaziták-kal is. Magyar viszonylatban tehát a leszegezett fészekodu, melyet sem revideálni sem tisztogatni nem lehetett, nem volt kivánatos s egyrészt arra kellett törekedni, hogy az alkalmatlan betolakodóktól mentesiteni lehessen a fészekodvakat, másrészt pedig arra, hogy mindig kitakaritott, fészekanyag maradványoktól és élősködőktől mentes fészekodvakba költözhessenek bele a hasznos odulakók. Az ebben az irányban folytatott tanácskozásokon a leemelhető fedél szerkezetében állapodott meg az Intézet, amelyet BERLEPSCH és egyéb külföldi madárvédők csak jóval később és eleinte szinte kelletlenül alkalmaztak. Már erre való tekintettel is feltétlenül szükség volt az önálló magyar fészekodugyárra, amely aztán HERMAN OTTÓ-nak a M. kir. Kereskedelemügyi Minisztériumnál való sikeres közbenjárására állami támogatással és a CSÖRGEY TITUS tervei alapján készült furógépekkel 1905-ben meg is kezdte működését. Jelenleg is üzemben van, még mindig versenytárs nélkül, mert bár akadt volna több izben is vállakozó, de nem tudtak versenyezni KÜHNEL MÁRTON baranyakárászi fürészárugyáros áraival, akinek a magyar madárvédelmi eszközök gyártása nemcsak üzlete, hanem egyuttal szivügye is volt. Az Intézet ezt a teljesen üzleti ügyet is kivá-

lóan szerencsés kézzel tudta megoldani, aminek igen üdvös kihatása volt a magyar gyakorlati madárvédelem megalapozására és későbbi nagyarányu fejlődésére. Mindezekből CSÖRGEY alapvető összefoglaló beszámolója ad tájékoztatást az Aquila 1907. évf. 291—316. lapján.

Az „Első Magyar Fészekodugyár" üzembehelyezése mellett azonban döntő jelentősége volt CSÖRGEY TITUS kiválóan megirt és illusztrált kiadványának, amely „Utmutató a mesterséges fészekodvak alkalmazásához és egyéb madárvédelmi intézkedésekhez" cimen jelent meg első kiadásában és ezuttal csak fekete képekkel 1906-ban. Később több kiadásban is jelent meg ez a rendkivüli kedvelt kiadvány s azontul már CSÖRGEY TITUS és VEZÉNYI ELEMÉR művészi kivitelü szines képeivel diszitve. Ugy voltunk ezzel is, mint a HERMAN OTTÓ kis madárkönyvével, hogy nem tudtunk annyi példányt nyomatni belőle, amennyi el nem fogyott volna. 1912-ben német nyelvre is leforditottam s a német kiadás a külföld nagyarányu érdeklődése miatt szintén hamarosan elfogyott. A világháboru után ezt az aránylag drága kiadványt többé nem tudtuk megjelentetni.

A gyakorlati madárvédelem eszméjének minél szélesebb néprétegekben való megismertetésének folyamatát kiváló módon szolgálta a Madarak és Fák napjának az ország összes elemi iskoláiban való kötelező bevezetése. HERMAN OTTÓ kezdeményezésére APPONYI ALBERT gróf akkori vallás- és közoktatásügyi Miniszter 1906. április 27-én kelt körrendeletével intézkedett, hogy ez az Amerikából származó áldásos hatásu intézmény nálunk is meghonosodjék és az Országos Cserkész-Szövetség Állatvédelmi Szakosztályának FODOR ÁRPÁD által irányitott lelkes és kitartó munkássága folytán ma is teljesiti hivatását a madárvédelem érdekében.

Amikor igy minden elő volt készitve a gyakorlati madárvédelemnek Magyarországon való minél szélesebb körökben való elterjedésére, akkor a madárvédelem iránt mindig kiváló érdeklődést tanusitó akkori földmivelésügyi miniszterünk: DARÁNYI IGNÁC arról is gondoskodott, hogy állami szervek vigyék bele a gyakorlati madárvédelem foganatositását azokba a közületekbe, amelyek a Földmivelésügyi Minisztérium hatáskörébe tartoznak. Ennek érdekében rendeletet intézett a M. O. K.-hoz, készitsen tervezetet arra nézve, hogy a hasznos madarak a m. kir. kincstári és állami kezelésben levő erdőkben messzemenő védelemben részesüljenek. A tervezet elkészülése után a Miniszter intézkedett, hogy az erdészet és gazdaság vezető egyéniségei 1906. évi nov. 30-ikán Budapestre egybegyüljenek, és ott a Miniszter madárvédelmi intencióival közvetlenül megismerkedjenek. Az értekezlet jegyzőkönyve 4.000 példányban szétosztásra került az államerdészeti tisztviselők között.

A $2^1/_2$ millió hektár terjedelmü kincstári és állami kezelésben levő erdők területének madárvédelmi berendezése az Intézet javaslatára az erdészlakokból és az erdészeti szakiskolák kisérleti telepeiből indult ki s erre a célra több mint 6.000 mesterséges fészekodut és nagyobb számu téli madáretetőt rendelt a Minisztérium a fészekodugyártól, amely ennek a tömeges megrendelésnek csak ugy tudott megfelelni, hogy üzemét ujabb, államilag adományozott furógépekkel kibővitette.

El lehet képzelni, hogy milyen óriási lépést jelentettek ezek az intézkedések a magyar gyakorlati madárvédelem terén.

Az értekezlet egyik jelentős következménye volt a Szent Margitszigeten JÓZSEF kir. herceg előzetes engedélye alapján berendezett kisérleti madárvédelmi telep létesitése, a hol az értekezlet résztvevői tanulmányozhatták közvetlen szemlélet alapján ilyen gyakorlati madárvédelmi telep berendezésének módszereit.

Mindezek mellett az áthelyezéssel kapcsolatos uj munkák mellett a régi madárvonulási kutatásokra vonatkozó munkálatok is változatlan erővel folytak. Példa erre elsősorban az, hogy 1908-ban sikerült bevezetnem a „Központ" munkaprogrammjába a madárjelölési munkálatokat, amelyek hamarosan igen örvendetes eredményeket termeltek. Országos szenzáció volt, amikor Délafrikából visszajelentették az első gyürüs magyar gólyát amelyet aztán hamarosan ujabbak és más fajokra vonatkozó ugyancsak a szenzáció erejével ható adatok követtek s igy mind fokozódó ütemben folytathattam gyürüzési munkálataimat.

Rendkivül munkás és termékeny élet folyt akkoriban a „Központ"-ban. A hivatalos idő voltaképpen reggeltől estig tartott az ebédszünet kivételével. HERMAN OTTÓ ugyan hivatalból szabadságon volt, de azért mindig megjelent az Intézetben délelőtt-délután s tulnyomóan csak a késő tavaszi és nyári időszakot használta föl néprajzi kutatásai céljára és lillafüredi villájában való üdülésre, — illetőleg teljes csendben való munkálkodásra, mert hiszen ő mindig csak dolgozni akart — sohasem üdülni, legfeljebb kissé kikapcsolódni abból a zajos légkörből, amelyben az Intézet napi munkája lefolyt. Habár az Intézet legfőbb vezetését a kezében tartotta — az ő tudta és hozzájárulása nélkül semmi se történhetett az Intézetben s nem is merült föl soha pillanatra se olyan törekvés, mely az ő vezetését bármiként érinteni vagy kikapcsolni igyekezett volna — mert mindnyájan boldogok voltunk, hogy az ő vezetése alatt szolgálhattuk az Intézetet s ezt annál inkább tettük, mert sohase szabott kicsinyes korlátokat az elé, hogy bármelyik tisztviselő a kötelező aktuálitásokon kivül milyen más tárgykörrel óhajtott foglal-

kozni. A munka java része azonban, az Intézet zavartalan működésének biztosítása, a három állandó tisztviselő vállára hárult. PUNGUR GYULA a maga csöndes, körültekintő és föltétlenül megbizható módján az adminisztrációt és az Aquila csereviszonyát látta el, CSÖRGEY TITUS intézte a rendszertani és madárvédelmi teendőket, a magam feladata volt a madárvonulási szak mivelése mellett az Aquilaszerkesztés, amely különösen a forditások, valamint a közlemények megfelelő formába öntése miatt rótt sulyos és nagy munkateljesitményt igénylő feladatokat a szerkesztőre. Ha mindehhez hozzászámitjuk még azt a rengeteg levelezést, amelyet egyrészt a madárvédelmi propaganda, másrészt a madárvonulás megfigyelésére, a madárgyürüzések végrehajtására szolgáló hálózat állandó felfrissitése és bővitése érdekében, továbbá a külföldi összeköttetések fönntartása és lehető fejlesztése céljából kellett lebonyolitani, akkor természetesnek kell tartani azt, hogy ez a nagyarányu munka nem engedett meg semmi lehetőséget se arra, hogy azok, akik ennek a munkának az oroszlánrészét végezték, másféle elhelyezkedési lehetőséget találjanak maguknak s ezért nem nyughattak bele abba, hogy egy ideiglenes intézmény ideiglenes tisztviselői maradjanak, hanem sürgették az Intézet véglegesitését. Nem lehetett belenyugodni abba, hogy ez a nagyszerüen megszervezett, belföldi és külföldi viszonylatban egyaránt elismert intézmény csak egyetlen személytől, HERMAN OTTÓ-tól, illetőleg annak életbenmaradásától függjön. Gondoskodni kellett arról, hogy az Intézet az alapitó elhalálozása után is fennmaradhasson és folytathassa működését. Meg kell itt emlitenem ezzel kapcsolatban azt a komoly körökben is széltében hangoztatott véleményt, hogy a „Központ" HERMAN OTTÓ elhalálozása után megszünik.

Ennek a fenyegető lehetőségnek elejét kellett venni és pedig addig, a meddig HERMAN OTTÓ óriási tekintélye még az Intézet érdekében rendelkezésre állt, mert csak ő tudta keresztülvinni az Intézet véglegesitését.

A baj csak az volt, hogy az idevágó törekvések éppen a döntő tényezőnél, HERMAN OTTÓ-nál találtak a legnagyobb ellenállásra. Miként már fentebb emlitettem, HERMAN OTTÓ mint ellenzéki politikus nyerte a megbizatást a „Központ"-nak mint állami intézménynek a megszervezésére s ez a körülmény nagyon érzékennyé tette az ő puritán gondolkodását az iránt, hogy a kormánytól valami olyant kérjen, amit a legtávolabbról, illetve a legnagyobb rosszindulattal is arra lehetne magyarázni, hogy azt a maga számára kéri, illetőleg mondjuk ki magyarán a dolgot: amit arra lehetne magyarázni, hogy ellenzéki politikai meggyőződését anyagi előnyökért hajlandó volt feladni.

HERMAN OTTÓ érzékeny lelke ezt a lehetőséget nem birta ki s ezért kemény harc indult meg álláspontjának feladása érdekében. HERMAN OTTÓ nem volt könnyü ellenfél és hosszu ideig hajthatatlan maradt,

de most utólag már bevallhatom, hogy magam is hajthatatlan voltam s az Intézet véglegesitésére vonatkozó kérésem megtagadása esetére az Intézetben eddig viselt állásom feladását voltam kénytelen bejelenteni. Erre azonban végtelen lelki megkönnyebbülésemre nem került sor. Hiszen annyira összeforrottam az Intézettel, hogy másutt talán nem is tudtam volna elhelyezkedni. A nagy harc végre is az Intézet javára dőlt el és pedig MAROSI MÁDAY IZIDOR földmivelésügyi miniszteri tanácsos közvetitése révén, aki mint a madárvédelem rajongó hive őszinte jó barátja volt az Intézetnek. HERMAN OTTÓ rendkivül nagyrabecsülte s ennek köszönhető, hogy sikerült aggályait eloszlatnia s meggyőznie őt arról, hogy az Intézet véglegesitését nem a maga számára, hanem a magyar kultura érdekében kéri.

Amikor sikerült erről HERMAN OTTÓ-t meggyőzni, akkor már simán ment minden. Az idevonatkozó felterjesztést DR. DARÁNYI IGNÁCZ, akkori földmivelésügyi Miniszter kedvezően fogadta és az emlékezetes 8.990/eln. I/B—3. 1906. számu leirattal véglegesitette az Intézetet. HERMAN OTTÓ most már a maga részéről is nagy örömmel és megnyugvással fogadja a megoldást s erről a nagy horderejü eseményről a következőkben emlékezik meg az Aquila 1906. évi kötetének 253. lapján.

„Az 1906. esztendőnek a M. O. K. történetében nagy jelentősége van. Tizenkét évi fennállás és nagy sikerekkel járt munkálkodás után DR. DARÁNYI IGNÁCZ m. kir. földmiv. Miniszter ő nagyméltósága véglegesitette az Intézetet. Hála és köszönet DR. DARÁNYI miniszter urnak, hogy biztositotta ennek a manapság már nagy kulturális szükségletet kielégitő Intézetnek a fennmaradását, benne a magyar madártan egyik hathatós eszközét s egyuttal megnyugtató jövőt nyujtott az Intézet tisztikarának is, melyet veleszületett hajlam és lelkesedés vitt eredeti pályájáról az Intézet és a magyar madártan szolgálatába akkor, amikor annak sorsát még egyáltalában nem lehetett előrelátni."

Az emlitett miniszteri leirat a M. O. K.-nál a következő állásokat rendszeresitette :

1 igazgatói állás,
1 titkári állás,
1 adjunktusi állás,
1 asszisztensi állás,
2 gyakornoki állás,
1 I. oszt. altiszti, mint laboránsi állás.

Az igazgatói állás betöltése természetesen HERMAN OTTÓ-ra hárult, de ő eredeti álláspontjának fenntartásával azt csak mint tiszteletbeli állást fogadta el. A titkári állásra PUNGUR GYULA, szolgálattételre berendelt tanár, az adjunktusi állásra CSÖRGEY TITUS, az asszisztensire

SCHENK JAKAB, a gyakornokira az 1906-ban az Intézet kötelékébe lépett DR. GRESCHIK JENŐ neveztetett ki.

Az altiszti állást SZALÓKY JÁNOS, az intézet régi kipróbált hűséges eddigi laboránsa töltötte be továbbra is.

Ezzel a véglegesitéssel, amely az Intézet külső munkatársaiban és barátaiban is osztatlan őszinte nagy örömet és megnyugvást keltett, megenyhült az Intézet eddigi feszült légköre és megindulhatott a további fejlesztés munkája. PUNGUR GYULA titkárnak betegsége, majd 1907-ben bekövetkezett halála ugyan ideiglenes fennakadást idézett elő, azonban még ugyanabban az esztendőben két uj kitünő munkaerővel gyarapodott az Intézet. Az egyik volt HÁMORI MIHÁLY gondnok, aki az időközben erősen megduzzadt gazdasági és adminisztrációs ügyeket vette át és sokféle egyéb segédmunkától is jelentékenyen mentesitette a szaktisztviselőket, a másik PARLAGI BÉLA, aki nagy nyelvtudása alapján átvette az időközben jelentékenyen felszaporodott könyvtár kezelését, nevezetesen az Aquila-csere ügyek nagy levelezését és az Aquila cikkeinek forditásaiban és a külföldi levelezések lebonyolitásában is igen hasznos szolgálatokat végzett. 1909-ben ujabb állandó belső munkaerő jelentkezett LAMBRECHT KÁLMÁN személyében s igy bár HERMAN OTTÓ állandó szabadságolása mellett CSÖRGEY TITUS végezte az igazgatói teendőket, SCHENK JAKAB pedig az Aquila szerkesztését (Aquila 1909 p. 340), olyan ütemben folyt az Intézet munkássága, hogy 1913-ban az Aquila folyóirat eddig utól nem ért 73 quart ivnyi terjedelemben jelent meg s 1914-ben az ügydarabok száma elérte a világháboru előtti idők legnagyobb számát az 1800-at.

Az intézet véglegesitése után csak természetes fejlődési folyamat volt, hogy DARÁNYI IGNÁCZ az 1.411/1909. számu rendelettel az állami intézetek sorába osztotta be a „Központ"-ot. Ezzel egyidejüleg megváltoztatta az Intézet cimét is, amely ettől kezdve „Magyar Királyi Ornithologiai Központ" lett. A véglegesités után most már államositva is lett a „Központ" és igy megszünt minden aggodalom az Intézet jövőjére nézve.

Ebből a korszakból, amely az Intézet számára mindig egy-egy újabb lépést jelentett a fejlődés terén, csak egy fájdalmas emlék maradt s ez DARÁNYI azon tervének a meghiusulása volt, hogy kedvelt intézetének külön épületet emelhessen. Az erre vonatkozó felszólitás 1907. febr. 22-dikén kelt s azt tartalmazta, hogy tegyen a Központ javaslatot a Kertészeti Tanintézet területén való elhelyezkedésre. HERMAN OTTÓ erre a fölszólitásra sajnos elutasitó választ adott azzal a megokolással, hogy a Gellérthegy déli lejtőjén elhelyezett Kertészeti Tanintézet területén nem lehetne alkalmas kisérleti madárvédelmi telepet létesiteni. E helyett

a Margitszigeten való elhelyezést ajánlotta, a melyen a Központnak már is jól bevált madárvédelmi kisérleti telepe volt. DARÁNYI azonnal elfogadta ezt a megoldást és a 85.915/1907. számu rendelettel felhivta a Központot, hogy adjon be tervezetet a Margitszigeten fölépitendő külön épületre. Ezt az épület-tervezetet HERMAN OTTÓ megbizásából el is készitettem, azonban a Margitszigeten szintén elhelyezkedést kereső M. kir. Egyetemi Növénykert rivalizálása és akadékoskodása következtében a terv megvalósulása igen elhuzódott. Közben pedig Budapest Székesfőváros más elhatározásra jutott a sziget rendeltetése ügyében s igy elmaradt az Intézetnek önálló épülethez való juttatása, ami pedig felette sajnálatos volt, mert később több költözködést igényelt folyton ujabb helyiségekbe és sajnálatosan még most a jubileumi esztendőben is fenyegetett egy ujabb költözködés kényszere olyan helyiségekbe, amelyek a jelenleginél kedvezőtlenebbek lettek volna, nem is szólva arról, hogy az önálló épülettel rendelkező intézet kevésbbé lett volna kitéve az összeomlást követő időkben a más intézetekkel való egyesités, illetve voltaképen a megszüntetés veszélyének.

Ettől az egy sikertelenségtől eltekintve azonban az Intézet fejlődése ezután is felfelé ivelő irányzatot mutatott, habár most már az eddig elért szinvonal fenntartása is igen jelentős munkateljesitményt igényelt. A gyakorlati madárvédelem folyton fejlődő üteme, valamint az általam 1908-ban meginditott madárjelölési munkálatok megszervezése, elvégzése és továbbfejlesztése a madárvonulási hálózat működésének fenntartása mellett igen lényeges munkaszaporulatot jelentett. Ehhez járultak olyan egyéb tudományos közületekből származó munkamegbizások, amelyek teljesitése az Intézetre erkölcsi kötelezettséget jelentett a magyar madártan szolgálatában. Ilyen volt a Kir. Magyar Természettudományi Társulat részéről származó megbizás a magyar birodalom állatvilágának ismertetésére az 1000-éves fennállás alkalmából. A madártani rész földolgozására eredetileg HERMAN OTTÓ nyert megbizatást, de rengeteg egyéb elfoglaltsága miatt utóbb rám háramlott ennek a nagy munkának az elvégzése. Sikerült is a munka kéziratát, amely az akkori magyar madárvilág névjegyzékének és előfordulási területének ismertetése mellett a magyar madártan első tüzetes összefoglaló történetét is tartalmazta, még 1914-ben befejezni és HERMAN OTTÓ-nak bemutatni. Maga a munka magyar és latin nyelven csak 1917-ben jelent meg. A magyar madártan történetét és a magyar madárvilág állatföldrajzi fölosztását ismertető rész németül az Aquila 1918. évfolyamában jelent meg.

Éppen igy rám háramlott a Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottsága által kezdeményezett munka: az Alföld madártani viszonyainak tanulmányozása, melyről első és egyben utolsó jelentésem is az Aquila 1911. évi kötetében jelent meg.

Mindezeket a külön és nagy teljesitményt igénylő munkákat csak ugy lehetett lebonyolitani, hogy az ujonnan belépett munkaerők is belekapcsolódtak az Intézet egyik legjellegzetesebb kiadványának, az évi madárvonulási jelentéseknek a feldolgozásába. Igy GRESCHIK feldolgozta az 1909. évi jelentést, LAMBRECHT pedig az 1910—12. évieket.

Ezek mellett az ujonnan belépett munkatársak ujabb munkakörökkel is bővitették az Intézet működését.

Ilyen ujabb munkakör megnyitását jelentette egyrészt a madáranatomiai laboratorium megszervezése és felszerelése, amelyet GRESCHIK JENŐ inditott meg, másrészt a madároszteologiai gyüjteménynek az eddigi kereteken messze tulmenő kibővitése, amelyet az 1909-ben szolgálatba lépett LAMBRECHT KÁLMÁN kezdeményezett. HERMAN OTTÓ a már emlitett munkaliberalizmusával nem gördített akadályt az uj irányok elé, bár azok meglehetősen távol estek az Intézet eredeti madárvonulási és későbbi gazdasági irányától, hanem a lehetőségig támogatta azokat a megfelelő költségadomány rendelkezésre bocsátásával.

Az Intézet eredeti munkaterületének ez a kibővitése — bármilyen örvendetes is volt és bármennyire gyarapitotta is az Intézet tekintélyét főleg nemzetközi viszonylatban — azonban nem bizonyult tartósnak, annak dacára, hogy igen értékes gyümölcsöket termelt.

Az uj munkakörök bevezetése és nagyméretü kifejlesztése az Intézet folyamatos működésében bizonyos zökkenőket idézett elő, mert elvonta az arra hivatott munkaerőket az Intézet eredeti munkaköreinek — amelyektől pedig az Intézet léte függött — a mivelésétől. A fölöttes hatóság aztán fölhasználta az első kinálkozó alkalmat azok megszüntetésére.

A madáranatomiai és madárpalaeontologiai kutatások bevezetésével bár GRESCHIK még részben belekapcsolódott az Intézet tulajdonképpeni munkakörébe, különösen a magyar madarak gazdasági jelentőségére vonatkozó sokatigérő kutatásaival gyomortartalmak és köpetek vizsgálata alapján, de mindakét tisztviselő főműködésével eltávozott az Intézet tulajdonképpen való munkaterületéről, ami különösen GRESCHIK esetében volt igen sajnálatos, mert kiváló madártani szakismeretei voltak. LAMBRECHT KÁLMÁN-ról az igazságnak megfelelően meg kell jegyezni, hogy nem volt ornithologus és tulajdonképpen csak mint HERMAN OTTÓ néprajzi munkálatainak avatott és buzgó asszistense nyerte el állását az Intézetben. Bár madártani ismeretei hiányosak voltak, mégis megtudta szervezni az Intézet nagyszabásu csonttani gyüjteményét, de

csak ugy hogy igénybe vette a többi tisztviselőnek, első sorban CSÖRGEY TITUS-nak a madártani ismereteit, akik meghatározták az Intézet megfigyelési hálózatainak tagjaitól bekért madárfajokat. Az exotákat a Székesfővárosi Állatkert elhullott madár példányai szolgáltatták CERVA FRIGYES közvetítésével. A történeti hűségnek ezen megállapitása mellett azonban hozzá kell tenni azt is, hogy a helyesen meghatározott madárfaj oszteologiáját már abszolut biztonsággal ismerte és az eléje került recens vagy fosszilis csontok meghatározásában tévedés vagy bizonytalanság nem fordulhatott elő. Már 1916-ban saját kérelmére a M. kir. Földtani Intézethez helyeztetett át s ott folytatta palaeornithologiai kutatásait. Az Intézet ezeknek a kutatásainak a céljára átengedte részére az oszteologiai gyüjteményt és könyvtárából a kutatásaihoz szükséges kiadványokat. Munkásságából meg is született 1933-ban kiadott nagy munkája „Handbuch der Palaeornithologie" cimen, mely nemzetközi viszonylatban is nagy elismerésben részesült.

A nagy ütemben, de síma mederben folyó munkálatok folytatásába aztán belecsapott mint derült égből a villámcsapás az 1914-ben kitört világháboru, amelynek folyamán igen jelentős változások következtek be az Intézet életében, első sorban HERMAN OTTÓ-nak az 1914. év végén bekövetkezett elhalálozásával. Ez a borzasztó csapás, amely válságos időben fosztotta meg az Intézetet alapitójától, vezetőjétől és nagybefolyásu védelmezőjétől, pótolhatatlan veszteséget jelentett és a világháboru követelte egyéb áldozatokkal karöltve bár lassu ütemben, de kérlelhetetlenül éreztette káros hatását az Intézet további fejlődési menetében. Amig eddig folytonos fölfelé ivelés jellemezte az Intézet pályáját, addig most megkezdődött, ha nem is a nagyobbmérvü hanyatlás, de a stagnálás folyamata, amelyből csak sokára tudott fölemelkedni. Az Intézet ügymenete ugyan tovább haladt az addig jól bevezetett utakon, az Aquila megjelenése szintén alig szenvedett hátrányt, mert megmaradt az Intézet régi költségvetése, azonban az ügydarabok száma kezdett aggasztó mértékben lecsökkenni. Az 1914. évi 1800 darabról 1915-ben lecsökkent 1200-ra, majd 1917-ben 400-ra.

Ennek a nagy lecsökkenésnek a külföldi kapcsolatoknak a háboru következtében beállott nagyarányu összezsugorodása mellett egyik igen fontos oka volt az a körülmény is, hogy az Intézet kénytelen volt a 25 éven át mintaszerüen működő erdészeti madárvonulási hálózatot feloszlatni, mert a világháboru sok áldozatot igénylő követelményei miatt a megfigyelő személyzet oly nagyfoku csökkenése következett be, hogy további eredményes működésre már nem lehetett számitani. De magában az Intézetben is hiányzott az arra alkalmas munkaerő,

amely a beszolgáltatott adatokat földolgozhatta volna, mert mindjárt a mozgósítás első napján julius 31-dikén harctéri szolgálatra kellett bevonulnom.

A világháboru tartamára tehát hiányzott az Intézetből az a munkaerő, amely az eredeti munkakörök közül a madárvonulásinak volt a képviselője. Az Aquila szerkesztését, melyet eddig szintén ő végzett, átvették ugyan a katonai szolgálatra be nem hivott tisztviselők, igy ezen a téren fönnakadás nem volt s legfeljebb csak azt a sajnálatos tényt kell megemliteni, hogy HERMAN OTTÓ elhunyta után megváltozott a folyóirat formátuma.

Az Intézettől való távollétem azonban nem akadályozott meg abban, hogy a lehetőségek határain belül ne szolgáljam az Intézet működését a háboru folyamán is. Az 1914. év őszét harctéri szolgálatom ugyan teljesen lefoglalta, de az 1915. évben bekövetkezett helyi szolgálatra való minősitésem sok alkalmat adott arra, hogy bár a távolból, de részt vehessek az Intézet munkáiban. Elkészítettem az esedékes madárvonulási és madárjelölési jelentéseket, sajtó alá rendeztem ZEYK MIKLÓS hátrahagyott iratait, megcsináltam a természetvédelmi emlékiratot, németre fordítottam Magyarország madártanának történetét, megírtam a kócsag hajdani és jelenlegi elterjedéséről szóló tanulmányomat stb. Katonai szolgálatom alatt irott munkásságomról tanuskodnak az Aquila megfelelő kötetei, amelyek bizonyságot szolgáltatnak arról, hogy szolgálati beosztásom határain belül minden tőlem telhetőt megtettem, hogy az Intézetet szolgálhassam. Csak egy — igen fájdalmas emlékem maradt ebből az időből — nem folytathattam az 1908-ban megkezdett madárjelöléseimet, amelyekre nézve gazdag programom volt s mikor 1918. év végén megszünt katonai szolgálatom után ujból elfoglaltam munkahelyemet az Intézetben, a leromlott gazdasági helyzet mellett egészségi állapotom is jó ideig megakadályozott azok sikeres folytatásában.

HERMAN OTTÓ halála után mint rangidős tisztviselő, de egyuttal mint arra teljesen méltó utód: CSÖRGEY TITUS kapott megbizatást az Intézetnek egyelőre ideiglenes vezetésére. Habár megvolt benne a tehetség, a tudás és a tapasztalat szóval a teljes fölkészültség ahhoz, hogy az Intézetet az eddigi eredményes uton tovább vezesse, amint azt későbbi igazgatói működése is meggyőzően bizonyitotta, mégis kereste azt a megoldást, amely annak a szakembernek juttassa az Intézet vezetését, aki az ő meggyőződése szerint arra a legtöbb érdemet szerezte és az Intézet eredeti munkakörének fönntartásában is a legteljesebb mértékben egyetértett vele. Idevágó kivételes önzetlenségre valló tárgyalásai-

nak eredményeként a M. kir. Földmivelésügyi Minisztérium 1916. aug. 2-án kelt 54.153. számu rendeletével CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN-t bizta meg az Intézet tudományos vezetésével, aki már addig is nagyon jelentős tényező volt az Intézet működésének irányitásában. Minthogy CHERNEL ISTVÁN állandóan Kőszegen tartózkodott s csak időközönként látogatott el az Intézetbe a teendők kijelölésére és a végrehajtási módozatok megtárgyalására és ellenőrzésére, azért állandó helyettes kinevezése is szükségessé vált s ennek a tisztségnek a betöltésére magától értetődően csakis CSÖRGEY TITUS kaphatott megbizatást.

Ez a megoldás biztositotta az Intézet további zavartalan és a viszonyokhoz mért eredményes működését az eddig bevált mederben. CHERNEL ISTVÁN az Aquila 1916. évfolyamában „Uj korszak hajnalán" cimen adott beköszöntőjében hitvallást tett arról, hogy „csakis ugy fogadhattam el és ülhettem bele felejthetetlen mesterem, HERMAN OTTÓ megüresedett székébe, hogy számot vetve lelkiismeretemmel, minden tekintetben oszthattam azokat az elveket, miket megboldogult alapitója Intézetünknek vallott és munkálkodásunk céljaiul kitüzött." Egyelőre megmaradt az eddigi, még HERMAN OTTÓ által kiharcolt tekintélyes évi költségadomány, amely továbbra is lehetővé tette az Aquila megjelenését, kezdetben ugyszólván alig csökkenő terjedelemben, sőt az első évfolyam, melyet már CHERNEL szerkesztett, az 1916. évi, Aquila-sorozatunk egyik legterjedelmesebb kötete. Az 1918. évi kötet melléklete tartalmazza CHERNEL-nek legjelentősebb alkotását igazgatói működése alatt, a Magyar Birodalom Madarainak Névjegyzékét. CHERNEL ebben a névjegyzékben ugyan nem tette magáévá az akkoron már majdnem általánosan elfogadott tudományos nomenclaturát, mert nem tudott beletörödni annak egyes szépséghibáiba (Apus apus apus és hasonlók), de alkotása mégis igen jelentős lépés volt az eddigi nomenclaturával szemben. Következetesen alkalmaztuk és mint az Aquila magyar és latin madárneveit mindaddig, amig azt az Aquila 1935/38. évi kötetében föl nem váltotta a jelenlegi.

A nehézségek azonban a világháboru folyamán mind jelentősebb mértékben kezdtek mutatkozni. Első nagy áldozat volt az Intézet helyiségeinek hadikórház céljára való igénybevétele, ami a gyüjtemények és a könyvtár olyméretü összezsufolódásával járt, hogy szinte hozzáférhetetlenek voltak, ami természetszerüleg lényegesen befolyásolta a tudományos működés kifejtését. Amig CHERNEL ISTVÁN gyámolitó keze őrködött fölöttünk, addig nem is fenyegette az Intézetet veszedelem s bár szükitett keretek között, de megéltünk. Komolyabb megrázkódtatások nélkül zajlottak le az Intézet fölött az elveszett háborut követő

politikai események: az 1918. évi őszi forradalom és az ennek következményeként bekövetkezett vörös uralom 1919 tavaszán. Utóbbi hatása az Intézetre nézve csak annyi volt, hogy a címe ideiglenesen ismét „Magyar Ornithologiai Központ" lett „Királyi" nélkül. Személyi vonatkozásban annyiban éreztette hatását, hogy CSÖRGEY ellenforradalmi tevékenység gyanuja alatt éjszakai kihallgatásra lett idézve, a magam részéről pedig annyiban, hogy az ugynevezett vörös Természettudományi Közlönybe, melynek szerkesztésére LAMBRECHT KÁLMÁN kapott megbizást, az Intézet érdekeire való tekintettel kénytelen voltam kéziratot adni. Igy jelent meg a M. Kir. Földmivelésügyi Minisztériumhoz 1919 február 19-én beadott természetvédelmi emlékiratom (Aquila 1922. p. 31—40) „Az őstermészet kincseinek védelme magyar földön" cim alatt a „Vörös Közlöny" 1919. évi 722. füzetének 241—251. lapjain.

A vörös uralom bukása után CHERNEL ISTVÁN első dolga volt az Intézet cimébe ujra fölvenni a „Királyi" jelzőt, de egyuttal meg is magyarositani a cimét. Ő alkotta meg a máig — és bizonyára a jövőben is megmaradó — „Magyar Királyi Madártani Intézet" elnevezést.

A zavaros helyzet következtében azonban az 1918. évi terjedelmes Aquila kötet után az 1919. évi csak 1920-ban tudott megjelenni nagy küzdelmek árán és csak 11 ivnyi terjedelemben, de belenyugodtunk ebbe a csökkentésbe, mert az összeomlást követő általános gazdasági leromlás minden téren leépitést követelt, amelyből az Intézet se tudta magát kivonni. Ez a leépités, valamint az erők összevonása követelte meg azt, a hogy Földmivelésügyi Minisztérium a kisérletügyi intézeteket egy osztály ügykörébe vonja s hogy ezáltal minden téren megtakaritásokat érjen el. A kisérletügyi osztályba egyelőre azonban még nem sorolták be a Madártani Intézetet. Csak később — 1925-ben — került erre a sor, addig az Intézet nem kívánatos önállóságban, elszigeteltségben tengődött erősen redukált költségadománnyal. A Kisérletügyi Osztály fölállitásának azonban az Intézetre nézve az volt a következménye, hogy HÁMORI MIHÁLY — aki eddig az Intézet gazdasági ügyeit intézte, de e mellett másirányu igen értékes működést is fejtett ki — még az 1919. év folyamán hivatalból a Mezőgazdasági Kisérletügyi Telep gondnoki hivatalának a vezetésével lett megbizva. Igaz, hogy az Intézet gazdasági ügyeit továbbra is ő vezette, de távozása azért mégis érzékeny veszteség volt, mert az Intézet személyében kitünő munkaerőt s olyan tisztviselőt vesztett, aki minden munkájában teljesen járatos volt s akit éppen ezért uj munkaerővel nehezen lehetett pótolni.

Az említett nem kívánatos önállóság és elszigeteltség időszakával kezdődött meg az Intézet legválságosabb, valósággal a létért való küzdelmének a korszaka. A megtakarításokért folyó törekvések folyamán ugyanis felvetődött egyes intézmények egyesitésének a gondolata s ezek közül tán a legelső volt az, amely a Madártani Intézet és Rovartani Állomás egyesitését célozta. Ennek a tervnek a megvalósitása az Intézet elsorvasztására vezetett volna, mert nemcsak önállósága veszett volna el, hanem ezzel együtt annak a lehetősége is, hogy tisztviselő karának működési irányait és feladatait maga jelölje ki. A terv megvalósitása tulajdonképpen az Intézet megszüntetését jelentette volna. Ebben a válságos helyzetben érte az Intézetet CHERNEL ISTVÁN-nak a váratlan halála. Az Intézet az eddigi bevált vezető és védelmező nélkül maradt, de az utódnak, CSÖRGEY TITUS-nak sikerült a tervezett egyesitésnek a meghiusitása. Ebben a küzdelemben igen jelentős segitséget nyujtott CHERNEL ISTVÁN özvegyének RÓTTH DÓRA-nak a közreműködése, aki mint az Intézet mindenkori jóakarója magas társadalmi összeköttetéseit is igénybevette, hogy elháritsa az Intézetet fenyegető veszedelmeket. Az egyesült erőfeszitések által nagynehezen sikerült az Intézet önállóságát és ezzel tulajdonképpen létét átmenteni és megkönnyebbült lélekkel folytatni a munkálatokat a régi irányban, amely eleddig a hazai és nemzetközi elismerést mindenkor biztositotta.

Az összeomlást követő lassu ütemben folyt ujraéledés korszakában a legsürgősebb munkálatok kettős irányuak voltak. Elsősorban szükséges volt a személyzet létszámának kiegészítése, másodsorban ujra kellett megszervezni a külföldi kapcsolatokat, mert ezek a világháboru folyamán nagyon összezsugorodtak. Különösen fontos volt az Aquila csereviszonyának ujraszervezése és az elmaradt kiadványok pótlása.

A személyzet létszámának kiegészitése, illetőleg pótlása azért volt mulhatatlanul és sürgősen szükséges, mert PARLAGI BÉLA-nak 1917-ben bekövetkezett halálával, BITTERA GYULA-nak, az 1914 óta eredményes és sokat igérő működést kifejtett gyakornoknak ugyancsak 1917-ben történt eltávozásával, majd HÁMORI MIHÁLY-nak 1919-ben történt elvezénylésével az Intézetben CSÖRGEY-vel voltaképpen magunk maradtunk. Valósággal megismétlődött az a helyzet, amelyben HERMAN OTTÓ volt a „Központ" megalapitásakor, hogy asszisztensével együtt másodmagával volt az intézmény egész személyzete. LAMBRECHT KÁLMÁN saját kérelmére már régebben a Földtani Intézethez lett áthelyezve, igy ő rá nem lehetett számitani, bár később visszahelyezték az Intézethez. GRESCHIK JENŐ, bár ott volt még az Intézetben, azonban akkoriban

érthetően szinte kizárólag a magaalkotta hisztologiai laboratoriumban dolgozott, az Intézet egyéb teendőinek elvégzésében alig vett részt. Ezek voltak azok a zökkenők, amelyeket az Intézetben keletkezett uj munkakörök ismertetése alkalmával már megemlitettem : uj munkakörök keletkeztek ugyan, *azonban az Intézet eredeti és az Intézetet fönntartó munkaköreinek mivelésére és továbbfejlesztésére kiesett a várható szükséges utánpótlás* éppen akkor, amikor a viszonyok kényszere következtében arra a legnagyobb szükség lett volna. Minthogy a megváltozott viszonyok következtében a fölöttes hatóság az Intézet eredeti munkaköreit sem tudta kellő költségadománnyal ellátni — vonatkozik ez elsősorban a madárvédelemre — azért a tisztviselői létszám országos apasztásával kapcsolatban ugy GRESCHIK JENŐ-t mint LAMBRECHT KÁLMÁN-t 1923-ban ideiglenesen, majd 1925-ben véglegesen nyugállományba helyezte. Az Intézet a maga részéről azzal könnyitette meg a nyugállományba helyezett tisztviselők uj elhelyezkedését, hogy a munkájuk folytatásához szükséges teljes tudományos fölszerelést, laboratóriumi berendezést, gyüjteményt és gazdag értékes könyvtári anyagot velük adta. Az osztoologiai gyüjteményt és könyvtári anyagot LAMBRECHT KÁLMÁN elhalálozása után az Intézet teljes egészében viszakapta.

A személyzet pótlása csak nagyon lassu ütemben tudott előrehaladni. Az akkori vigasztalan időkben, amikor a tisztviselői létszám csökkentése volt a megcsonkított ország kormányzatának egyik legkeservesebb, legsulyosabb gondja, szinte kilátástalan volt uj alkalmazottak beállitása. Voltaképpen csak két lehetőség kinálkozott. Az egyik az önkéntes munkavállalók alkalmazása azzal a kikötéssel, hogy önkéntes munkájuk se nyujt semmi jogalapot arra, hogy a jövőben állandó alkalmazást igényelhessenek, a másik a nyugdijasok szolgálatba állitása, akik nem terhelték a tisztviselői létszámot és minimális nyugdijkiegészitéssel dolgoztak. Utóbbiak közé tartozott SZEMERE LÁSZLÓ Erdélyből menekült nyugdijas főszolgabiró, akit 1919-ben rendelt be a Földmivelésügyi Minisztérium a Madártani Intézetbe mint madártani szakreferenst. Nagy örömmel fogadtuk Intézetünknek ezt a régi megfigyelőjét és munkatársát, akinek értékes dolgozatai 1908-tól kezdve jelentek meg az Aquilában. Mint vérbeli ornithologus és kitünő preparátor, akinek jelentős magángyüjteménye is volt, amely sajnos Erdélyben maradt és a román megszállás alatt ott el is pusztult, igen hasznos tagja lett az Intézetnek. Segédkezett a beküldött madarak preparálásában, a gyüjtemény gondozásában és mindenféle egyéb segédmunkában, azonban érdemileg a gyakorlati madárvédelemmel foglalkozott. Az ő nevéhez füződik a mesterséges cementfészekodvak megszerkesztése, szakszerü kipróbálása és üzembe

helyezése, ami akkoriban azért volt nagyfontosságu, mert a trianoni békediktátum következtében a megcsonkitott országban katasztrófális fahiány jelentkezett, ami a fatönkodvak előállitásában sem maradt következmény nélkül. Az Intézetben való működése sajnos tulrövid volt. 1926-ban a fölöttes hatóság mint az ország kevés gombaszakértőinek egyik legkiválóbb képviselőjére: az ujonnan megalakitott Gombászati Osztály vezetését bizta rá.

Távozása után mindjárt 1926-ban, ugyancsak mint nyugdijas, testvéröccse SZEMERE ZOLTÁN huszárőrnagy foglalta el helyét az Intézetben egészen 1931-ig, amikor az eddigi gyakorlattal ellentétben a nyugdijasokat el kellett bocsátani, hogy az állástalan diplomásoknak adhassák át helyüket. SZEMERE ZOLTÁN szintén rendelkezett kiterjedt madártani ismeretekkel, igy az Intézetben sokféle hasznos tevékenységet fejtett ki. Nagy hasznát vettük nyelvismeretének is. Fölujitotta az Intézetnek 10 évvel ezelőtt megszünt margitszigeti madárvédelmi telepét és saját kiadásában közreadta a magyarországi ragadozó madarak meghatározó könyvét.

Még ugyancsak 1920-ban mint önkéntes munkatársak csatlakoztak az Intézethez SCHERMANN SZILÁRD és VASVÁRI MIKLÓS. Előbbinek a nyelvismerete igen hasznos volt a külföldi levelezések lebonyolitásában, amelyek akkoriban az Aquila-csereviszony ujrafölvételében nagy munkateljesitményt igényeltek. Működése csak 1923-ig tartott az Intézetben, mert áthelyezést nyert a M. Kir. Vetőmagvizsgáló Állomáshoz, ahol szakismereteit jobban érvényesithette.

VASVÁRI MIKLÓS 1920-ban kezdett önkéntesi szolgálata után 1922-ben állandó jellegü alkalmazást, illetve 1927-ben kinevezést nyert s jelenleg mint az Intézet főadjunktusa teljesit szolgálatot. Kiváló rendszertani ismeretei alapján a madárgyüjtemény hivatásos gondozója. Számos uj magyar madárfajnak a magyar madárfaunába való bevezetésével szerzett magának elismerést. Legjelentősebb működési területe a madárgyomortartalmak gyüjtése és földolgozása és ezen a téren általánosan elismert kiváló munkát végez, amiről az Aquila hasábjain megjelent dolgozatai tanuskodnak. A ragadozó madarakra vonatkozó rendszertani és táplálkozástani tanulmányai mellett különös jelentőségüek a gémfélék halgazdasági szerepére vonatkozó kutatásai. Igen érdemes, önzetlen kutató utazást végzett Kisázsiában. Eredményeinek földolgozása és közreadása folyamatban van.

A személyzet pótlásának harmadik módja is kinálkozott — tényleges szolgálatot teljesitő tisztviselőnek az Intézetbe való áthelyezése révén. Ilyen módon vált lehetségessé, hogy a M. Kir. Földmivelésügyi Minisztérium az Intézet kérelmére 1922 május 1-jével ide osztotta be szolgálattételre WARGA KÁLMÁN-t. Az Intézet azért kérte

WARGA KÁLMÁN beosztását mert tudta róla, hogy annak idején a Mezőgazdasági Muzeumban ő rendezte az ERTL-féle tojásgyüjteményt, ami fejlett madártani szakismereteket igényelt s hogy már régebbi idők óta foglalkozik madárvonulási megfigyelésekkel és egyéb madártani kérdésekkel — első izben már 1905-ben küldött az Intézetnek vonulási adatokat — majd Budapest madárvilágáról adott figyelemreméltó közléseket az Aquila 1920-as évfolyamában. Bekapcsolódott az Intézet természetvédelmi, nevezetesen kócsagvédelmi mozgalmába is olyképpen, hogy az „Az Ujság" cimü napilapban és több szaklapban sikerre vezető fölhivást intézett a magyar társadalomhoz, hogy a holland adományok alapján megindult kócsagvédelemhez szintén járuljon hozzá adományaival a hazai pusztuló kócsagállomány megmentéséhez.

Az Intézethez való áthelyezése után csakhamar beváltotta azokat a reményeket, amelyeket működéséhez füztünk. Mint a Földmivelésügyi Minisztérium adminisztrációjának kitünő ismerője és ott szerzett személyes összeköttetései révén átvette az Intézet adminisztrációjának jelentős részét, emellett azonban a szakbavágó munkálatokban is sikeresen működött közre. Igy már 1922-ben rábizhattam az Intézethez beküldött madárvonulási adatok közreadását. Ez a közleménysorozata „Madárvonulási adatok Magyarországból" címmel az Aquila megfelelő köteteiben jelent meg. Nagy buzgósággal és hozzáértéssel kapcsolódott bele a madárjelölési munkálatokba is. Értékes eredményeket ért el az emlékezetes 1925 és 1933 évi pásztormadár és az 1932/33, valamint 1937/38 év telén végbement csonttollu madár inváziók alkalmával végzett nagyarányu madárjelölésekben, amikor összesen 2122 pásztormadár fiókát és 1718 hálóval befogott csonttollu madarat sikerült meggyürüznie. Rendszeres évi madárjelölési munkálataiban külön említést érdemelnek azok, amelyeket a kisbalatoni gémtelepen több mint két évtized folyamán végzett. Az Intézet különféle munkaköreiben való jártassága, állandó munkakészsége és munkabirása nemcsak az akkori időkben avatták az Intézet egyik legértékesebb tisztviselőjévé, hanem mindvégig az maradt a jelenben is. Mint 1935 óta állandó helyettesem mindenkor az Intézet hagyományait követő törekvéseimnek megfelelően végezte felelősségteljes munkáját. 1943-ban kisérletügyi igazgatóvá neveztetett ki.

A vázolt, részben átmeneti és kisegitő, részben állandóknak bizonyult intézkedésekkel egy ideig nyugvópontra jutott az Intézetnek akkoriban legsürgősebb problémája, a személyzet utánpótlásának kérdése és az Intézet létének megszilárdulása után megkezdődhetett CSÖRGEY TITUS-nak 1922. aug. 1-én történt igazgatóvá való kinevezése után az ő bevált vezetése mellett az Intézet ujjászervezése nyomán a további gyümölcsöző továbbfejlesztési munka.

Az ujjászervezési munkák egyik legfontosabb és igen jelentős munkateljesitményt igénylő része volt a világháboru folyamán sulyosan megbénult külföldi kapcsolatok helyreállitása. A háboru folyamán megjelent Aquila-cserekötetek javarészben a Magyar Bibliográfiai Központ ládáiban tároltak, várva az elszállitást, amely azonban az akkori gazdasági és politikai viszonyok miatt igen nehézkes és késedelmes volt. Nagyon sürü külföldi levelezést kellett meginditani egyrészt az elmaradt Aquila-példányokat sürgető intézmények fölvilágositására, másrészt a nekünk járó folyóiratok hiányzó példányainak pótlására, nehogy sorozataink hiányosak maradjanak. Ez a törekvésünk majdnem 100%-ig sikerült is, hála a volt baráti és ellenséges külföld tudományos körei megértő támogatásának.

Különös hálával kell visszaemlékeznünk nemcsak hajdani fegyvertársainkra, hanem volt ellenfeleinkre is, igy olasz és angol barátainkra, akik közül az utóbbiak nemcsak a cserepéldányok hiánytalan beszolgáltatásával siettek segitségünkre könyvtárunk hiányainak pótlására, hanem az akkori magyar valutáris viszonyok mellett fontértékben beszerezhetetlen folyóiratoknak csereviszonyban való átengedésével is. Elegendő, ha erre nézve hivatkozom a „The Ibis"-re, a melyet az első világháboru kitöréséig csak előfizetés utján tudtunk beszerezni, de a háboru után egészen az ujabb világháboru kitöréséig mindig mint cserepéldányt kaptunk. Az első világháboru folyamán még nem történt előrelátó gondoskodás a folyóiratoknak az elkövetkező békeidőre való tárolására, de az akkori tapasztalatok alapján most már minden csereviszonyt folytató intézménnyel megállapodtunk abban, hogy a háboru következtében veszélyeztetett szállitás miatt nem kézbesithető kiadványokat tároljuk a háboru után való szállitásra és bizvást reméljük, hogy miként az első világháboru után, ugy most is ujra fölülkerekedik a szolidaritás érzése a háborus mentalitáson és az elmaradt kiadványok árja megindul majd oda és vissza a tudományos intézetek, egyesületek és szakemberek felé.

A külföldi kapcsolatok ujrafelvételére vonatkozó munkálatok azonban a könyvtár kiegészitésén és uj kiadványok megszerzésén tul is még igen értékes eredményeket érleltek. Egyik legelső, rendkivül örvendetes eredmény volt a holland madárvédő egyesülettel való összeköttetés, amely amilyen váratlan, éppen annyira örvendetes visszhangja volt az Aquila 1918. évi kötetében megjelent tanulmányomnak a kócsag hajdani és jelenlegi fészkelőtelepeiről. DRIJVER J. az Egyesület titkára ennek a közleményemnek a hatása alatt a magyarországi veszélyeztetett kócsagállomány megmentésére gyüjtést inditott a holland madárvédők között s annak tekintélyes anyagi eredményét

holland forintokban — ami akkoriban a szinte napról-napra sulyosbodó pénzromlás idején igen fontos volt — az Intézet rendelkezésére bocsátotta.

Ezekkel az adományokkal, amelyeket hazai gyüjtések is gyarapitottak, elértük azt, amit a békebeli jómódu hazában sem tudtunk elérni, hogy a kisbalatoni kócsagtelepet állandó őrizet alá helyezhettük kócsagőr alkalmazásával, aki jelenleg is betölti ezt az állást, most már a Földmivelésügyi Minisztérium alkalmazottjaként.

Emlitett tanulmányom révén az Intézet ujabb munkakörrel gyarapodott, a természetvédelemmel, amely szerves kiegészitése volt az eddigi munkakörnek, a madárvédelemnek, amennyiben ezt a védelmet az idő követelményeinek megfelelően kiterjesztette a pusztuló fajokra is. Az akkori viszonyok között egyik legsürgősebb kormányzati föladat volt a földreform s ez azzal fenyegetett, hogy számos még ősállapotban levő földterületet mivelés alá fognak. Ennek elkerülése végett — mint már fentebb emlitettem — még 1919-ben emlékiratban fordultam a Földmivelésügyi Minisztériumhoz az országnak akkoriban még meglevő legjelentősebb és legjellegzetesebb madártani vonatkozásu természeti emlékeinek megmentése érdekében. Ezek közül a legsürgősebb volt a kisbalatoni nagyhirü gémtelepen a kócsagvédelem s ennek a céljait szolgáló külföldi gyüjtőakcióm révén kerültünk összeköttetésbe PEARSON T. GILBERT-tel, az északamerikai Audubon Society elnökével és a Nemzetközi Madárvédő Bizottság megalapitójával. Amikor megtudta, hogy Magyarországon intenziv madár- és természetvédelem folyik, személyesen látogatott el az Intézetbe 1923. junius 9-ikén, hogy Magyarországot is beszervezze a Nemzetközi Madárvédő Bizottságba. Ez meg is történt és a Nemzetközi Madárvédelmi Bizottság tagjai között az elsők sorában volt a legyőzött Magyarország képviselője: a M. Kir. Madártani Intézet. PEARSON, aki már az első látogatása alkalmával is jelentős dollár adományt juttatott az Intézetnek, 1925-ben ujra ellátogatott hozzánk s ezuttal is gondja volt a mostoha sorsban levő magyar madárvédelemre. Később is mindig pártfogója maradt az Intézetnek. 1928-ban meghivta az Intézet két vezető tisztviselőjét a genfi nemzetközi értekezletre, amely alkalommal nagyobb adományával lehetővé tette a „Madárvédelem a kertben" ujabb kiadásait, amelyek az ő segitsége nélkül elmaradtak volna.

A külföldi kapcsolatok ápolására és bővitésére a nyomasztó gazdasági viszonyok között is sikerült a fölöttes hatóság megértő támogatásával a nemzetközi madártani kongresszusokon résztvenni. Igy 1926-ban résztvettem a háboru után való első nemzetközi madártani Kongresszuson Kopenhágában, majd 1930-ban CSÖRGEY-vel együtt

holland barátainkhoz Amsterdamba látogattunk el a VII. nemzetközi madártani nagygyülésre. Az 1934. évi oxfordi kongresszusra csak DR. KEVE-KLEINER ANDRÁS tudott eljutni — saját költségén — az 1938. évben Rouenban tartott kongresszuson azonban ujra megjelenhettem. DR. KEVE-KLEINER ezuttal is saját költségén vett részt az összejövetelen. Az Intézet tisztviselői ugyszólván minden kongresszusra elküldték tanulmányaikat, amelyek a kongresszusi Főjelentésben meg is jelentek és tanuságot tettek az Intézet eredményes, a kor szinvonalán álló működéséről.

A külföldi kapcsolatok megszilárditására és kibővitésére kitünő alkalom volt az 1927-ben Budapesten tartott Nemzetközi Zoologiai Kongresszus, amikor az Intézet valósággal kis madártani kongresszust tartva meghivta az itt megjelent külföldi madártani barátainkat, akiknek bemutathattuk munkahelyiségeinket és módszereinket, könyvtárunkat, gyüjteményeinket, amelyek során élvezetes és termékenyitő eszmecserék fejlődtek ki, ami annál természetesebb, mert hiszen vendégeink sorában ott voltak: LORD ROTHSCHILD, HARTERT ERNŐ, SZUSKIN PÉTER, STRESEMANN ERVIN, LÖNNBERG EINAR, REISER OTMÁR és a szak sok más kiválósága. Illusztris vendégeink a világnak máig is egyetlen madártani intézetéből a legjobb emlékekkel és benyomásokkal távozhattak tőlünk és ezzel továbbszilárdultak az eddig is fönnállott barátságos kapcsolatok.

Az 1936. évben Budapesten megtartott II. Nemzetközi Erdőgazdasági Kongresszus kebelében Természetvédelmi Szakosztály is működött s ezt az alkalmat is fölhasználta az Intézet a magyar madárvonatkozású természetvédelmi törekvések ismertetésére megfelelő előadások tartásával. Ezuttal is kisebb arányú összejövetelt rendeztünk az Intézetben, hogy a külföldi szakembereknek bemutassuk idevágó munkásságunkat. Az összejövetelen résztvettek P. G. v. TIENHOVEN (Amsterdam), DR. A. KLOSE (Berlin), PETIT MERMET MARIUS (Bern), DE. BEAUFORT W. HENDRIK (Maarn) és mások.

Ugy Amsterdamban, mint Rouenban a kongresszussal párhuzamosan ülésezett a Nemzetközi Madárvédelmi Bizottság is, igy annak tárgyalásain is résztvehettem, közben 1937-ben Bécsben is ülésezett ez a Bizottság s ezen a fontos ülésen mint Magyarország képviselője szintén megjelenhettem.

A külföldi segélyakció azonban nem állott meg a magyar természet- és madárvédelem támogatásánál, hanem kiterjedt a sulyos megjelenési nehézségekkel vivódó Aquila-ra is. Legnagyobb segitségünk ezen a téren is DRIJVER J. volt, aki mozgalmat inditott pártoló tagok gyüjté-

sére. Már 1922-ben 30 tag jelentkezett Hollandiából, akik legkevesebb 2·5 hollandi forintott jegyeztek évente az Aquila kiadására. 1923-ban már 38-ra emelkedett a tagok száma, akik közül többen nagyobb összeget is jegyeztek, igy 1922-ben 110, 1923-ban 157·5 hollandi forint gyült össze az Aquila kiadási költségeinek fedezésére. Ez a szám kisebb hullámzásokkal állandó maradt s ezért az Aquila kiadási költségeinek fedezésénél mindig biztonsággal számithattunk rá, ami igen nagy megnyugvást jelentett. Aquila-nk megjelenésének további biztositása céljából a ROCKEFELLER alapitványhoz is fordultunk támogatásért, azonban idevágó kérésünk az alapitvány szabályrendelete alapján nem volt teljesithető, bár azt PEARSON T. GILBERT amerikai jó barátunk a legmesszebbre menően pártolta. A kisérletnek azért mégis meg volt az az eredménye, hogy PEARSON az Audubon Society adományaként 200 dollárt tudott az Intézet Aquila-alapjának juttatni.

Jóleső visszaemlékezéssel nem szabad elhallgatni azt az örvendetes tényt sem, hogy magyar megfigyelőink és az Intézet barátai is kivették részüket az Aquila megjelentetésére szánt adományokban, amint ezt annak idején a megfelelő kötetekben köszönettel nyugtáztuk.

Ugyanakkor az Intézet tisztviselői is kivételes önzetlenséggel tették magukévá az Aquila ügyét. A nehéz megélhetési viszonyok dacára is lemondtak a hivatalos utazások alkalmával szabályszerüen fölszámitható teljes összegről és csak a tényleges kiadásokat használták föl, ami azon tul megmaradt, azt beszolgáltatták az Aquila alapra. Az Intézet 50 éves multjának ez az epizódja méltó folytatása volt a HERMAN OTTÓ által ránkmaradt hagyománynak, amikor tiszteletdijából vásárolta meg az Intézet számára DRESSER „The Birds of Europe" cimü nagy művét, amely az Intézet akkori költségadománya mellett elérhetetlen lett volna.

A történeti hűség kedvéért mindenesetre meg kell itt rögziteni azt a tényt, hogy ezen a réven azért lehetett számbavehető összeget megtakaritani, mert akkoriban az állami költségvetés a győztes hatalmak, vagy azok csatlósainak ellenőrzése alatt állott. A bizottságok a személyi kiadásokat könnyebben engedélyezték, mert a dologi kiadások cimlete alatt rejtett fegyverkezési tételeket szimatoltak. Azt hiszem, hogy ezzel az utólagos megállapitással nem érintem annak az akkoriban mindnyájunk által örömmel gyakorolt lemondásnak az értékét. A megtakaritott összegeket valóban fegyverkezésekre forditottuk, de nem öldöklő fegyverek gyártására, hanem kulturális értékek termelésére, amelyek nemcsak a magunk, de az egész emberiség érdekét szolgálták.

Az Intézet szükös költségvetését, amely az Aquila előállitási költségeinek fedezésére nem nyujtott kellő biztositékot, tehát nem lehetett

annak idején a fölöttes hatóság jóakaratának hiányára háritani, hanem a viszonyok kényszerítő hatásának kellett tulajdonitani. Az Intézet föladata volt a mostoha viszonyok adta helyzetnek olyan kihasználása, hogy az Aquila folyóiratot fönntarthassa. Ebben a törekvésében a legmesszebbre menő módon segitségére volt a M. kir. Államnyomda, amely a lehető legnagyobb engedményeket és kedvezményeket nyujtotta az Intézetnek az Aquila minél jutányosabb előállithatása céljából. Nem volna teljes ez a beszámolóm, ha erről a tényről utólagosan is a legnagyobb hálaérzettel meg ne emlékezném, annál is inkább, mert az Aquila-t jelenleg is a M. kir. Államnyomda állitja elő, talán kevesebb kedvezménnyel, de mindig egyforma előzékenységgel és előkelő kiállitásban.

A külföldi és belföldi adományok fokozatos elmaradásával mindig sulyosabbá vált az Aquila megjelentetése s ezért kezdetben két, majd négy évfolyamot kellett egy kötetbe összefoglalni, aszerint, hogy mikor tudtunk fedezetet kapni a fölöttes hatóságtól. A hosszabb időközökben természetesen nagyon fölszaporodott a közlésre váró anyag s ennek aztán az volt a következménye, hogy Aquila-köteteink igen tetszetősen terjedelmesek lettek, azonban a hiteltullépések miatt az Intézet néha kényes helyzetekbe jutott, amelyeken azonban a fölöttes hatóság megértő támogatása mindig átsegitette. Jelen jubiláris kötetünk megjelenése alkalmából teljes hálaérzettel örvendetes tényként megállapithatom, hogy Aquila-nk további megjelenése a fölöttes hatóság részéről biztositva van.

Mindezekkel a szinte lázas ütemben folyó személyzetpótlási, Aquila megjelentetési és szerkesztési, továbbá külföldi kapcsolatok megujitására vonatkozó munkálatokkal párhuzamosan éppen olyan serényen folyt az Intézetben a belföldi kapcsolatok fölujitására és kibővitésére irányuló munka. Első helyen kell itt megemlékezni az Intézet madárvédelmi működéséről, amelyet CSÖRGEY TITUS irányitott, aki CHERNEL ISTVÁN után 1922-ben nehéz viszonyok között vette át az Intézet vezetését. Mig azelőtt a madárvédelmi propaganda részére rendelkezésre állott a pazar kiállitásu, szines képekkel diszitett „Utmutató a mesterséges fészekodvak alkalmazásához", valamint az egyszerübb kiállitásu „Madárvédelem a kertben" — mindkettő CSÖRGEY irása — amelyeket minden érdeklődőnek ingyenesen vagy legalább is rendkivül jutányos áron küldött meg az Intézet, addig a háborut követő szegénységben kezdetben csak az élő szóval vagy az irásban adott fölvilágositás lehetősége maradt meg.

Mindakét módszer igen nagy föladatot rótt az Intézetre.

Az élő szóval történő propaganda céljára CSÖRGEY TITUS megnyitotta az Intézet ujonnan berendezett muzeális és a szemléltető oktatás céljait szolgáló helyiségeit a nagyközönség számára. CSÖRGEY-nek ez a kezdeményezése igen üdvös hatásunak bizonyult, mert nagyon sok iskola élt ezzel az alkalommal. Tanáraik vezetése mellett a növendékek ezrei látogatták az Intézetet, amelyben szakszerü magyarázatokkal szolgáló tisztviselő vezette és oktatta őket. Ezeknek a látogatásoknak a során igen sok tanár és tanuló került a magyar társadalomba, mint a madárvédelem lelkes és avatott hive.

A madárvédelem terjesztésére az Intézet igénybe vette a rádió nyilvánosságát is, ezenkivül számos egyesületben tartott madárvédelmi propaganda előadásokat, megfelelő diapozitiv képanyaggal és madárvédelmi eszközök bemutatásával. Számos kiállításon is részt vett az Intézet, főleg a gyakorlati madárvédelmi eszközök bemutatásával A belföldi kiállitások közül különösen jelentősek voltak az 1936. és 1940. évi Országos Mezőgazdasági kiállitások, amikor a Kisérletügyi Intézmények működését ismertette és szemléltette a M. Kir. Földmivelésügyi Minisztérium a magyar gazdaközönséggel. Az Intézetnek ez a tevékenysége is nagy mértékben hozzájárult a belföldön a madárvédelem gondolatának és gyakorlati kiviteli módjainak elterjesztéséhez. Éppen csak per tangentem megemlitem, hogy az Intézet mintaszerű madárvédelmi működését a külföld is tudomásul vette és fölkérte ilyen irányu kiállitásokon való részvételre. Europa világvárosaiban Londonban, Párisban, Berlinben, Bécsben is szerepelt az Intézet kiállitási anyaga.

Minden lehető irányban történő kisérletezéseinknek egyik igen örvendetes és hatásos következménye volt az, hogy már 1925-ben megjelenhetett a „Madárvédelem a kertben" cimü népszerü kiadvány II. kiadása (az első 1913-ban jelent meg), mint a „A falu könyvtára" cimü kiadványsorozat 20-ik száma. Ennek a költségeit a Faluszövetség viselte, amely arra is talált fedezetet, hogy két táblán kiadhatta az Intézet kliséinek költségmentes rendelkezésre bocsátásával a leghasznosabb madarak szines képeit. Ez a két kiadvány igen széles néprétegekhez talált utat s nagyban hozzájárult a madárvédelem eszméjének országos terjesztéséhez.

Hogy milyen közkedvelt és szükséges kiadvány lett a „Madárvédelem a kertben", azt szembetünően bizonyitotta az 1929. évi harmadik, majd az 1930. évi negyedik kiadás példátlanul gyors elfogyása. Ezt a két kiadást PEARSON T. GILBERT-nek, a Nemzetközi Madárvédelmi Bizottság elnökének adománya tette lehetővé. Amikor 1928-ban CSÖRGEY-vel együtt résztvettünk ennek a Bizottságnak Genfben lefolyt nagygyülésén PEARSON azt kérdezte tőlünk, hogy tudnánk-e Magyar-

országon valamilyen madárvédelmi kiadványt megjelentetni. Rögtön igent mondtunk s az erre a célra szánt 1.000 svájci frankot a „Madárvédelem a kertben" két kiadására fordítottuk. Ennek a rendkivül népszerü kiadványnak az V. kiadása 1933-ban jelent meg, ezuttal már felettes hatóságunk támogatásával. A történeti igazságnak megfelelően meg kell emlitenem, hogy ezt a kiadást voltaképpen SZOMJAS GUSZTÁV kiváló és lelkes madárvédő barátunk közbenjöttének köszönhettük. A nagy befolyásu országgyülési képviselő a madárvédelem hathatósabb támogatását kérte a Földmivelésügyi Minisztériumtól. A beadvány elintézésére értekezlet volt, s ennek az lett az eredménye, hogy a Földmiv. Minisztérium engedélyezte, mint legcélszerübb és legsürgősebb kiadványnak a „Madárvédelem a kertben" ujabb kiadását. Ettől fogva a következő kiadások — VI. 1935., VII. 1936., VIII. 1940. — mindig a Földmiv. Minisztérium költségadománya alapján jelenhettek meg.

Az egyes kiadások gyors elfogyásának egyik oka az is volt, hogy azt nagyobb mennyiségben ugyancsak ingyenes szétosztás céljából rendelkezésre bocsátottuk a madárvédelmet propagáló társadalmi szervezeteknek, igy az Országos Cserkészszövetségnek, mely mint a hajdani Országos Állatvédő Egyesület utóda, külön madárvédő osztályt létesitett FODOR ÁRPÁD vezetése alatt, továbbá vidéki madárvédő alakulatoknak, igy a NAGY JENŐ vezetése alatt működő Tiszántuli Madárvédő Egyesületnek, majd az ujonnan alakult Tisza jobbparti Mezőgazdasági Kamara Madárvédelmi Osztályának, továbbá a PÁLDI GÉZA vezetése alatt működő Mecsek Egyesület Madárvédő Osztályának, másrészt pedig az 1905. óta változatlanul a KÜHNEL MÁRTON vezetése alatt kitünően működő Első Magyar Fészekodugyárnak amelyre minden kiadványunkban felhivtuk a madárvédő közönség figyelmét, mert a magyar madárvédelem gyakorlati kifejlesztésének nélkülözhetetlen tényezője volt. Éppen ezért igen nagyra kell becsülni PÁLDI GÉZA-nak az Intézet kérésére mint semleges tényezőnek erélyes és eredményes közbelépését, amikor az átmenetileg sulyos helyzetbe került gyár további működését a magyar madárvédelem nagy érdekében lehetővé tette.

A gyár zavartalan működésére annál is inkább szükség volt, mert CSÖRGEY — amint csak költségvetési mód nyilott rá — az Intézet egyik legfontosabb propaganda tevékenységét a madárvédelmi eszközök minél szélesebb körökben, de természetesen mérsékelt keretekben való ingyenes szétosztásában jelölte meg. A madárvédelem iránt érdeklődők között mindig jelentkeztek olyanok, akik nagy lelkesedéssel vállalták kisebb-nagyobb körzetekben a madárvédelem propagálását, ha ehhez megfelelő nyomtatványokat és szerény bemutató anyagot kapnak. Ezeket az önként jelentkező madárvédőket az Intézet természetesen

örömmel fogadta és igyekezett munkájukat tőle telhetőleg támogatni, mert hiszen elősegitették az Intézetnek azt a törekvését, hogy a madárvédelem az ország minél szélesebb néprétegeiben elterjedjen és gyökeret verjen.

Az Intézet madárvédelmi tevékenységének betetőzését jelentették CSÖRGEY-nek sokáig nélkülözött madárvédelmi jelentései az Aquila-ban, amelyekben összefoglalta mindazokat az ujabb eredményeket, amelyekről a magyar megfigyelők számoltak be és azokat az ujabb eredményeket, amelyeket a hasonló irányu külföldi munkálatok eredményeztek. Ezekből az összefoglaló beszámoló jelentésekből azonban nemcsak a magyar madárvédők tanultak, hanem a külföldiek is, mert számukra is sok uj eredményt nyujtottak a magyar madárvédők tapasztalatai és kisérletei.

Amilyen örvendetes volt a magyar madárvédelem föltámadása a vesztett háborut követő összeomlás után, éppen olyan lehangoló volt, hogy az Intézetnek kezdettől fogva tán legjellegzetesebb kiadványáról az elénk tornyosuló nehézségek miatt le kellett mondani. Az évi madárvonulási jelentésekről van szó, amelyeket már a háborus Aquila-kban összevont alakban kellett kiadni, de nagy terjedelmük miatt végre is meg kellett szüntetni a megjelentetésüket. Pedig igen örvendetesen indult meg a régi madármegfigyelő hálózat fölujitása. A világháboru után ez a hálózat, amelynek még 1914-ben is 100 tagja volt, nagyon lehanyatlott, ugy hogy 1920-ban már csak 28 megfigyelője volt az Intézetnek. Pedig ez a megfigyelő hálózat nemcsak a madárvonulási jelenségek megfigyelésére szoritkozott, hanem minden egyéb madártani jelenség megfigyelésére is rendelkezésre állott, igy különösen faunisztikai adatok és madárinváziók bejelentésére, madárgyürüzésekre, de ezen felül madárvédelmi propagandára, mindenfajta gyüjtemény gyarapitására is. Ameddig módunkban volt, addig közöltük is a vonulási adatokat. Az utolsó idevágó jelentés az 1926. évről az Aquila 1927/28. évi kötetében jelent meg, amikor a megfigyelők száma közel állott a 100-hoz, tehát az ország megcsonkitása dacára majdnem elérte az 1914-es állapotot. Igaz, hogy ebben a számban számos megszállott területen lakó megfigyelőnk is szerepel, akik az idegen megszállás alatt is tovább ragaszkodtak az Intézethez és fenntartották a régi összeköttetést. Sőt ezekről a területekről uj megfigyelők is jelentkeztek. A vonulási adatok közlésének megszüntetésével nem is oszlattuk fel ezt a kitünően működő megfigyelési hálózatunkat — melyet a külföldön sokat irigyeltek — hanem megkértük a megfigyelőket az Intézettel való kapcsolatok további fenntartására, megfigyeléseik további beküldésére és minden egyéb madártani tevékenységük foly-

tatására. Megfigyelőink lelkes tábora tudomásul is vette a kényszerhelyzetet, hogy a beküldött adatokat közreadni nem tudjuk, de megőrizzük irattárunkban jobb idők elvárásában és jelenleg is hűségesen beküldik megfigyeléseiket, ilymódon továbbra is szolgálva a magyar madártani kutatást.

A megfigyelő hálózat további működésére azonban azért is szükség volt, mert a madárjelölési kisérleteket mindig fokozottabb ütemben igyekeztünk fejleszteni. Mig 1914-ben még 5251 madarat gyürüztünk, addig 1915-től 1922-ig, tehát 8 év alatt 6144 volt a gyürüzött madarak száma, tehát átlagban még az évi 1000 madarat se érte el. Ez a nagy visszaesés annál fájdalmasabb volt, mert a külföldön mindig nagyobb mértékben folyt a madárjelölés és igy az Intézet a további fejlesztési munkálatok elmaradása esetén erősen lemaradt volna a nemzetközi versenyben és elvesztette volna korábbi előkelő helyezését ezen a rendkivül népszerü és egyben igen nagyra értékelt kutatási területen. Az 1923. évtől kezdődően már évenként 2000-nél több lett a gyürüzütt madarak száma, 1928-tól kezdve pedig minden évben meghaladta a 6000-et, sőt 1931-ben tulhaladta a 8000-et. Tehát a Csonkaországban elért szám jóval meghaladta a történelmi Magyarországon elért csucsértéket.

Ezt a nagy eredményt ugy tudtuk elérni, hogy egyrészt az Intézet tisztviselői igyekeztek fokozottabb működéssel pótolni az elmaradt munkálatokat, másrészt a külső munkatársak közül is egyesek igen nagy teljesitményt értek el a madárjelölésekben. Külső munkatársaink közül különösen a következőkről kell megemlékeznünk: BÁRSONY GYÖRGY, BREUER GYÖRGY, KABÁCZY ERNŐ, KRAUSZ KÁROLY, MÜLLER PÉTER, DR. BÁRÓ SÓLYMOSY LÁSZLÓ és DR. THÓBIÁS GYULA.

A mennyiség mellett a jelölési munkálatoknál kijelölt célok és módszerek tekintetében különleges figyelmet érdemelnek DR. THÓBIÁS fecskejelölései, mert rendszeresen végigkerestette azokat a nehány négyzetkilométert magukban foglaló fészkelési területeket, amelyekben az előző években megjelölte *az összes fészkelő párokat és kikelt fiókákat,* hogy megállapithassa, ezek közül mennyien tértek vissza és vajjon ugyanarra a helyre, ugyanazzal a párral, továbbá mennyi ideig maradt egy és ugyanaz a pár tartós házasságban stb. Olyan vizsgálatot inditott meg, amely mindeddig páratlanul áll az egész világon, csak az a nagy kár, hogy vizsgálatának eredményeit eddig még nem közölte a tudomány nyilvánosságával, bár erre az Intézet ismételten is megkérte.

Ugyancsak egyedülálló madárjelölési munkálatokat végeztek az Intézet tisztviselői. A két magyarországi nagyarányu pásztormadárinvázió alkalmával WARGA KÁLMÁN-nal együtt több, mint 4000 pásztormadárfiókát sikerült megjelölni s ugyancsak két csonttollu madár invázió alkalmával WARGA KÁLMÁN egymaga 2000-nél több példányt jelölt

meg. Mind a két eredmény csucsteljesitményt jelent világviszonylatban, s ha nem is jutalmazták a teljesitményt olyan eredmények, amelyekre joggal számithattunk, mégis azt mutatja a vizsgálat megejtése, hogy az Intézet felhasználta a madárinváziók szolgáltatta alkalmat, hogy a madártani kutatás számára másutt elérhetetlen adatokat szerezhessen.

Ugyancsak egyedülálló vizsgálatot jelentettek a magam rendszeres madárjelölési kisérletei Úrbő-pusztán. Ezen a jellegzetes vizimadár fészkelési területen több, mint egy évtized folyamán, állandóan lefogtam a fészkelő madarakat a fészekről — bibiceket, godákat, cankókat, széki liléket, kormos szerkőket — lehetőleg meggyürüztem a kikelő fiókákat is, hogy aztán megállapithassam, mennyien térnek vissza az öreg korban jelöltek közül a régi fészkelő területre s a fióka korban jelöltek közül a származási helyre. Igen értékes eredményeket nyertünk ezen a réven s csak az a sajnálatos, hogy nem tudjuk azokat összehasonlitani más területekre vonatkozó adatokkal.

Miként annak idején a vonulási adatok alapján térképen is bemutattam a jobban megfigyelt fajok felvonulási módját, ugy a madárjelölési adatok alapján is térképen szemléltettem egyes magyar madárfajok vonulási módját, nevezetesen az átvonulási területeket és téli szállásokat. Ez a térkép iskolai oktatásra is készült s mint ilyen az első ilynemü térkép a világon. Sok ezer példányban került az elemi és középfoku tanintézetek termeibe és jelentékenyen hozzájárult az országban a madártani ismeretek terjesztéséhez.

A madárvonulási iskolai fali térkép mellett az Intézet még egy igen jelentős hatásu ténykedésével keltette fel a nagyközönség széles rétegeinek amugyis élénk érdeklődését a madárvonulás kérdése iránt s ez a madárvonulási prognózisok közreadása volt. A madárvonulás és időjárás közötti kapcsolatoknak már HEGYFOKY KABOS által megindított kezdeményező vizsgálatainak folytatásaként sikerült olyan eredményt elérni, amelynek alapján a tavaszi madárvonulás egyes jelenségeit biztosan előre lehetett jósolni, első sorban az erdei szalonka vonulásának, illetőleg huzásának a megindulását és erőteljesebb tömegesebb kifejlődését. Az Intézet a mindenkori időjárási helyzet alapján a rádió, valamint a napi sajtó utján kiadta a nagyközönségtől, főleg a vadásztársadalomtól nagyon várt és sokszor sürgetett prognózisait a madárvonulásról és szalonkahuzásról. Ezek a prognózisok azért lettek ilyen közkedveltek, mert eddig minden esetben beváltak.

Mindezekkel a csendes és hivalkodásmentes szerénységgel, de annál erőteljesebb ütemben és vaskövetkezetességgel folytatott munkálatokkal az Intézet országosan ismertté tette a nevét, ugy hogy minden madártani

vonatkozásu kérdésben a nagyközönség az Intézethez fordult felvilágositásért, tanácsért, utmutatásért. Ennek jellemzésére tán elegendő annak a megemlitése, hogy ha bárhol kézrekerült egy gyürüs postagalamb, akkor azt első helyen az Intézettel közölték további eljárás végett, bár a postagalambok ügye nem tartozik az Intézet működési terébe. Ennek a helyzetnek megfelelően az Intézethez cimzett beadványok száma az 1919. évihez képest, amikor még az 500-at sem érte el, fokozatosan emelkedett és már 1925-ben elérte az 1000-et, 1940-ben pedig a 2000-et.

Az Intézetnek ez az országosan elismert vezető szerepe szükségszerüen magával hozta azt is, hogy amikor egy külföldi könyvkiadó vállalat BREHM „Az Állatok Világa" cimü világhirü művének ujabb magyar kiadását határozta el, akkor a madártani rész feldolgozása ugyszólván magától értetődően az Intézetre hárult. A szerkesztést el is vállaltam s habár a kiadóvállalat anyagi nehézségekbe került s ennek következtében a szöveget erősen megröviditette, annyit mégis sikerült elérni, hogy a magyar vonatkozásokkal kiegészitett mű az 1929-es állapotnak megfelelő képet nyujtott a magyar madárvilágról abban az időben, amikor idevágó önálló magyar művet nem lehetett volna megjelentetni.

Az örvendetesen megindult kedvező fejlődési menet egyenletesen tovább tartott, bár kivülről kisérlet történt arra, hogy azt megakassza. Az 1928. évben alakult meg „Magyar Ornithologusok Szövetsége" cimen egy nagyszabásunak tervezett társadalmi egyesület, melynek alapszabályszerü feladata lett volna a Madártani Intézet törekvéseinek társadalmi uton való támogatása. Az egyesület megalapitója és mindenkori vezetője a magyar természetvédelmi törvény parlamenti tárgyalása alkalmával azonban, mint országgyülési képviselő azt kivánta a Földmivelésügyi Minisztertől, hogy a Madártani Intézet költségvetését csökkentse és a fennmaradó részt szubvencióként juttassa az ő egyesületének (Kócsag, 1934. évf. 71. lap). Minthogy felettes hatóságunk ennek az inditványnak nem adott helyet, s minthogy az Intézet barátainak, munkatársainak és külső megfigyelőinek egyeteme tehát ugyszólván a magyar ornithologusok összesége változatlan hűséggel támogatta az Intézetet, azért ez az alapszabályellenesen működő egyesület nem tudott az Intézet állandóan felfelé ivelő fejlődési menetében zökkenőket előidézni.

Utólagosan megállapithatjuk most már, hogy elmultak a vészes idők s habár az Aquila rendszeres megjelentetése még nem volt biztositva és még sok gondot okozott, mégis a biztonság jóleső érzetével tekinthettünk a jövőbe. Jól sáfárkodtunk és átmentettük a drága örökséget a világháborut követő összeomlásból és igy a jól végzett köte-

lesség nyugodt lelkiismeretével ünnepelhettük meg 1935-ben az Intézet alapitójának HERMAN OTTÓ születésének 100-dik évfordulóját. Ezt a centennáriumot az egész ország tudományos közületei megünnepelték és ebben jelentős részt kért az Intézet is. Emlékkiállitást rendezett HERMAN OTTÓ tudományos működésének és jelentőségének a bemutatására. Ennek az emlékkiállitásnak az ünnepélyes megnyitását, amelynek keretében több előadás is hangzott el HERMAN OTTÓ sokirányu tudományos működésének méltatására a rádió is közvetitette, igy az egész ország tudomást vett róla.

Ezen az ünnepélyen annál bensőségesebben és nyugodtabban vehettünk részt, mert felettes hatóságunk megértő támogatásával már előzően megtörtént az Intézet tisztviselői létszámának ujból szükségessé vált emelése. A helyzet ugyanis az volt, hogy SZEMERE ZOLTÁN-nak a nyugdijasok országos elbocsátásával történt eltávozása folytán az Intézetnek az 1931. év végével ismét csak 4 tisztviselője maradt, s ez a létszám teljesen elégtelen volt az Intézet működésének az eddigi ütemben való fenntartására. Igy természetesen gondoskodni kellett a létszám pótlásáról, tehát azoknak a munkaerőknek a neveléséről, akik az eddigi tisztviselői karnak elkerülhetetlenné váló részleges nyugdijbavonulása után kellően felvértezve folytathassák az Intézet munkáját. DR. VERTSE ALBERT 1932. szept. 1-től kezdődően mint dijtalan önkéntes állott be az Intézet szolgálatába, majd 1934. május 3-tól fogva, mint kisegitő szakmunkaerő nyert beosztást. Ugyancsak mint kisegitő szakmunkaerő kapott megbizatást DR. KEVE-KLEINER ANDRÁS 1934. május 4-dikétől kezdve. Az uj tisztviselők alkalmazását az a gyökeres változás tette lehetővé amely a kormányzatnak ebben a kérdésben régebben vallott felfogásában beállott. Mig azelőtt a Trianon által teremtett helyzet következtében uj tisztviselők helyett menekülteket és nyugdijasokat kellett beállitani a szükséges munkahelyek betöltésére addig a változott viszonyok most azt követelték, hogy az uj nemzedék elhelyezkedését kell biztositani s ennek megfelelően a kormány kérlelhetetlen szigorusággal alkalmazta a nyugdijazási törvényt. A szolgálati idő leteltével — minden korábbi érdemre való tekintet nélkül, továbbá minden tekintet nélkül a munkabirásra — fellebbezés nélkül mindenki nyugállományba helyeztetett, hogy helyet adjon az eddig mesterségesen visszatartott uj nemzedéknek. Igy veszitettük el 1935-ben DR. CSÖRGEY TITUS igazgatónkat, aki teljes szolgálati idejének kitöltése után nyugalomba vonult. Előzőleg 1934-ben a magyar madártani kutatás, különösen a magyar madárvédelem elméleti és gyakorlati megalapozása és országos szervezése terén kifejtett egyedülálló működésének elismerésében és méltatásában a debreceni Tisza István Tudományegyetem diszdoktorává avatta, ami igen ritka, csak kivételes esetekben adott kitüntetést jelen-

tett. Fájdalmas szivvel bucsuztunk eddigi vezetőnktől, aki meghitt kedves otthonná avatta az Intézetet, s mint utódjára, rám háramlott a sulyos kötelesség, hogy az Intézetet az évtizedes közösen vallott hagyományok által kijelölt uton tovább vezessem. A távozásával megüresedett munkakör nagyobb részét, a gyakorlati madárvédelem folytatólagos korszerü továbbfejlesztését VERTSE ALBERT-re biztam, aki ezt a megbizatást, mint a nagy elöd kötelező örökségét lelkesedéssel vállalta és legkomolyabb igyekezettel azon volt, hogy az Intézetnek ebben a legfontosabb munkakörében a személyi változtatás ne okozhasson zökkenőket. Munkájának eredményességéről tanubizonyságot nyujtanak az Aquila-ban és más folyóiratokban megjelent közleményei, továbbá a „Madárvédelem a kertben" nyolcadik kiadása, amely kezdeményezésemre a felettes hatóság megértő támogatásával SALMEN JÁNOS forditásában német nyelven is megjelent, hogy a visszacsatolt területekkel megnövekedett számu német anyanyelvü polgártársainkat is beszervezhessük a magyar madárvédelmi törekvésekbe. Hivatali tevékenysége mellett különféle lapokban közreadott szakközleményeivel is szolgálta a magyar madárvédelem propagálását. „A kert madárvilága" cimen megjelent, javarészben az Intézet kliséinek fölhasználásával szines madárképekkel diszitett könyvecskéje is jelentős lépést jelentett ezen a téren.

A gyakorlati madárvédelem korszerü továbbfejlesztése és országos továbbszervezése mellett azonban a magyar madárvilág gazdasági jelentőségének tanulmányozásában is méltó követője lett CSÖRGEY-nek, amiről az ebben a kötetben megjelent nagy varjutanulmánya tanuskodik, amely valósággal betetőzése az ezen a téren folytatott immár negyven esztendős multra visszatekintő vizsgálatnak. Mint madárillusztrátor is igyekezett nagy elődje, CSÖRGEY nyomdokaiba lépni, amiről Turul-képe és a jelen kötetben megjelent halvány geze képe tanuskodnak.

Nagy munkabirással, nyelvtudással és a madártan minden terén való jártassággal rendelkező tisztviselőt nyert az Intézet DR. KEVE-KLEINER ANDRÁS személyében.

Minthogy zoológiai doktorátusa mellett jogi doktorátusa is volt, azért megbiztam a belföldi és nemzetközi madár- és természetvédelmi törvényhozási ügyek mindenkori nyilvántartásával és a szükségesnek mutatkozó intézkedések referálásával. Nyelvtudása és bibliografiai jártassága alapján rábizhattam a könyvtár kezelését, amely az egész világra kiterjedő Aquila-csereviszony föntartásával és állandóan szükséges továbbfejlesztésével igen jelentős munkamentesitést jelentett számomra, akinek mindig szivügye volt a könyvtár szinvonalon tartása és ezt a munkát megfelelő segitség hijján évek során át egymagamnak kellett elvégeznem.

Ezen állandó jellegü megbizatásai mellett különleges föladata lett az 1937. évi berlini nemzetközi vadászati kiállitás részére készitendő fácántáplálkozási kimutatás elkészitése. A Földmivelésügyi Minisztérium ugyanis ennek a kiállitásnak a keretében kivánta bemutatni a fácán gazdasági jelentőségét Magyarországon — természetesen azzal a célzattal is, hogy fölhivja a nemzetközi vadászati körök figyelmét a kiváló minőségü magyar fácántenyészanyagra. Az Intézet utasitást kapott ennek a vizsgálatnak a keresztülvitelére és azt DR. KEVE-KLEINER-re bizta, aki tanulságos és amellett látványos grafikonban mutatta be a magyar fácán gazdasági jelentőségét és KOTLÁN egyetemi tanár vizsgálatai alapján a magyar fácánnak mint tenyészanyagnak ugyszólván abszolut egészséges voltát, aminek igen nagy nemzetgazdasági fontossága volt.

Állandó föladatkörei mellett megkezdte a magyarországi madarak rendszertani helyzetére vonatkozó tanulmányait, amelyek a Kárpát-medence varjuféléivel kezdődtek olymódon, hogy hazai fajtáinkat összehasonlitotta a teljes fajtakör összes formáival és igy állapitotta meg a hazai formák pontos hovatartozását.

Az Intézet vezetésének 1935. szeptember havában történt átvételével uj programm kitüzése nem volt szükséges, mert hiszen DR. CSÖRGEY TITUSZ elődömmel, akihez mindenkoron bensőséges baráti, majd rokoni kapcsolatok is füztek, évtizedeken át ugyanazokat az elveket vallottuk az Intézet működésének irányitásában s ezért az Aquila 1935/38. évi kötetében adott „Beköszöntő"-ben is inkább csak érzelmi mozzanatokat érintettem, nem pedig uj programmot, mert a programm a régi maradt : a hagyományok tisztelete és azok átadása az utánunk következő nemzedéknek. Látszólagos ellentétben állott ezzel az a ténykedésem, hogy első dolgom volt a történelmi Magyarország madarainak uj névjegyzékét megállapitani és pedig a jelenleg nemzetközileg elfogadott elnevezési rendszernek az Intézet munkálataiba, első sorban az Aquila-ba való bevezetésével. Ez az áttérés a régi elnevezési rendszerről nagyon esedékes volt, mert külföldi kiadványokban már régebben elhangzottak egyes enyhehangu megjegyzések az Intézet elnevezési rendszerének maradiságáról s föltétlenül utját kellett vágni a várható későbbi keményebbhangu birálatoknak. Egyéb téren csak folytattam régebben megkezdett munkáimat, amelyek eredményeként közreadhattam hosszu időre terjedő előzetes tanulmányaim alapján a magyar solymászmadarakra vonatkozó közleményeimet ; első és legfontosabb rész volt a régóta vajudó Turul kérdés megoldása, ami nemcsak madártani, hanem egyuttal magyar őstörténeti szempontból is jelentős eredmény volt.

Bár az 1935/38. évfolyamokat összefoglaló rendkivül terjedelmes és tartalmas kötet megjelenése után az Aquila-nak még mindig csak hosszabb időközökben való megjelenése volt kilátásban, mégis az Intézet helyzete most már teljesen megszilárdult és igy megnyugvással lehetett folytatni az eddigi irányban és ütemben való működést, amikor világpolitikai események következtében merőben uj föladatokkal kerültünk szembe.

Kitört az uj világháboru, amely az előzővel szemben kedvezőbb helyzetben találta az Intézetet, mert megmaradt a vezetősége mellett a teljes személyzete is, ugy hogy működésében semmi fönnakadás nem fenyegetett. A világpolitikai helyzet következtében az ország még egyideig megőrizhette semlegességét s ezalatt kezdődött a trianoni békeparancs által az anyaországtól erőszakosan elszakitott országrészek legalább részben való hazatérésének folyamata. Először a Felvidék magyarlakta része, majd Kárpátalja, aztán Erdély északi része s végül a Délvidék kisebb területei mellett a Bácska is hazatért az anyaországhoz. Ez a régóta sóvárgott visszatérés az ünnepen tul örömmel vállalt kötelességet is jelentett, a visszatért területeknek a bekapcsolását a magyar madártani kutatásokba, a madár és természetvédelembe. Az erre vonatkozó munkálatok megindítása nem ütközött különösebb nehézségekbe, mert az Intézet Trianon után is tőle telhetőleg ápolta a megszállott területeken maradt régi megfigyelőivel való összeköttetéseit s azok révén igyekezett ujabb kapcsolatokra is szert tenni. Örömmel állapithatjuk meg azt is, hogy régi megfigyelőink is tőlük telhetőleg s amennyiben a viszonyok azt megengedték, szintén azon voltak, hogy az Intézettel való régi kapcsolataikat fönntartsák, mert hiszen az uj államalakulatokban nem találtak az Intézethez hasonló olyan tudományos madártani intézményt, amely munkásságukat az eddigi módon irányithatta és munkájuk eredményét a nemzetközi szakkörökkel közölhette volna.

Az utódállamok tudatos és erőszakos elzárkózása a magyar szellemi termékek beáramlása elől azonban mindenképpen sulyos helyzetet teremtett — hiszen az Intézet kiadványait se engedték be egyes utódállamok s ezért a nagyobbarányu szervezési munka csak a visszatérés után indulhatott meg. A történelmi hüség kedvéért akarom csak megemliteni azt is, hogy nemcsak a magyar szellemi termékek beáramlását nehezitették meg az utódállamok, de azt se engedték meg, hogy az Intézet a maga jogos tulajdonait kivihesse és birtokba vehesse. Igy pl. le kellett mondani arról, hogy BOROSKAY JÁNOS zólyomi régi munkatársunk ránkhagyományozott, történelmi és kegyeleti szempontból értékes gyüjteményeit legalább mint kegyeleti tárgyakat megszerezhessük. Minden idevágó törekvésünk — bár a diplomáciai utat is igénybe

vettük — hiába való volt. Prága nem engedett s meg kellett elégednünk azzal, hogy az öröklött gyüjteményeket megbecsülő magánkézbe adhattuk.

Az elszakitott országrészek örvendetes hazatérése aztán egyszeriben megváltoztatta az eddigi helyzetet. Megindulhatott a régi és uj munkatársak ellátása az eddig nélkülözött irodalommal, megfigyelési, gyüjtési és madárvédelmi utasitásokkal. Megindulhatott egyuttal a madárvédelem terjesztését szolgáló ingyenes madárvédelmi eszközök adományozása is. Mindezek a munkálatok hamarosan éreztették hatásukat. Megindult az anyaggyüjtés az Intézet gyüjteményei számára, amely már eddig is majdnem félezer példánnyal gyarapitotta az Intézet madárgyüjteményét, köztük sok igen értékes és részben unikum darabbal.

Az Intézet tevékenységének ez a hazatért országrészekre kiterjesztett működése természetesen lényegesen megnövekedett munkateljesítményt is igényelt s ennek elvégzésére, valamint a várható nyugállományba vonuló tisztviselők pótlására az Intézet a fölöttes hatóság megértő támogatásából uj tisztviselőket is nyert DR. PÁTKAI IMRE és DR. UDVARDY MIKLÓS személyében. Előbbi a magyarországi seregélyek rendszertani helyzetének megállapitásával, továbbá a tihanyi Biológiai Intézet által inaugurált balatoni madártani kutatásban kifejtett működésével, utóbbi a Hortobágy madártani viszonyainak ujszerü biocoenotikai alapon való kutatásaival adott tanubizonyságot arról, hogy méltón tudják majd betölteni az Intézetben ráháruló föladatkört.

Ilyen szorgos messzeágazó munkálatok között jelent meg az Aquila terjedelmes 1939/42. évi kötete, amely ujabb beszédes tanuságot szolgáltatott arról, hogy az Intézet a világháboru által okozott nehéz viszonyok között is teljesiti kötelességét a magyar kultura szolgálatában és ennek tudatában nyugodtan tekinthet vissza az 50-éves multra, amely nemcsak ünnepet jelent, hanem fokozottabb kötelességvállalást is az ország sulyos helyzetében. Jelenleg még az a helyzet, hogy az Intézet ennek a kötelezettségnek eleget tud tenni. Amikor ezeket a sorokat irom javában folyik az Aquila 50-dik jubiláris évfolyamának szerkesztése.

Nem áltatjuk magunkat azzal, hogy az Intézet eddigi kedvező fejlődése az uj világháboru folyamán zökkenők nélkül tovább folytatódik. Sulyosan aggódunk, vajjon a jubiláris Aquila évfolyam a közeledő döntés időszakában elkészül-e, megjelenik-e és ha igen milyen sors vár az Intézetre a mai válságos időkben. Nagy megnyugvást jelent azonban számunkra az a tudat, hogy fölöttes hatóságunkban megvan a legteljesebb elismerés, bizalom és jóakarat az Intézet további működése iránt s ezért a sors bármilyen előre nem látható fordulataival szemben is nyugodt lélekkel nézhetünk az Intézet további sorsa elé. Vonatkozik

ez első sorban a magam személyére, aki az Intézetben közel 4 és fél évtized óta teljesitek szolgálatot. Résztvettem abban a munkában, amely nagyra fejlesztette az Intézetet, lelkesedtem és küzdöttem érte, miként az alapitó elődök s mikor most az 50. év küszöbéről az uj korszak felé fordul tekintetem, azzal a jóleső érzéssel zárhatom le ezt a beszámolót hogy az Intézet továbbra is be fogja tölthetni azt a hivatását, amelyet az alapitók kitüztek számára.

Ameddig a magyarság maga intézheti a maga sorsát, addig nem kell félteni a magyar nép életébe immáron elszakithatatlanul bekapcsolódott Madártani Intézet jövőjét sem. Akárhogyan is alakuljon ez a jövő, a magyar nép mindig követelni fogja olyan intézmény létét, amely a mindennapi életben felmerülő sokféle madártani vonatkozásu kérdésekben az eddig megszokott szakszerü tanácsokkal tudja ellátni.

A Madártani Intézetre most már az 50 éves működés után mindig szükség lesz.

Ha már most az Intézet félszázados történetének ezen ismertetése után a hazai és világviszonylatban elért kétségtelen nagy sikerei alapján fölvetjük azt a kérdést, hogy mi is volt ezeknek a sikereknek a titka, akkor erre csak azt mondhatjuk, hogy működése sohase volt csendes szemlélő, másoló, vagy egy helyben maradó, hanem mindig céltudatos lendületes kezdeményező. Mindig uj utakon járt. Sohase várta, hogy az események tulhaladják, hanem — főleg hazai viszonylatban — mindig maga irányitotta az ország érdekeit szolgáló kutatásait. Ha nemzetközi viszonylatban nem is volt mindenkor kezdeményező fél, hanem csatlakozott olyan korszakalkotó kezdeményezésekhez, mint a milyen volt BERLEPSCH kezdeményezése a gyakorlati madárvédelem terén, vagy MORTENSEN madárjelölési kisérleteihez, ugy azokat a hazai viszonyokhoz alkalmazta, tökéletesitette és bővitette s ezekben az esetekben is mindig kezdeményező fél maradt és joggal arathatta a külföldi szakkörök elismerését. Aquila folyóirata utján és a szükségesnek mutatkozott egyéb madártani kiadványaival állandóan ébren tartotta és irányitotta a magyar madártani kutatást és gondja volt arra is, hogy fölkeltse a nagyközönség figyelmét és érdeklődését a madártani kérdések iránt. Azt lehet mondani, hogy az Intézet működése példátlanul fölfokozta a magyar madártani kutatás szinvonalát, ami ugy belső mint nemzetközi viszonylatban éreztette a maga jótékony termékenyitő hatását. Az Intézet lett ugy belső, mint nemzetközi viszonylatban a magyar madártani kutatás valóságos fóruma, aminek igazolására szolgálhat talán a következő kimutatás azokról a madárfajokról, amelyek CHERNEL ISTVÁN és DR. MADARÁSZ GYULA nagy műveinek összefoglaló faunisztikai befejezése — évszám

szerint 1903 óta — mint uj fajok kerültek a történelmi Magyarország madarainak névjegyzékébe. Dr. Keve András összeállitása alapján ez a névjegyzék a következő.

1. Coloeus monedula spermologus Vieill. (Keve, Aquila, 1939—42, p. 152 et 195—6).
2. Garrulus glandarius albipectus Kleinschm. (Keve, Aquila, 1939—42, p. 369 et 371).
3. Pyrrhocorax pyrrhocorax erythrorhamphus Vieill. (Greschik, Kócsag, 1930, III—IV. p. 55—62).
4. Sturnus vulgaris balcanicus But. et Härms. (Pátkai, Aquila, 1935—38, p. 665 et 705—6).
5. Chloris chloris mühlei Parrot. (Ez a faj Dr. Greschik Jenő javaslata alapján került „A Történelmi Magyarország Madarainak Névjegyzéké"-be (Aquila 1935/38, p. 19) azzal az igérettel, hogy az idevágó bizonyitó adatokat majd később közreadandó közleményében ismerteti. Ez a közlemény mindezideig nem jelent meg. — Diese Art würde auf Vorschlag von Dr. E. Greschik in das Verzeichnis der Vögel des historischen Ungarns (Aquila 1935/38, p. 19) aufgenommen. Greschik versprach einen Artikel, welcher die Belege enthalten werde. Dieser Artikel ist bisher nicht erschienen).
6. Carduelis cannabina mediterranea Tsch. (Hirtz, Orn. Jahrb. 1912, p. 19—20).
7. Emberiza schoeniclus stresemanni Steinb. (Steinbacher, J. f. O., 1930, 481—2).
8. Emberiza schoeniclus ukrainae Sar. (Steinbacher, J. f. O., 1930, p. 477—480).
9. Emberiza schoeniclus intermedia Degl. (Keve, Fragm. Faun. Hung., 1943. p. 133.).
10. Calandrella cinerea brachydactyla Leisl. (Chernel, Aquila, 1903, p. 250—1).
11. Parus atricapillus transsylvanicus Kleinschm. (Kleinschmidt, Berajah, 1921, Par. Sal., p. 17).
12. Cettia cetti cetti Marm. (Vönöczky Schenk, Állat. Közl., 1927, p. 46—53 et 108—9).
13. Hippolais pallida elaeica Lind. (Trischler, Aquila, 1943, p. 248—256.).
14. Cinclus cinclus orientalis Stres. (Rokitansky, Ann. Nat. Mus. Wien, 1939, p. 282—294).
15. Dryobates maior candidus Stres. (Keve, Aquila, 1943., p. 305).
16. Dryobates syriacus balcanicus Gengl. et Stres. (Vasvári, Állat. Közl., 1930, p. 93—97).
17. Athene noctua indigena Brehm. (Stresemann, Avif. Mac., 1920, p. 216).
18. Falco cherrug saceroides Menzb. (Vasvári, Aquila, 1931—34, p. 289—291 et 298—301).
19. Aquila nipalensis orientalis Cab. (Vasvári, Aquila, 1935—38, p. 662—3 et 689).
20. Hieraetus fasciatus fasciatus Vieill. (M. O. K. (Csörgey), Aquila, 1904, p. 367—8).
21. Accipiter gentilis buteoides Menzb. (Vasvári, Aquila, 1931—34, p. 293—4 et 303—304).
22. Accipiter badius brevipes Sev. (Csörgey, Aquila, 1906, p. 171—2).
23. Phoenicopterus ruber antiquorum Temm. (Demeter, Lintia, Aquila 1943 p. 403.).
24. Anser fabalis brachyrhynchus Baill. (Vasvári, Aquila, 1939—42, p. 314 et 318).
25. Anser indicus Lath. (Vasvári, Aquila, 1931—34, p. 296—7 et 306—7).
26. Branta leucopsis Bechst. (Chernel, Brehm VI., 1904, p. 675).
27. Branta ruficollis Pall. (Csörgey, Aquila, 1915, p. 413).
28. Histrionicus histrionicus histrionicus L. (Keve, Aquila, 1943, p. 306.).
29. Somateria spectabilis L. (Bodnár, Aquila, 1908, p. 231).
30. Colymbus immer Brünn. (Bodnár, Aquila, 1908, p. 230—231).
31. Colymbus adamsii Gray (Nagy, Aquila, 1916, p. 351—2. et 551—2).

32. Streptopelia decaocto decaocto FRIV. (GRESCHIK, Kócsag, 1933, p. 54—5 et 61).
33. Terekia cinerea GÜLD. (HORVÁTH, Aquila, 1931—34, p. 362 et 413).
34. Phalaropus fulicarius fulicarius L. (M. O. K. — (VÖNÖCZKY—SCHENK) — Aquila, 1905, p. 344).
35. Xema sabini SAB. (BEZSILLA, Aquila, 1939—42, p. 449 et 479).
36. Larus marinus L. (M. O. K. — (CSÖRGEY) — Aquila, 1908, p. 317).
37. Larus hyperboreus GUNN. (VASVÁRI, Aquila, 1925—26, p. 146—152).
38. Larus glaucoides MEY. (VASVÁRI, Aquila, 1931—34, p. 295—6 et 305).
39. Chlamydotis undulata macqueeni GRAY. (SÓLYMOSY, Aquila, 1929—30, p. 297 et 327).
40. Alectoris g. graeca MEIS. (KEVE, Aquila, 1943, p. 306, 308.).

A 40 uj fajból tehát az Aquila hasábjain az Intézet tisztviselői vagy munkatársai 27-et, az Intézet tisztviselői még 4-et más hazai szaklapokban vezettek be a magyar ornithofaunába. Külföldi kutatók hatot, más hazai kutatók hármat, (ezek közül egy még igazolatlant) vezettek be a hazai madarak névjegyzékébe. Ebből a statisztikából megállapitható, hogy bár az Intézetnek tulajdonképpen a madárvonulás és a madárvédelem volt a kifejezett főfeladata, mégis tisztviselőkara az Intézet madármegfigyelő hálózatának közreműködésével a magyar madárfaunisztika terén is kimagaslóan vezető szerepet vivott ki magának.

Legjelentősebb sikerei kimondottan madárvonulási kutatásaihoz füződnek. Nemzetközi viszonylatban valósággal mintaszerüek és példaadók voltak az évi madárvonulási jelentései az adatok földolgozásának módszerei tekintetében. Különösen kidomboritandó az időjárás és madárvonulás között való kapcsolatok tanulmányozásának az eredménye.

Hivalkodás nélkül megállapitható, hogy az Északamerikai Egyesült Államok mellett nincs olyan területe a Földkerekségnek amelynek madárvonulási viszonyai oly alaposan tisztázva volnának mint Magyarországéi. A jobban megfigyelt magyar vonuló madarak fölvonulási módjai részben térképezve vannak, részben térképezhetők, a gyürüzési kisérletek alapján az átvonulási területek és téli szállások is sok fajra vonatkozólag tisztázva vannak, részben térképezve. Másutt is történtek ugyan idevágó kisérletek, de sehol se végződtek olyan véglegesnek minősithető eredményekkel, mint Magyarországon. Éppen ilyen kiemelkedő mozzanat az, hogy sehol másutt még nem adtak ki madárvonulási prognózisokat, csak Magyarországon és pedig az Intézetnek idevágó kezdeményező működése alapján. Ezzel kapcsolatban nemzetközi viszonylatban is figyelmet kelthet az a megállapitásom, hogy ez a prognózis az északnyugati alacsony légnyomási területek jelentkezésével van szoros kapcsolatban. Ezeknek az északnyugaton jelentkező alacsony légnyomási területeknek — ugynevezett „depressziók"-nak — a vonulási utjai arra engednek következtetni, hogy keletkezésük helye a Golfáramlat-

ban kereshető s igy a magyar madárvonulási kutatások a meteorológiai prognózisokra vonatkozólag is olyan adalékokat nyujthatnak, amelyek esetleg a hosszabb időszakra vonatkozó prognózisok kiépitésére is alkalmazhatók és hasznosak lehetnek.

Ahogyan föllenditette az Intézet a kutatást a magyar ornithofaunisztikában és a madárvonulási kutatásokban éppen olyan, sőt fokozottabb mértékben inditotta meg a kutatást a magyar madárvilág gazdasági jelentőségének megállapitására és annak folytatásaként a gyakorlati madárvédelem országos szervezésére. Ezen a téren is joggal hivatkozhatunk arra, hogy alig található az európai kontinensen olyan ország, amelyben ezek a kérdések annyira tisztázottak és szervezettek volnának, mint éppen Magyarországon. Az Intézet céltudatos működése ezen a téren is kezdeményező és mintaszerü volt.

Az Intézetnek ugy elméleti mint gyakorlati működésének elengedhetetlen föltétele volt a megfelelő gyüjtemények létesitése s ezen a téren is olyan eredményeket tud fölmutatni, amelyek ugy belföldi mint nemzetközi viszonylatban is nagy értékeket képviselnek. Első helyen kell emlitenem az Intézetnek a semmiből teremtett madártani szakkönyvtárát, amely egyedülálló az országban és büszkesége lehetne bármely nemzetnek. Kincsei közül éppen csak emlitem az Ős Naumann egy teljes példányát, Dresser nagy munkáját The Birds of Europe (Seebohm példánya sok eredeti jegyzettel), The Catalogue of Birds of the British Museum. Legfőbb könyvtári büszkeségünk azonban a madártani folyóiratok gyüjteménye. Ennek teljes jegyzékét Dr. Keve-Kleiner összeállitásában alább adom. Még csak annyit akarok a könyvtárra vonatkozólag megemliteni, hogy a 109 madártani folyóirat mellett még 500 egyéb természettudományi folyóirat, egyesületi és akadémiai kiadvány gyarapitja az Intézet könyvtárát, amelyben a madártani munkák száma kb. 900, az általános természetrajzi munkáké kb. 400, a segédmunkáké kb. 300. Több ezer kötetes könyvtárunk nagyobb része majdnem tisztára madártani szakkönyvekből áll, amelyek igen nagy hányada az egész országban csak az Intézetben található meg.

Az Intézet gazdag madártani folyóirat gyüjteményének szemléltetésére az alábbiakban adom ezeknek a folyóiratoknak a jegyzékét abban a föltevésben, hogy azt a külföldi szakkörök is örömmel fogadják.

A m. kir. Madártani Intézet madártani folyóiratainak jegyzéke.

Verzeichnis der ornithologischen Zeitschriften des Kgl. Ung. Ornith. Institutes.

1. Acta Ornithologica Musei Zoologici Polonici. Warszava. 1933—1939.
2. Alauda. Dijon. 1929—39.
3. American Museum Novitates. New York. 1921—1941.
4. Annotationes Ornithologiae Orientalis. Tokyo. 1927—1928.
5. Annual Report of the Royal Society for the Protection of Birds. London. 1903—1938.
6. Annual Report of the Scottish Society for the Protection of Wild Birds. Glasgow. 1929—1938.
7. Anzeiger der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern. München. 1919—1941.
8. Anzeiger des Tomsker Ornith. Vereins. Tomsk. 1921.
9. Aquila. Budapest. 1894—1942.
   Archives Suisse d'Ornith. Vide: Schweizerisches Archiv f. Ornith.
10. Ardea. Leyden. 1912—1942.
11. Auk, The. Lancaster. 1894—1941.
12. Australian Avian Record, The. London. 1912—1927.
13. Avicula. Siena. 1897—1910.
14. Avicultural Magazine. London. 1928—1940.
15. Bateleur, The. Nairobi. 1928—1930.
16. Bayerland, Das. München. 1930—1935. Berichte d. Vogelschutzwarte Garmisch von HAENEL.
17. Beiträge zur Fortpflanzungsbiologie der Vögel. Berlin. 1924—1942.
18. Beizjagd, Die. Neue Folge No. 1. Bielefeld. 1925. No. 2. Münster. 1930.
19. Berajah. Halle a/S. 1905—1937.
20. Bericht der Ornith. Ringstation Tschammendorf. 1938.
21. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen. Breslau. 1922—1942.
22. Bird Banding. Boston. 1930—1941.
23. Bird Banding Notes. Washington. 1920—1939.
24. Bird Lore. New York. 1902—1941.
25. Bird Notes and News. London. 1903—1938.
26. British Birds. London. 1907—1940.
27. Bulletin de la Fédération des Groupements Francais pour la Protection des Oiseaux. Paris. 1912—1940.
    Bulletin de la Ligue Luxembourgoise. Vide: Vogelfreund.
28. Bulletin de la Societé Ornithologique. Genève. 1865—1870.
29. Bulletin of the American Museum of Nat. Hist. New York. 1891—1940.
30. Bulletin of the British Ornithologists Club. London. 1892—1940.
31. Bulletin of the International Committee for Bird Protection. New York, Brussels. 1927—1939.
32. Bulletin Ornithologique Romand. Neuchatel. 1932—1935.

33. Cassiana. Philadelphia. 1890—1915.
34. Comparative Oologist, The. Santa Barbara. 1924.
35. Compte Rendu Congr. Ornith. Internat. 1884—1938.
36. Condor, The. Berkeley. 1900—1941.
37. Dansk Fugle. Viborg. 1920—1936.
38. Dansk Ornitologisk Foreenings Tidsskrift. Kjöbenhaven. 1906—1942.
39. Deutscher Falkenorden. Grünheide. 1928—1931., Dortmund. 1937—1940.
Deutsche Vogelwelt. Vide: Ornithologische Monatsschrift.
40. Dnevnik. Moskwa. 1901—1909.
41. Educational Leaflets of the Audubon Society. New York. 1911—1940.
42. Értesitő — Magyar Ornithologusok Szövetsége. Budapest. 1939.
43. Falco. Halle a. d. Saale. 1905—1940.
44. Field Columbian Museum. Ornith. Series. Chicago. 1896—1916.
45. Fuglemerkingar Nattúrugripasafrúd i Reykjavik. 1933—1940.
46. Gefiederte Welt, Die. Magdeburg, Berlin. 1883—1889., 1891—1893., 1907—1942.
47. Gerfaut, Le. Bruxelles. 1911—1939.
48. Hornero, El. Buenos Aires. 1917—1940.
49. Ibis, The. London. 1859—1940.
50. Jaarboekje, Verslagen en Meddelingen-Nederlandsche Ornith. Vereeniging. Wageningen. 1904—1911.
51. Jahresbericht der Ornith. Gesellschaft Basel. 1910—1941.
52. Jahresbericht der staatlich anerkannten Versuchs und Musterstation für Vogelschutz. Seebach. 1909—1937.
53. Jahresbericht der Vereinigung für Vogel und Naturschutz der Zweigberingungsstelle Untermain. Frankfurt a/M. 1925—1941.
54. Jahresbericht des Bundes für Vogelschutz. Stuttgart. 1914—1934.
55. Jahresbericht der Vogelschutzwarte Frankfurt a/M. 1939.
56. Journal für Ornithologie. Berlin. 1853—1942.
57. Journal of the Comparative Oologist. Santa Barbara. 1919—1922.
58. Journal of the South African Ornithologist Union. Pretoria. 1905—1916.
59. Journal of the Wild Bird Investigation Society. London. 1919—1921.
60. Kócsag. Budapest. 1928—1938.
61. Komitet po Zapovednikom pri Prezidiume Vcsik. Moskwa. 1936—1939.
Kiadványok — Editionen: Trudi Altaiskago Gossud. — Trudi Astrahanskago Gossud. — Trudi Naurzumskago Gossudarstvenogo Zapovednika. Cantralnoje Vjuro Koltschevanija.
62. Limosa. Kampen. 1911—1942.
63. Messager Ornithologique. Moskwa. 1913—1914.
64. Mitteilungen des Vereins sächsischer Ornithologen. Dresden. 1922—1938.
65. Mitteilungen über die Vogelwelt. Stuttgart. 1901—1938.
66. Naturschutz. Berlin. 1920—1940.
67. Naumannia. Leipzig. 1851—1858.
68. Norsk Ornitologisk Tidsskrift. Stavanger. 1920—1934.
69. Nos Oiseaux. Neuchatel. 1919—1942.
70. Nostri Uccelli. Lugano. 1933—1941.
71. L'Oiseau et la Revue Française d'Ornithologie. Paris 1922—1940.
72. Oologists Record, The. London. 1921—1939.
73. Ornis. 1885—1910.
74. Ornis Fennica. Helsinki. 1924—1942.
75. Ornitholog. Prerov. 1934—1939.

76. Ornithogie et Aviculture. Moskwa. 1910, 1913.
77. Ornithologische Beobachter, Der. L'Ornithologiste. Bern. 1902—1942.
78. Ornithologische Monatsberichte. Berlin. 1893—1942.
79. Ornithologische Monatsschrift. 1876—1942.
80. Ornithologische Rundschau. Mainz. 1905—1907.
81. Ornithologisches Centralblatt. Leipzig. 1876—1882.
82. Ornithologisches Jahrbuch. Hallein. 1890—1918.
83. Ornithologist, The. London. 1896—1897.
84. Rassegna Faunistica. Roma. 1934—1937.
85. Report on Cooperative Quail Investigation. Washington. 1924—1926.
86. Revue Francaise d'Ornithologie, Paris. 1910—1928.
87. Rhea. Leipzig. 1846—1849.
88. Richerche di Zoologia Applicata alla Caccia. Bologna. 1930—1940.
89. Rivista Italiana di Ornitologia. Milano. 1911—1942.
90. Schwalbe, Die. Mitteilungen d. Ornith. Vereins in Wien. 1876—1913.
91. Schweizerisches Archiv für Ornithologie. Bern. 1936—1941.
92. South Australian Ornithologist, The. Adelaide. 1914—1939.
93. Stray Feathers. Calcutta. 1873—1899.
94. Sudetendeutscher Naturschutz. Liboch. 1927—1931.
95. Sylvia. Praha. 1936—1942.
96. Tori. Tokyo. 1915—1940.
97. Uragus. Tomsk. 1927—1928.
98. Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern. München. 1897—1940.
99. Verslagen en Bijdragen Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels. Amsterdam. 1901—1936.
100. Verslagen en Mededeelingen van den Plantenziektenkundigen Dienst. Wageningen 1932—1941. Madárjelölési rész. — Abteilung für Vogelberingung.
101. Vogelfreund, Der. — Bulletin de la Ligue Luxembourgoise pour la Protection des Oiseaux Utiles. Esch-Alzette 1921—1942.
102. Vogelliebhaber, Der. 1926—1927.
103. Vogelring, Der. Bad Ems. 1930—1941.
104. Vogelzug, Der. Berlin. 1930—1942.
105. Vögel ferner Länder. Hannover. 1927.
106. Wilson Bulletin, The. Ann Arbor. 1894—1940.
107. Zeitschrift für die gesammte Ornithologie. Budapest. 1884—1888.
108. Zeitschrift für Oologie. Berlin. 1891—1919.
109. Zeitschrift für Ornithologie und Geflügelzucht. Stettin. 1882—1910.

A könyvtár megteremtése mellett megkezdődött az Intézet madárgyüjteményének a megszervezése kimondottan azzal a törekvéssel, hogy csak hazai madarakat foglaljon magában, vagy legfeljebb a hazai fajok pontos rendszertani helyzetének meghatározásához szükséges palaearktikus fajokat, az exóták teljes mellőzésével. A gyüjtemény fejlődése különböző adományozások révén csakhamar megindult. Alapját tulajdonképpen azok a madarak alkották, amelyeket az Intézet az ujonnan jelentkező megfigyelőitől kért a bejelentett madárvonulási adatok ellenőrzése céljából annak megállapitására — vajjon a megfigyelő tényleg ismeri-e azokat a fajokat, amelyek a vonulási jelen-

tésében előfordulnak ? Magam se voltam mentes ilyen bizonyító példány beküldésének kötelezettsége alól. Amikor 1896. április 2-dikán a M. O. K.-hoz intézett első levelem alkalmából előfizettem az Aquila-ra és vonulási adatokat közöltem, utána fölszólítást kaptam, hogy küldjek be egy Limosa példányt, hogy eloszlassam a fölmerült kétségeket, vajjon valóban ismerem-e a Limosa-t. Be is vittem személyesen a példányt, de már előzőleg tojásokat is küldtem s igy igazoltam a madárvonulási jelentésemben foglalt Limosa-adatot. De nemcsak ilyen szerény küldeményekből keletkezett az Intézet későbbi nagyszabásu madárgyüjteménye. CSÖRGEY TITUS és öccse állandóan hozták az Intézetnek a Fertőről származó madárpéldányokat, GAAL GASZTON a balatoni gyüjtése eredményeit s mint a kezdet egyik legnagyobb adománya KOSTKA LÁSZLÓ 31 darabból álló gyüjteménye szerepel a leltárban 1896 junius 1-jei dátummal.

A gyüjtemény fejlesztésére nemcsak a bejelentett madárvonulási adatok ellenőrzése céljából volt szükség, hanem a madárvonulási kutatásnak is tudomást kellett venni arról, hogy a rendszertani vizsgálatok fejlődése folyamán szükséges volt annak megállapitása, hogy valamely vonulási területen az eddig egységesnek tartott törzsfajtól elválasztott alfajok vagy fajták közül melyik fordul, illetőleg melyik fordulhat elő. Már ez a szempont is mulhatatlanul szükségessé tette az Intézet madárgyüjteményének állandó fejlesztését, amelyet céltudatosan és rendszeresen keresztülvitt gyüjtések mellett nagyszabásu adományozások is fejlesztettek oda, hogy manapság már teljesen egyenrangu társa a legjelentősebb hazai madárgyüjteményeknek. Különösen jelentős értékgyarapodást jelentettek HERMAN OTTÓ, majd CHERNEL ISTVÁN gyüjteményeinek az Intézetnek való ajándékozásai. Jelenleg 1200 felállitott madár mellett még 6000 madárbőr alkotja az Intézet rendszertani madárgyüjteményeinek állományát.

Kiválóan értékes gyarapodást jelentett az Intézet madárgyüjteménye számára CERVA FRIGYES pelyhes madárfiókákat tartalmazó egyedülálló gyüjteménye, melyről végrendeletileg ugy intézkedett, hogy csakis akkor adható külföldi kézre, ha a Madártani Intézet nem volna abban a helyzetben, hogy azt a magyar madártani kutatás számára megszerezhesse és megőrizhesse. Minden nehézség ellenére is megszereztük, bár utólagosan bevallhatom, hogy formai okokból kifolyólag nagyon közel állottam a fegyelmi vizsgálathoz s ez a gyüjtemény jelenleg is egyik büszkesége az Intézetnek. A gyüjteményben csak hazai fajok fiókái vannak képviselve.

Az Intézet gyüjteménye kezdettől fogva két irányban fejlődött. Az egyik szolgálta a nagyközönség igényeit, amely minél szebben és művészieseben preparált madarakat akart látni az Intézetben való

látogatása alkalmával s ebben a törekvésünkben máig is utólérhetetlen tökéletességben pompáznak mint látványos példányok CSÖRGEY TITUS klasszikus preparátumai mellett BOROSKAY JÁNOS csodálatos gondossággal és művészettel készitett apró madár példányai és SCHENK HENRIK nagy élethüséggel készült vizimadarai különösen vadrécéi.

Az Intézet madárgyüjteményének második része az ugynevezett bőrgyüjtemény, amely jól záró szekrényekben van elhelyezve, hogy a muzeális pusztitó rovarok ellen a lehetőségig védelemben részesüljön. Természetes dolog, hogy a gyüjteménynek a rovarkárok ellen való megóvása állandó gondunk.

A madárgyüjtemény mellett az Intézet nagy sulyt helyezett a tojásgyüjtemény létesitésére és fejlesztésére is. Ez a törekvése is egyenes folyománya volt a madárvonulási kutatásoknak, mert hiszen nagyon fontos tényező valamely madárfaj vonulási viszonyainak kutatásában és helyes megvilágitásában, hogy az illető faj fészkelő madár-e az illető területen és hogy milyen irányu földrajzi és vertikális tagozódásban helyezkedik el. Az Intézetnek tervszerüen és nagy arányban, tekintélyes részében a magam részéről fejlesztett gyüjteménye mellett különösen értékes HERMAN OTTÓ-nak CERVA FRIGYES által rendezett és saját nagyértékü gyüjteseivel jelentékenyen kibővitett hazai madarak tojásainak gyüjteménye, továbbá BAU SÁNDOR palaearktikus madártojás gyüjteménye, melyet az Intézet összehasonlitó anyagként szerzett meg annakidején a kiváló madártojásgyüjtőtől.

Intézetünknek ez a gyüjteménye is méltó társa a legjelentősebb hazai köz- és magángyüjteményeknek. Tartalmaz kb. 7.500 tojáspéldányt s több olyan fajt, amely csak Intézetünkben található, mint pl. a rövidujju pacsirta.

A tojásgyüjteménnyel párhuzamosan alakult meg a fészekgyüjtemény, amely ERTL GUSZTÁV 1897. évi 28 darabból álló adományának köszönheti létesülését. Ez a gyüjtemény habár bizonyos értelemben faunisztikiai jelentősége is van, elsősorban az Intézetet látogató nagyközönség és különösen a tanuló ifjuság és tanárkisérőinek okulására szolgál.

Az Intézet a hozzá beszolgáltatott madártani anyagot azonban nemcsak a szemléltető fölállitott madarak és az összehasonlitó vizsgálatokat szolgáló bőrgyüjtemény gyarapitására használja föl, hanem a beküldött madarakat minden egyéb tekintetben is vizsgálati, illetve tanulmányi anyagnak tekinti. Még a preparálás előtt megmérik minden beérkező madárnak a sulyát, följegyzik méreteit, a belső részek, különösen a nemi szervek állapotát és méreteit s igy olyan tudományos naplóanyagra teszünk szert, amely későbbi összehasonlitó és összefoglaló tanulmányokhoz értékes adalékokat szolgáltat.

Minden beküldött madárnak a begy- és gyomortartalma természetesen gondos kezelés után belekerül az Intézet nagyszabásu és világviszonylatban is előkelő helyzettel biró madárgyomortartalom gyüjteményébe. A gyüjtemény alapját CHERNEL ISTVÁN vetette meg 1897. március havában érkezett 159 darabot számláló első küldeményével, amelyet hamarosan ujabbak is követtek. Az Intézet a további gyüjtéssel elsősorban a preparátorok közreműködését vette igénybe, akik a hozzájuk beküldött madarak begy- és gyomortartalmaival gyarapitották a gyüjetményt. Ezen a téren különösen HEGYMEGHY DEZSŐ és SCHENK HENRIK fejtettek ki nagy buzgalmat. Az Intézet ilymódon jelentős vizsgálati anyaghoz jutott anélkül, hogy külön erre a célra madáréletet kellett volna föláldozni. Ugyancsak madárélet föláldozása nélkül szerzett igen gazdag vizsgálati anyagot a köpetek gyüjtésével. Igen jelentős bagolyköpet anyagunk van CHERNEL ISTVÁN gyüjtéséből. Gólyaköpet anyagunk, melyet országos gólyagyürüzéseim alkalmával sikerült egybegyüjteni, valószinüleg szintén egyedülálló az egész világon. Ugyan csak egyedülálló az a gémfiókáktól származó ökrendési vizsgálati anyaga, melyet WARGA KÁLMÁN szerzett többévi kisbalatoni gémjelölései alkalmával. Még ezek mellett is külön ki kell emelni azt a páratlanul értékes lángbagolyköpetgyüjteményt, melyet VASVÁRI MIKLÓS a különféle lángbagoly fajták egész elterjedési területéről szervezett meg.

Az Intézetnek ez a gondosan kezelt nagyértékü madárgyomortartalom gyüjteménye 32.000 darabból áll, tehát világviszonylatban az északamerikai Biological Survey hasonló gyüjteménye mellett a második helyet foglalja el. Ehhez járul még gazdag köpet és ökrendezés gyüjteménye. Mindez a gyüjtemény állandóan nagy arányban fejlődik, mint a magyar madárvilág gazdasági jelentőségének tudományos megállapitására szolgáló nélkülözhetetlen anyag.

Mint segédeszközök ennek a vizsgálati anyagnak a földolgozásához az Intézet rendelkezik kisebbméretü rovargyüjteménnyel, melyet PUNGUR GYULA ajándékozott 1906-ban és magmintagyüjteménnyel, amelynek az alapját GRESCHIK JENŐ vetette meg ugyancsak 1906-ban. Kibővült 1936-ban a Földmivelésügyi Minisztérium gyommaggyüjteményével.

Világviszonylatban szintén elsőrendüen jelentős az Intézet csonttani-oszteologiai gyüjteménye, amelynek az alapját 1897-ben LENDL ADOLF és SZALAY LAJOS ELEMÉR vetették meg. Érdekes visszaemlékezés, hogy az első példányok közé tartozott az 1899-ben az Intézetbe került Anser neglectus példányok 3 mellcsontja. Eleinte lassu ütemben fejlődött, majd LAMBRECHT KÁLMÁN hatalmas arányokban vitte tovább a fejlődés utján, ugy hogy jelenleg a világ egyik legnagyobb madár-

oszteologiai gyüjteménye, amelynek szerény arányokban való gyarapitása tovább folyik.

Ha nem is kisebb jelentőségü, de tisztán az Intézet belső használatára szolgáló gyüjtemények közül még megemlitendők a festmény-, rajz- és fényképgyüjtemények. Eredeti madárfestményeink valósággal látványosságok, amelyek minden érdeklődő látogatónak felejthetetlen emlékei. Javarészük Dr. Csörgey Titus remek eredeti alkotása, amelyeket az Intézetre hagyományozott. A fényképek között sok a természeti emlék vonatkozásu, amelyek valamikor becses adalékai lesznek a magyar madártörténetirásnak.

A magyar madárvédelmi propaganda szolgálatában áll az Intézet szines diapozitiv gyüjteménye, amely mint vándorgyüjtemény teljesiti rendeltetését az országos madárvédelem terjesztéséhez és megszervezéséhez szolgáló madárvédelmi előadásokhoz, mint szemléltető anyag.

A magyar madártan történetirásának adalékaiként az Intézet őrzi Petényi Salamon János levelezését, Zeyk Miklós sok kéziratát, Buda Elek és Ádám, valamint Knöpfler gyüjteményjegyzékét, Herman Ottó, Chernel István és Madarász Gyula terjedelmes kulturtörténeti értékü levelezését és számos egyéb idevágó értékes anyagot az irattárában. Mint teljesen egyedülállót megemlitem az Intézet vonulási adat és faunisztikai adatgyüjteményét, amely bár csak 1910-ig teljes és rendezett, de igy is tömérdek munkamegtakaritást és biztos kiindulást jelent ez az adatgyüjtemény. A népies madárnevek helyes értelmezése céljából az Intézet népies madárnévgyüjteményt is létesitett Herman Ottó, Chernel István és Pungur Gyula gyüjtéseinek az Intézetre való hagyományozása alapján. Ezt a gyüjteményt folytatólagosan kiegészitette Warga Kálmán.

Az Intézetnek a fent részletezett gyüjteményeiben olyan tudományos felszerelése van, amely a hazai madártan ugyszólván valamennyi kérdésének mivelésére alapos kiindulási lehetőséget nyujt, egyuttal azonban az egyetemes madártan sok kérdésének vizsgálatára is módot adhat.

Az 50 éves beszámoló végére hagytam az ugyancsak 50 éves Aquila-ról, az Intézetnek a szemefényéről és sok becses kincse közül a legértékesebbről való megemlékezést. A Magyar Ornithologiai Központ megalakulása után már 1894. évi julius hó 1-én röppent ki az alig hogy megrakott fészekből az első sasfiók az Aquila első évfolyamának 1. és 2. füzete, hogy hirdesse ugy idehaza, mint az öt világrészben a magyar madártan megujhodását, a biztató sokat igérő jövőt, amelyet aztán be is váltott, ugy, hogy az Intézettel együttesen ünnepelheti meg fennállásának 50-ik évfordulóját.

Nagy büszkeséggel hivatkozhatunk ebből az alkalomból arra, hogy évfolyamszám tekintetében az Aquila a világ madártani folyóiratai között a 8-ik helyen áll.

A legtöbb évfolyammal biró madártani folyóirat a Journal für Ornithologie, mely 1853-ban indult meg, ezt követi a „The Ibis", amelynek első évfolyama 1859-ben jelent meg. Ezután következik a Gefiederte Welt 1872-ben, az amerikai The Auk 1876-ban, az Ornithologische Monatschrift szintén 1876-ban, majd a Bulletin of the British Ornithologist Club 1892-ben, végül az Ornithologische Monatsberichte 1893-ban. Mindezek a madártani folyóiratok mind a mai napig rendszeresen megjelennek s igy az Aquila, mint a magyarság madártani folyóirata a nemzetek sorában a német, angol és amerikai folyóiratok után évfolyamszám szerint tulajdonképen a negyedik helyen áll világviszonylatban.

Amikor ünnepelünk, talán nem lehet megszólni bennünket, hogyha hivatkozunk a Magyar Madártani Intézetnek arra a kimagasló teljesitményére, hogy a három legnagyobb nyugati kulturnemzet után, mint negyedik mindjárt a magyar következik madártani folyóiratának évfolyamszáma tekintetében.

A kötelező tárgyilagosság szemmeltartásával nem szabad elhallgatni, hogy az Aquila megjelenésében néha zökkenők jelentkeztek, különösen a világháborut követő gazdasági leromlás miatt, ugy hogy az Aquila nem tudott rendszeresen minden évben megjelenni, hanem kénytelenek voltunk közben több évfolyamot is egy kötetbe foglalni. Hogy ez a jelenség nem volt következménye az Intézet működésében beállott hanyatlásnak, annak bizonyitéka az a tény, hogy ezek az összefoglalt kötetek olyan tartalmasak és térfogatuak voltak, hogy bőségesen kipótolták az elmaradt évfolyamokat.

Az Aquila pályafutása általában párhuzamosan haladt az Intézet fejlődésével: az Intézet mindenkori sorsa visszatükröződött az Aquila hasábjain is. Már az első évfolyam erőteljes lendülettel indult, amelyre a belföld mellett a nemzetközi madártani kutatás minden szakköre élénken felfigyelt. Az Intézet folytonos lendületes fejlődésével párhuzamosan az Aquila is folyton nagyobbodó terjedelemben jelent meg s 1913-ban 73 kvart iven elérte rekordterjedelmét. HERMAN OTTÓ halála évében, 1914-ben, amikor mint 1905 óta helyettes szerkesztője katonai szolgálatom miatt kikapcsolódtam az Intézetben addig elfoglalt tevékenységemből, már jóval szerényebb terjedelemben jelent meg, de még mindig a régi nemes kvartformátumban. A következő az 1915. évi kötet már uj — oktáv formátumban — látott napvilágot. Lett volna mód rá, hogy visszaállitsuk az eredeti — HERMAN OTTÓ által kreált — formátumot, de visszariadtunk attól, hogy ujabb

formátumváltozással még jobban megbontsuk az Aquila következő és egyelőre biztositottnak látszott sorozatának külső képét. Ebben a megváltozott, illetőleg utólag meg nem változtatott formátumban bocsátjuk utjára az ötvenedik jubiláris évfolyamot is, elfeledjük azt, hogy HERMAN OTTÓ más formátumban inditotta utjára ötven évvel ezelőtt ezt a folyóiratot. A formátumot nem, de a hagyományokat töretlenül megtartottuk és azokhoz töretlenül ragaszkodunk a jövőben is.

A statisztikai adatok rövid összefoglalása a következő: Szerkesztő 1894-től 1914-ig HERMAN OTTÓ, az alapitó, 1915-ben átmenetileg CSÖRGEY TITUS, 1916-tól 1921-ig CHERNEL ISTVÁN, 1922-től 1934-ig CSÖRGEY TITUS 1935-től fogva magam látom el a szerkesztői teendőket. Az Aquila tudományos nomenklaturája 1894-től 1898-ig FRIVALDSZKY JÁNOS 1894-ben megjelent Aves Hungariae cimü művének névadását követte, 1899-től 1918-ig a „Nomenclator Avium Regni Hungariae"-t, majd 1919-től 1938-ig CHERNEL ISTVÁN nomenklaturáját, amelyet az Aquila 1918. évi kötetének mellékletében állapitott meg az Intézet és ezzel az Aquila számára. 1938-tól kezdve az Aquila 1935/38. kötetében általam megállapitott és közreadott nomenklatura kötelező az Aquila és az Intézet mindennemü kiadványában.

Ezzel eljutottam beszámolóm befejezéséhez. Arra törekedtem, hogy teljes tárgyilagossággal a „suum cuique" elv legmesszebbmenő érvényesitésével ismertessem az Intézet történeti fejlődésmenetét, a jelentős kiemelkedő események mellett a szürke hétköznapokat is belevonva. Minden intézmény fejlődése elsősorban a fejlődést irányitó személyektől függ s igy csak természetes dolog, hogy miként HERMAN OTTÓ nevével kezdődött ez a beszámoló, azonképpen az ő nevével végződik is. Olyan szilárd alapot teremtett az Intézetnek, hogy az általa nevelt utódok csakis ezen az alapon fejleszthették azt tovább és adhatják át a következő nemzedéknek, mint drága, de egyuttal sulyos kötelezettséget jelentő örökséget, hogy továbbra is az alapitó által kijelölt uton a lelkesedésnek ugyanazzal a tiszta lángjával szolgálja a magyar madártani tudományt hazai és egyetemes viszonylatban egyaránt. Maradjon meg az Intézet továbbra is a magyar madártani kutatás eszményi fellegvára, amelyhez nem tudnak felérni a tulzott vagy tisztára egyéni érvényesülés zavaros hullámai s akkor nem lehet kétséges az Intézet további jövője. Nyilegyenes pálya mutatja a jövendő utat: az eddigi hagyományok tiszteletben tartásával az eddigi kutatási területek további mivelése és kiépitése mellett a tudomány fejlődésével fölmerülő uj kutatási ágazatokba való belekapcsolódás. Megvan minden remény és biztositék arra, hogy erről az utról az arra hivatott nemzedék nem fog letérni.

Budapest, 1943. december 31.

Fünfzig Jahre.

Rückblick auf die 50 jährige Vergangenheit des Königlich Ungarischen Ornithologischen Institutes.

Von JAKOB VÖNÖCZKY SCHENK.

Eine Schicksalsfügung ermöglichte es, dass über die 50-jährige Vergangenheit des als Ungarische Ornithologische Centrale ins Leben gerufenen Königlich Ungarischen Ornithologischen Institutes, über dessen Entstehung und leuchtenden Aufschwung und geschichtlichen Werdegang in meiner Person ein Mitglied der alten Gründergarde berichten darf, welches sozusagen von der Gründung an als interner Mitarbeiter diesen Werdegang nicht nur aus nächster Nähe beobachten konnte, sondern an dessen Gestaltung lange Zeit hindurch richtunggebend beteiligt war. Vielleicht könnte ein Fernstehender über diesen geschichtlichen Entwicklungsverlauf ein objektiveres Bild entwerfen, andererseits aber vermag jemand, der das ganze Geschehen in allen seinen Phasen persönlich miterleben durfte, trotz eventueller Voreingenommenheit sicher eine treuere und unmittelbarere Schilderung geben. Ganz besonders gilt dies für den vorliegenden Fall. Handelt es sich doch hier um eine Institution, die sowohl für die Gründer, als auch für die nachfolgenden Generationen jederzeit eine wahre Herzensangelegenheit war. Alle betrachteten ihre Arbeit im Interesse des Institutes niemals als blosse Amtstätigkeit, sondern jederzeit als Berufung.

Dieses Gefühl des Berufenseins, das alle Mitglieder des Institutes — interne und externe — zum bereitwilligen Einsatz ihrer besten Fähigkeiten und Kräfte anspornte, war eine natürliche Folge jener unwiderstehlichen Geisteskraft, mit welcher der Gründer des Institutes, OTTO HERMAN, die Atmosphäre der Anstalt erfüllt hatte. Sie durchdringt seither als wertvollstes Erbe die alte, wie auch die jüngere Generation. Auch heute kennen wir kein höheres Lebensziel, als selbstaufopfernden Dienst im Interesse des Institutes und seiner Zeitschrift.

Diese Inspirationskraft OTTO HERMAN-s wirkte aber nicht nur im internen Leben des Institutes so wunderbar befruchtend und anregend, sondern auch nach aussen im ganzen Lande und selbst im Ausland. Jedermann schloss sich mit Begeisterung und Hingabe der neuen Insti-

tution an. Trotz der nun dazwischenliegenden 50 Jahre und verminderter seelischer Spannkraft ist in mir auch heute noch jene spontane Begeisterung und tiefe Freude lebendig, die mich bei der Nachricht von der Gründung der „Zentrale" und ihres Organes, der „Aquila" erfüllte. Dieselbe grenzenlose Freude und Begeisterung sprach auch aus den vielen persönlichen Äusserungen und Briefen, welche die Beitrittserklärung zum Institute enthielten.

Aber nicht nur in Begrüssungsworten kam die Bereitschaft zur Unterstützung der neuen Institution zum Ausdruck, sondern auch in Taten. Die Ungarische Akademie der Wissenschaften wotierte zur Deckung der Gründungskosten ein für allemal den Betrag von 500 Gulden, während die Naturwissenschaftliche Gesellschaft einen Jahresbeitrag von 500 Gulden flüssig machte, als Bezugsgebühr für eine bestimmte Anzahl von Aquila-Exemplaren.

Dazu kam noch, dass die äusseren Umstände für die Gründung des Institutes die denkbar günstigsten waren. Man könnte fast sagen, dass die Anhäufung und Verkettung der verschiedensten glücklichen Umstände das Institut geradezu zwangsläufig ins Leben gerufen habe. Sowohl die Behörden, bei denen die Entscheidung lag, als auch die zukünftigen Leiter und Mitarbeiter, nicht zu vergessen die massgebenden wissenschaftlichen Kreise des Auslandes, von deren Stellungnahme viel abhing, — sie alle standen noch unter dem Eindruck des in Budapest stattgefundenen II. Internationalen Ornithologenkongresses, von dem noch im Jahre 1934 der Vorsitzende des in Oxford tagenden VIII. Internationalen Ornithologenkongresses Dr. Erwin Stresemann, eine führende Persönlichkeit der heutigen ornithologischen Forschung, schrieb „ein Kongress . . . der im Zeichen . . . wissenschaftlicher Anregungen der verschiedensten Art stand und allen künftigen Kongressen als Vorbild gedient hat. So war denn dieser Kongress aufs glänzendste gelungen. Von ihm leitet sich der rasche Aufstieg der ungarischen Ornithologie her... Herman verstand es 1893 die Errichtung UOC durchzusetzen, jenes in seiner Art noch heute einzig dastehenden staatlichen ornith. Institutes, dessen Zeitschrift „Aquila" rasch zum grösstem Ansehen gelangt ist". (Proceedings of the VIII.-th Int. Ornith. Congress Oxford 1934. Oxford 1938 p. 11. 12.) Zu den glücklichen Umständen gehörte ferner, dass Otto Herman gerade auf dem Höhepunkt seiner gewaltigen Geisteskraft zum Leiter der Centrale berufen wurde, und dass gleichzeitig das unerforschliche Schicksal im Ungarlande eine solche Anzahl von talentierten und als Autodidakten hervorragend geschulter und nicht minder begeisterter Ornithologenn hervorbrachte, wie nie zuvor, oder nachher. Mit diesem Führer und mit einer solchen Garde konnte der Erfolg nicht zweifelhaft

sein. Der erste, der seinen Beitritt telegraphisch anmeldete, war STEFAN v. CHERNEL.

Auch die allgemeine Lage des Landes war bei der Gründung des Institutes die denkbar günstigste. Mitten im tiefsten Frieden, ohne jede Aussicht auf aussenpolitische Verwicklungen irgendwelcher Art trat das Institut ins Leben ; innerpolitische Spannungen gab es auch nicht; im Gegenteil : die Nation rüstete zur Feier ihres tausendjährigen Bestandes. Es herrschte also eine Atmosphäre, wie sie nicht günstiger hätte sein können. Damals galt dies alles als selbstverständlich, aber vom Gesichtsfelde des heutigen Zeitgeschehens betrachtet müssen wir jene Zeit als wahrhaft „goldenes Zeitalter" ansehen. Damals konnte man sich abends sorgenlos zur Ruhe begeben, um am nächsten Tag die unterbrochene Arbeit wieder aufzunehmen ; heute trägt man das quälende Gefühl im Herzen, ob wohl morgen die während 50 langer Jahre mit soviel Hingabe, Begeisterung und Opfern gesammelten wissenschaftlichen Schätze noch vorhanden sein werden!? . . . .

Unter diesem Gesichtspunkt müssen wir sagen, dass die Ungunst der Verhältnisse im Jubiläumsjahr ebenso gross ist, wie das Geschick freundlich war, das über dem Gründungsjahr waltete. Wir wollen aber fest hoffen, dass es gelingen wird, diese allen Kulturwerten so feindliche Zeit zu überstehen, und dass die Menschheit in nicht zu ferner Zukunft aus dem jetzigen Kriegswahn, aus dem sinnlosen, alles vergessenden Hass wieder erwachen und den Weg finden wird zur Rettung und weiteren Pflege ihrer wertvollsten Güter.

Von anderem Gesichtspunkte betrachtet ergibt aber der Vergleich der heutigen Lage des Institutes mit jener des Gründungsjahres einen erfreulichen und grosszügigen Entwickelungsgang. Das Institut begann sein Arbeit ohne Sammlungen, ohne Bibliothek und ohne anderes wissenschaftliches Rüstzeug — sozusagen nur in wissenschaftlicher Kampfbereitschaft, aber mit grenzenloser Begeisterung. Nur zwei Kanzleiräume standen zur Verfügung. Der Direktor und sein Assistent repräsentierten anfangs den wissenschaftlichen und administrativen Status, während ein Diener das subalterne Personal vertrat. Heute stehen dem Institut 10 glänzend eingerichtete Säle zur Verfügung (Arbeits-, Museums- und Bibliothekräume) ; das Personal besteht aus 7 Fachmännern (1 Oberdirektor, 1 Direktor, 3 Oberadjunkten, 1 Assistent, 1 Hilskraft), ferner einem technischen Unteroffizier und einer Aufräumerin. Ein gewaltiger Fortschritt, auf den das Institut mit Recht stolz sein kann, und der nur durch die verständnisvolle Unterstützung seitens der überstehenden Behörde möglich war — eine Unterstützung, die ihrerseits wieder ein erfolgreiches Wirken zur Voraussetzung hatte.

Schon die Tatsache allein, dass zur Pflege der Vogelkunde ein eigenes Institut ins Leben gerufen werden konnte, beweist das hohe Kulturniveau des damaligen Königreiches Ungarn. Selbst heute, nach genau 50 Jahren, gibt es ein Ornithologisches Institut dieser Art immer noch nur in Ungarn allein.

In der heutigen Notzeit, die so viele Familien überall im ganzen Lande in tiefe Trauer versetzt hat, ist eine stille Feier geboten. So sehr wir uns auch über das 50 jährige Jubiläum freuen, so sehr wir diesen Tag als einen Festtag der ganzen ungarischen Kultur betrachten, so sehr wir es als unsere Pflicht empfinden, das Andenken der ruhmreichen Vorgänger hochzuhalten und zu ehren, so müssen wir doch den Rahmen unserer Feier eng halten und uns darauf beschränken, in den uns gesteckten Grenzen den geschichtlichen Entwicklungsverlauf des Institutes fest zu legen.

Trotzdem kann ich es nicht unterlassen, meinem tiefsten Schmerz darüber Ausdruck zu verleih, dass die stürmischen, gefahrvollen Zeiten es uns nicht gestatten, die Beobachter, Mitarbeiter und Freunde unseres Institutes zu brüderlicher Feier zusammenzurufen. Sie alle haben unsere im Interesse der ungarischen Ornithologie geleistete Arbeit stets mit selbstlosem, aufopfernden Verständnisse unterstützt.

Ebenso schmerzlich ist es, dass wir nur einen Teil unserer ausländischen Freunde von unserer Feier verständigen können. Von den meisten trennt uns das stürmische Kriegsgeschehen. Mit Hochachtung und Liebe gedenken wir an diesem Festtage ihrer aller. Wir erinnern uns in Rührung und Dankbarkeit auch der Zeiten nach Beendigung des vorigen Weltkrieges, als sich die Freunde und auch die gewesenen Feinde mit der gleichen Achtung und Liebe unseres Institutes annahmen. Hoffen wir, dass nach Beendigung dieses grossen Weltenbrandes unsere Arbeit im Interesse der gesamten ornithologischen Wissenschaft wieder in der früheren Eintracht fortgesetzt werden könne!

Laut dem damaligen Registrierbuche des Institutes buchte, am 4 Dez. 1893 OTTO HERMAN eigenhändig den Erlass des Kgl. Ung. Ministers für Kultus und Unterricht Nr. 30.071 vom 25. Nov. 1893, welcher die Bewilligung und Organisierung der Ungarischen Ornithologischen Centrale, ferner die Anstellung des Personals u. s. w. zum Gegenstand hatte. OTTO HERMAN bezeichnete diesen Erlass im Registrierbuche als „Gründungsurkunde." Schon am nächsten Tage, am 5. Dezember, erfolgt von der Hand des ersten Assistenten,

JOSEF JABLONOWSKI, die zweite Eintragung: das Rundschreiben der „Ungarischen Ornithologischen Centrale" an die ungarischen Ornithologen mit der Aufforderung, die neue Institution in ihrer Arbeit zu unterstützen. Die Bezeichung „Ungarische Ornithologische Centrale" war die Kurzform des Titels „Centralstelle der Ungarländischen Ornithologischen Beobachtungsstationen." Später wurde diese Benennung noch weiter verkürzt, sodass schliesslich nur das Wort „CENTRALE" übrigblieb, dass dann in Kreisen der ungarischen Ornithologen bezw. der Naturforscher und Forschungsinstitute zu einem Begriff wurde. Ein ähnlich lautendes Rundschreiben wurde auch an die ausländischen Ornithologen und ornithologische Institutionen versendet.

Diese Benennung war eine logische Folge dessen, dass das neue Institut seine Hauptaufgabe ausdrücklich in der Erforschung des Vogelzuges festlegte, — eines der wichtigsten Forschungsgebiete auch des gewesenen Ornithologenkongresses. Selbstverständlich handelte es sich in erster Linie um die Klärung der ungarischen Vogelzugserscheinungen. Zu diesem Zweck organisierte OTTO HERMAN mit Hilfe der damals zur Verfügung stehenden Ornithologen — hauptsächlich aus der Provinz — das ungarische ornithologische Beobachtungsnetz. Diese Fachmänner beobachteten an den verschiedensten Punkten des Landes die Erscheinungen des Vogelzuges und sandten ihre Daten der „Centrale" ein, wo dieselben verarbeitet und veröffentlicht wurden. Da aber dieses Beobachtungsnetz nicht dicht genug war, ergänzte es OTTO HERMAN durch das Beobachtungsnetz der Kgl. Ung. Forstbehörden. Während sich die Beobachtungen der Fachleute auf möglichst viele Arten erstrecken sollten, beschränkte sich die Tätigkeit des Forstpersonals auf den Zug der Rauchschwalbe und des Weissen Storches. Das ungarische ornithologische Beobachtungsnetz entfaltete in Internationaler Beziehung eine fast beispiellos wertvolle Tätigkeit. Nicht nur die Erscheinungen des Vogelzuges wurden beobachtet und gemeldet, sondern gleichzeitig auch wertvolle faunistische Daten für die ungarische Vogelforschung gesammelt. Sehr wichtig war ferner die sofortige Meldung der Vogelinvasionen — Rosenstar, Seidenschwanz, Steppenhuhn — so dass die Tätigkeit des Institutes auch auf diesem Gebiet als beispielgebend bezeichnet werden kann darf.

Am 6. Dezember richtete OTTO HERMAN eine Eingabe an das Ministerium für Kultus und Unterricht, worin er für die ihm anvertraute Leitung der Ung. Ornithologischen Centrale dankt, die Anstellung des Assistenten und technischen Unteroffizieres meldet, und Vorschläge betreffs der herauszugegebenden Zeitschrift des Institutes unterbreitet. Zum Symbol dieser Zeitschrift hatte er den Adler gewählt, daher der Name „Aquila." Er betont von vornherein, dass die Abhandlungen

dieses Organs nicht nur in ungarischer Sprache erscheinen werden, sondern — auszugsweise oder zur Gänze — auch noch in einer Weltsprache.

Damit begann der siegreiche Werdegang der „Centrale" — abgekürzt U. O. C. — auf welchem nun die fünfzigste Jahreswende gefeiert werden kann.

Die Vorgeschichte der „Gründungsurkunde" war nach OTTO HERMAN's eigenen Ausführungen (Aquila X. 1903, p. 21) die folgende: „Da der im Jahre 1891 in Budapest abgehaltene II. ornithologische Congress unbestritten von Erfolg war, entwickelte sich bei dem damaligen Leiter für Cultus und Unterricht, Minister Grafen ALBIN CSÁKY, folgender Gedankengang: der Erfolg des Congresses bedeutet auch eine moralische Verpflichtung für Ungarn, für den Wissenszweig, dem der Congress gewidmet war, irgend eine bleibende Institution zu schaffen." Demgemäss wurde OTTO HERMAN vom Minister mit Erlass Nr. 15.036 vom 20. Mai 1893 aufgefordert, als gewesener Vorsitzender des wissenschaftlichen Comités nach bester Einsicht den Plan für eine geeignete Institution zu entwerfen und vorzulegen. Dieses geschah und OTTO HERMAN meldete bereits am 17. Juni, dass er die Leitung der Ung. Ornithologischen Centrale zu übernehmen bereit sei. Am 29. Juni war auch die Kanzlei des Institutes bereits eingerichtet, hauptsächlich mit dem Mobiliar der gewesenen Congresskanzlei.

In der Gründungsurkunde nahm der Minister den Vorschlag zur Organisierung der Ung. Ornithologischen Centrale vollinhaltlich an und dankte OTTO HERMAN für seine Bereitwilligkeit, die Leitung zu übernehmen, weil „dieserart die Führung dieser Institution, der einst eine wichtige wissenschaftliche und volkswirtschaftliche Rolle zufallen werde, in den besten Händen liege." Zugleich erfüllte er auch den Wunsch OTTO HERMAN-s, dass „dieser leitende Posten, nachdem er mit keinerlei Besoldung verbunden sei, als ehrenamtlich betrachtet werden solle."

Dass OTTO HERMAN so hohen Wert darauf legte, das neugegründete Institut ehrenamtlich zu leiten, ist ein Beweis seiner lauteren puritaten Gesinnung. Als oppositioneller Reichstagsabgeordneter wollte er unter allen Umständen seine Unabhängigkeit wahren. Zwar konnte er als fanatischer, zielbewusster und weitblickender Förderer der ungarischen Wissenschaft die Betrauung mit der Gründung und Leitung einer wissenschaftlichen Institution, von deren Notwendigkeit und Wichtigkeit er fest überzeugt war, nicht ablehnen, wollte jedoch nicht einmal den leisesten Verdacht aufkommen lassen, dass dass er dies aus materiellen Gründen tue. Nach Ablauf seines Abgeordnetenmandates sah er sich zwar gezwungen, später einen Ehren-Honorar anzunehmen, weil er ja völlig mittellos war, eine Ernennung aber lehnte er entschieden ab. IGNATZ v. DARÁNYI bemühte sich mit allen Mitteln, ihn zur Annahme der

Würde eines Ministerialrates zu bewegen, aber ohne den geringsten Erfolg. Diese Zurückhaltung OTTO HERMAN-s hatte aber für das Institut keinerlei nachteilige Folgen, denn die ungarische Regierung sah in ihm immer den grossen Gelehrten und uneigennützigen, makellosen Menschen, dem sie in dem Weiterausbau des Institutes vollkommen freie Hand liess. Dafür spricht die im Jahre 1906 erfolgte endgültige Verstaatlichung der Anstalt. Darüber später mehr.

Ein besonders eindrucksvoller Beweis für die Lebensfähigkeit der neuen Institution war die Tatsache, dass schon nach kaum halbjährigem Bestehen das erste und zweite Heft der „Aquila" erscheinen konnte, das sich sowohl im In- als auch im Auslande der denkbar günstigen Aufnahme erfreute. Schon die äussere Ausstattung trug den Stempel von OTTO HERMAN-s vornehmen Geschmack. Derselbe auserlesene Geschmack, gepaart mit gründlichem Fachwissen, kennzeichneten auch den Inhalt. OTTO HERMAN duldete in der Abfassung der Publikationen keinerlei Farlässigkeit. Noch kritischer war er in Bezug auf das Niveau. Eine Abhandlung, welche das mit seinem strengen Maße gemessene wissenschaftliche Niveau nicht erreichte, wurde erbarmungslos ad acta gelegt. Ganz besonders galt dies für die „Kleineren Mitteilungen", die gerade infolge dieser sorgfältigen Auslese einen sehr beliebten Platz in der Aquila einnahmen. Andererseits ermöglichte dieses Vorgehen, dass wertvolle Mitteilungen auch weniger geschulter Mitarbeiter unseres Institutes in entsprechender Form zur Kenntnis der Fachkreise gelangten. Das spornte wieder die Mitarbeiter an, dem Institut ihre Beobachtungen bekanntzugeben. Viele wertvolle Daten konnten so gesammelt werden. OTTO HERMAN-s redaktionelle Prinzipien blieben im Institut Tradition und haben heute, im 50. Jubiläumsjahr, noch genau die gleiche Gültigkeit wie damals. Wir halten uns ständig vor Augen, dass die Ergebnisse der ungarischen ornithologischen Forschung auf den Flügeln der „Aquila" zur Kenntnis der internationalen Fachkreise gelangen, weil ja die Abhandlungen — wieder eine echt OTTO HERMAN-sche Lösung — bei voller Wahrung des Prioritätsrechtes der ungarischen Sprache, gleichzeitig auch noch in einer Weltsprache erscheinen. Diese Weltsprache war grösstenteils das Deutsche, einmal der nahen Nachbarschaft wegen, dann auch deshalb, weil diese Sprache in der Redaktion am bekanntesten war. OTTO HERMAN sprach ein geradezu klassisches Deutsch, ebenso auch CHERNEL. Ich selbst habe ebenfalls unzählige Artikel ins Deutsche übersetzt, oder aus dem Deutschen ins Ungarische übertragen. Meine erste Arbeit dieser Art war die Übersetzung der in deutscher Sprache verfassten Abhandlung von ALMÁSY über die Ornis der Dobrudscha (Aquila 1898, p. 3—104). Aus Gründen der Arbeitsersparnis übersetzten später die Mitglieder des Institutes

die in deutscher Sprache geschriebenen Artikel OTTO HERMAN's ins Ungarische, in erster Reihe meinerseits dann TITUS CSÖRGEY, der es darin zu einer klassischen Meisterschaft gebracht hat und später auch meine in deutscher Sprache abgefassten Artikel in das Ungarische übertrug. Mit der Zeit blieb ich dann aber alleiniger Übersetzer der ungarisch verfassten Artikel in deutsche Sprache, weshalb aussenstehende Mithilfe notwendig wurde. Unser hervorragendster immer bereitstehender Mitarbeiter auf diesem Gebiete war HANS SALMEN, der auch die Übersetzung dieser Artikel ausführte.

Wichtig war für den Ausbau unserer freundschaftlichen Beziehungen zum Ausland auch die Ernennung von Ehren- und korrespondierenden Mitgliedern. Es waren dies zum überwiegenden Teil anerkannte Vogelforscher des Auslandes, die infolge dieser Mitgliederschaft Freunde des Institutes wurden, sich mit dessen Bestrebungen vertraut machten und dieselben den zuständigen Fachkreisen zur Kenntnis brachten. Sie bereicherten im Laufe der Zeit die anfangs fast völlig leere Institutsbibliothek mit zahlreichen ausserordentlich wertvollen Werken der Fachliteratur.

Selbstverständlich wurde diese Auszeichnung auch heimischen Forschern zuteil. In der Liste der 1894 ernannten Ehrenmitglieder befinden sich neben weltbekannten Forschern wie BLASIUS, BÜTTIKOFFER, COLLET, CORDEAUX, FINSCH, GAETKE, REICHENOW, SHARPE, TSCHUSI u. a. auch die Ungarn JOHANN CSATÓ und JOHANN FRIVALDSZKY, während unter den korrespondierenden Mitgliedern neben vielen ausländischen Ornithologen auch die Namen von ADAM BUDA, STEFAN CHERNEL, Graf KARL FORGÁCH, DR. ALEXANDER LOVASSY, DR. JULIUS MADARÁSZ, STEFAN MEDRECZKY und GABRIEL SZIKLA zu finden sind.

Eine entscheidende Rolle spielte dabei die Tatsache, dass alle diese Ernennungen — ganz abgesehen von der Ehrung der Betreffenden — mit der Donation eines Ehrenexemplars der Zeitschrift „Aquila" verbunden waren. Im Inland gab es ausser den Ehren- und korrespondierenden Mitgliedern noch die ständigen Beobachter, eine Ernennung, welche denjenigen verliehen wurde, welche die Vogelzugsbeobachtungen regelmässig einsandten oder sonstige wertvolle Dienste leisteten. Auch sie erhielten als Anmerkennung ihrer Tätigkeit ein Honorarexemplar der Aquila. Dadurch wurden viele angespornt, sich der „Centrale" anzuschliessen und gewissenhafte ornithologischen Beobachtungen auszuführen. Ich selbst betrachtete meine 1897 erfolgte Ernennung zum ständigen Beobachter der Centrale als eine ganz besondere Ehrung. Eine grössere Auszeichnung hätte ich mir gar nicht vorstellen können.

Neben den ständigen Beobachtern wurden sich neu Meldende als private Beobachter aufgenommen. Wenn sie ernstes Interesse an den Tag legten und ihre Meldungen regelmässig einsandten, erfolgte bald ihre Ernennung zu ständigen Beobachtern. So war für den stetigen Nachwuchs gesorgt, in dessen Interesse das Institut später auch noch in verschiedenen Tageszeitungen und Zeitschriften eine intensive Propagandatätigkeit entfaltete. Auf diesem Gebiete entfaltete sich eine besonders erfolgreiche Arbeit.

Wir können heute, nach 50 Jahren feststellen, dass OTTO HERMAN auch auf diesem Gebiet die Zukunft des Institutes mit einer Gründlichkeit und einem Weitblick fundiert hat, dass an seinen Einrichtungen bis zum heutigen Tage keine wesentliche Änderungen notwendig wurden. Die damals eingeführten und bewährten Methoden konnten bis heute durch neuere und bessere nicht ersetzt werden.

Schon gleich nach Veröffnung begann im Institute ein sehr reges Leben. Nicht nur Fachleute und Vogelfreunde besuchten die neue Institution, sondern auch die politischen Freunde OTTO HERMAN'S und hervorragende Repräsentanten der Wissenschaft. Man kann sich nicht genug wundern, wie die zahlreichen Besucher und Mitarbeiter in den beiden nicht gerade hellen Museumszimmern, welche fast im Kellergeschoss lagen, überhaupt Platz hatten. Obwohl das Institut eigentlich nur zwei ständige Beamte hatte: einen Direktor und einen Assistenten, welch letzterer aber infolge seiner Ernennung zum Leiter der Entomologischen Station am 9. Januar 1896 seinen Posten beim Institut kündigte, konnte man die freiweilligen Mitarbeiter, die teils regelmässig, teils fallweise erschienen, kaum unterbringen.

Unter den ständigen Volontären entfaltete GASTON V. GAAL ZU GYULA eine besonders wertvolle Tätigkeit. Er arbeitete sozusagen von Anfang an bis 1896 in der Centrale, solange es eben seine Familienverhältnisse erlaubten. Der neuen Institution schlossen sich noch zwei hervorragend gebildete und begabte Vogelforscher an, allerdings nicht als ständige Volontäre, sondern nur als häufige Gäste und externe Mitarbeiter: STEFAN V. CHERNEL und DR. GEORG V. ALMÁSY. Selbstverständlich hätte es OTTO HERMAN gerne gesehen, wenn auch diese beiden Fachmänner, die ausser ihrem Wissen und Können ebenfalls über eine hervorragende gesellschaftliche Stellung verfügten, nicht nur vorübergehend als Volontäre das Institut von aussen her unterstützt, sondern als interne Mitarbeiter unter seiner Leitung und in seinem stürmischen Arbeitstempo ihre ganze Kraft in den Dienst des Institutes und der ungarischen Vogelforschung gestellt hätten. Dieses reich begabte, tatendurstige und

hochgebildete Triumvirat, das anfangs auch durch DR. JULIUS MADARÁSZ unterstützt wurde, hätte unter der Führung OTTO HERMAN's als aktives Beamtenkorps des Institutes eine solche Tätigkeit entfalten können, welche ungeahnte Erfolge verhiess. OTTO HERMAN wäre nicht derjenig gewesen, der er war, wenn er den Versuch zu dieser Lösung nicht gemacht hätte.

Der Plan konnte leider nicht Wirklichkeit werden. Bloss GASTON v. GAAL blieb — wie bereits erwähnt — interimistisch ständiger interner Mitarbeiter. Auch im administrativen Dienste tätig, wurde seine Arbeitskraft anfangs besonders durch die Bearbeitung der jährlichen Vogelzugsdaten in Anspruch genommen, später durch die Vorarbeiten zur Massenbeobachtung des Rauchschwalbenzuges in den Jahren 1898 und 1899 und durch die Auswertung der vielen Tausend diesbezüglichen Daten, die im Institut eingelangt waren.

Sein grösstes Verdienst ist es eben, daß er diese Vogelzugsdaten den Intentionen OTTO HERMAN's entsprechend nicht nur veröffentlichte, sondern auch bearbeitete, was auch in internationaler Beziehung ein gänzlich neue Verfahren war. Der erste, sich auf das Jahr 1894 beziehende Bericht erschien zwar noch unter der Namenszeichnung der „Ungarischen Ornithologischen Centrale" (Aquila 1895 p. 3—84), der nächste dagegen schon unter seinem Namen. Darin wird festgestellt, dass auch der erste Bericht von ihm stammt (Aquila 1896 p. 8).

Diese Bearbeitungen waren so wohl fundiert, die darin angewandten Bearbeitungs-Methoden so vollkommen, dass sie — abgesehen von kleineren Abänderungen — auch für spätere Zeiten als Muster dienten. Sie ermöglichten es mir, seinem Nachfolger, für den Zug der ungarischen Vögel bestimmte Typen festzustellen, was zur Klärung der ungarischen Vogelzugsfrage wesentlich beitrug. Ausserdem konnte ich den Zug einiger besser beobachteter Arten auch noch kartograpisch darstellen.

Die Veröffentlichung dieser Vogelzugsberichte wirkte sich auch in einer anderen Richtung bedeutungsvoll aus. Sie erregten die Aufmerksamkeit des bekannten Meteorologen JAKOB HEGYFOKY, Pfarrers in Turkeve, der sich sofort im Institut einfand und für sein fast druckreifes Werk Vogelzugsdaten erbat. Da ihm diese ohne jede Schwierigkeit und in reichem Maße zur Verfügung gestellt wurden, und er von OTTO HERMAN auch weitere Anregung und Förderung erhielt, blieb er bis zu seinem Tode ein treuer Mitarbeiter des Institutes. Alljährlich unterzog er den Bericht über den Frühlingszug der Vögel einer entsprechenden meteorologischen Behandlung. Diese Untersuchungen HEGYFOKY's, sowie andere Arbeiten aus seiner Feder, die sich auf die Zusammenhänge zwischen Vogelzug und Witterung bezogen, verschafften der Ung. Orni-

thologischen Centrale besonders im Ausland einen guten Ruf, trugen natürlich auch in wissenschaftlichen Kreisen des Inlandes viel zur Hebung des Ansehens dieser neuen Institution bei. HEGYFOKY versah die Zugsberichte nicht etwa mit allgemeinen Bemerkungen, sondern verglich die Zugsdaten eingehend mit den Witterungserscheinungen, und veröffentlichte über den Zusammenhang zwischen Vogelzug und Witterung zahlreiche zusammenfassende Studien. Auf diesem Gebiete war seine Tätigkeit geradezu bahnbrechend, — aber nur möglich auf Grund der von GASTON v. GAAL begründeten Arbeitsmethode. Mit derselben Originalität und Gründlichkeit bearbeitete GASTON v. GAAL auch die vielen tausend Daten, die sich aus der Massenbeobachtung des Rauchschwalbenzuges in den Jahren 1898 und 1899 ergaben. Auch zu diesen gab HEGYFOKY meteorologische Würdigungen.

Diese Beobachtung gehörte organisch in den Aufgabenbereich der Ung. Ornithologischen Centrale und stelle eine denkwürdige Grosstat des Institutes dar, wie sie weder vorher, noch nachher irgendwo auf der Welt vollbracht werden konnte. Notwendig war dazu die fast grenzenlose Agilität OTTO HERMAN's; dass der Erfolg nicht versagt blieb, war das Verdienst GASTON v. GAAL's, seine bewundernswerte Arbeitsfähigkeit, seine unbedingte Verlässlichkeit, seine durch nichts zu erschütternde Arbeitsmethode und sein zähes Ausharren auf dem einmal betretenen Wege. Keine begonnene Arbeit liess er unvollendet. Bei der Bearbeitung der massenhaften Schwalbenzugsdaten war ich fleissiger Mitarbeiter, und denke stets dankbar an diese gemeinsamen Arbeitsstunden zurück. Ich lernte von ihm eine Arbeitsdisziplin, die meine ganze spätere Tätigkeit im Institute entscheidend beeinflusst hat.

Obwohl er auch nach seinem Ausscheiden aus dem Institut ein stets treues und anhängliches Mitglied desselben blieb, hatten wir ihn doch als aktiven Mitarbeiter verloren. Seine letzte Veröffentlichung in der Aquila erschien im Jahre 1903.

Das zweite Mitglied des ausersehenen Triumvirates, STEFAN v. CHERNEL, kam nur als Gast in das Institut. Längere Zeit hat er dort niemals gearbeitet, aber trotzdem einen ausserordentlichen Einfluss auf die Tätigkeit und Weiterentwicklung der Centrale ausgeübt. Neben der Vogelzugsforschung vertrat er hauptsächlich die Richtung der landwirtschaftlichen Ornithologie und den Vogelschutz, welche bald zum wichtigsten Forschungsgebiet des Institutes emporrückten. Es muss aber festgestellt werden, dass schon Punkt 4 der vom 25. November 1893 datierten Statuten des Institutes die Pflege der angewandten landwirtschaftlichen Ornithologie als Aufgabe des Institutes ausspricht. Dieser Punkt lautet :

„Abgeben von Fachurteilen in allen ornithologischen Fragen, die sich in wissenschaftlicher oder auch in landwirtschaftlich-praktischer Hinsicht ergeben". Die Bereitwilligkeit der Ung. Ornithologischen Centrale zur Unterstützung dieser Richtung kommt schon im Jahrgang 1895 der Aquila zum Ausdruck, wo als Antwort auf eine Kritik von OTTO FINSCH über die Forschungsrichtungen der Centrale auf Seite 190. folgender Text steht: „Eine wesentliche und prinzipiell wichtige Bemerkung ist, dass sich unsere Ornith. Centrale von der nordamerikanischen „Division of Economic Ornithology" darin unterscheidet, dass wir uns bloss ein wissenschaftliches Ziel ausgesteckt haben, und das praktische meiden. Dies ist aber blosser Schein; denn ebenso gut, wie wir in die Organisation des II. ornithologischen Congresses auch die Sektion „Ornithologia Oeconomica" aufstellten, haben wir auch bei der Organisierung der Ungarischen Centrale das Praktische ins Auge gefasst . . . Diese Richtung ist nun bestimmt: das kön. ung. Ackerbauministerium pflegt die Ungarische Ornithologische Centrale bei jeder auftauchenden Frage der „Ornithologia Oeconomica" zur Meinungsäusserung aufzufordern und entscheidet erst dann; ausserden leitet das nämliche Ministerium die ersten Schritte ein, dass über die landwirtschaftlich nützlichen und schädlichen Vögel Ungarns ein ausführliches Werk verfasst werde. Dabei lieferte das Ackerbauministerium auch Beiträge zur Erhaltung der Ungarischen Ornithologischen Centrale".

Auf die Initiative OTTO HERMANS wurde die Notwendigkeit der Herausgabe eines Werkes ins Auge gefasst, das die landwirtschaftliche Bedeutung der Vogelwelt Ungarns darstellen sollte. OTTO HERMAN dachte dabei gleich an STEFAN v. CHERNEL und betraute ihn auch mit der Ausarbeitung eines diesbezüglichen Projektes. Dank seines grossen Einflusses — als Chef der Ung. Ornithologischen Centrale — gelang es ihm, den damaligen Ackerbauminister DR. IGNATZ DARÁNYI von der Notwendigkeit dieses Werkes zu überzeugen, ferner die Verlagskosten sicherzustellen und die Betrauung STEFAN v. CHERNEL's mit dem Verfassen des Werkes zu erwirken. Im Jahrgang 1895 der Aquila können wir auf S. 190. folgenden Hinweis auf das herauszugebende Werk lesen: „Das kön. ungarische Ministerium für Ackerbau erteilte die Vorbedingungen zu einem entsprechenden Werke, welches die landwirtschaftlich nützlichen und schädlichen Vögel des Landes ausführlich behandeln soll. Da die Ausführung in erster Linie davon abhing, ob ein Fachmann zu finden ist, der das Werk verfasst . . ., trachtete die Centrale in dieser Richtung zu einem sicheren Resultate zu gelangen, welches sie heute auch schon erreicht hat. Es war schon apriori klar, dass unser Freund STEFAN von CHERNEL zu CHERNELHÁZA in ausgezeichneter Weise alles vereinigt, was zum Verfassen eines solchen

Werkes nötig ist und es war für uns eine grosse Freude als wir erfuhren, dass er sich dieser Aufgabe auch zu unterziehen geneigt ist".

Dieses umfangreiche, erstklassig ausgestattete, mit den farbigen Vogelbildern STEFAN NÉCSEYs illustrierte Werk war eine Zierde der damaligen ungarischen wissenschaftlichen Literatur und stellt auch heute noch eine der grossartigsten Schöpfungen der ungarischen ornithologischen Literatur dar, durch welche das Ansehen des Institutes in hohem Masse gehoben wurde. Es war dies die erste ungarische Ornitholographie, das Fundament auf welches man das imposante Gebäude der modernen ungarischen Ornithologie aufbauen konnte. STEFAN v. CHERNEL richtete nach Beendigung der Arbeit ein ergreifendes Schreiben an OTTO HERMAN, dessen Schlussatz lautet : „Niemals in meinem Leben war ich glücklicher".

STEFAN v. CHERNEL wandte in diesem grossen Werke schon diejenige ungarische Nomenklatur an, die er in der Publication der Centrale „Nomenclator avium regni Hungariae = Die Namen der Vogelarten Ungarns" festgelegt hatte. Über das Zustandekommen dieses Namensverzeichnisses lesen wir im Jahrgang 1896 der Aquila, S. 240 Folgendes: „Der bescheidenste Congress. Das im Jahre 1896 feiernde Ungarn begrüsste eine lange Reihe von Congressen. Die bescheidene Cohorte der ungarischen Ornithologen entzog sich dieser glänzenden Reihe und feierte das Millenium in Gestalt einer freundschaftlichen Zusammenkunft in ihrem Central-Institute, u. zw. am 15. September l. J. Damit aber diese Zusammenkunft doch auch eine bleibende Spur hinterlasse, wurde eine einzige Sitzung veranstaltet, welcher der Chef der Centrale präsidierte, deren Protokoll JULIUS PUNGUR führte, und welcher folgende Mitglieder anwohnten: DR. GEORG ALMÁSY, STEFAN v. CHERNEL, GUSTAV ERTL, KARL KUNSZT, DR. ALEXANDER LOVASSY, DR. JULIUS MADARÁSZ, GABRIEL SZIKLA, JAKOB HEGYFOKY, BÉLA HAUER, FRIEDRICH CERVA, STEFAN NÉCSEY, TITUS CSÖRGEY-UHLIG, ELEMÉR L. SZALAY. Der Beschluss dieser einzigen Sitzung ist der folgende: Die Ornithologen Ungarns vereinigen sich zur Herausgabe eines ornithologischen Wörterbuches, welches alle volkstümlichen Benennungen nebst Volksetymologien etc. und die vollständige Terminologie zu enthalten hat. Vorsitzender legt auf den Tisch der Sitzung seine vollkommen geordnete Sammlung von Vogelnamen. Herr v. CHERNEL übernahm es, den Nomenclator der Vögel Ungarns auf Grund der strengsten Anwendung des „Lex prioritatis" zusammenzustellen und mit jenen ungarischen Benennungen zu versehen, welche volkstümlich sind oder sich als sprachlich richtig erweisen. Auch CHERNEL und PUNGUR haben ihre sehr bedeutenden Sammlungen schon zur Verfügung gestellt".

So kam der ungarische „Nomenclator" zustande, der die ungarischen Benennungen der Vögel Ungarns festlegte. Er ist grösstenteils auch heute noch gültig. CHERNEL gebrauchte diese Nomenklatur in seinem grossen Werk, ferner im „Ungarischen Brehm", MADARÁSZ hielt ebenfalls fast ausnahmslos daran fest, und auch in späteren Ausgaben, z. B. in CHERNEL's Nomenclator von 1918, sowie in meinen eigenen diesbezüglichen Veröffentlichungen finden wir mit wenigen Abweichungen dieselben ungarischen Benennungen, die dieser Nomenclator festgelegt hatte. Wir können feststellen, dass auf diesem Gabiete ganz hervorragende Arbeit geleistet worden war.

Eine solche bedeutungsvolle Tätigkeit entfaltete STEFAN v. CHERNEL als externer Mitarbeiter des Institutes! Er blieb auch weiterhin ein ständiger getreuer Anhänger der Centrale, an deren Weiterentwicklung er einen massgebenden Anteil hatte. Ständiger innerer Mitarbeiter des Institutes wurde er aber selbst dann nicht, als ihn die überstehende Behörde mit der Leitung desselben betraute.

DR. GEORG ALMÁSY war gleichfalls einer der ersten, die sich dem neuen Institute anschlossen. Sein Lehrmeister auf dem Gebiet der ornithologischen Forschung war kein Geringerer als STEFAN v. CHERNEL. Gleich bei seinem Eintritt in das Institut harrte seiner eine sehr wichtige und ehrende Aufgabe. Der II. Internationale Ornithologenkongress hatte beschlossen, die noch vorhandenen Brutkolonien der Vögel Europas kartographisch darstellen zu lassen. Seitens des Ministeriums für Kultus und Unterricht wurde auf Vorschlag der „Centrale" die Durchführung dieser Arbeiten für das Gebiet Ungarns angeordnet (Aquila 1895, p. 192) und mit der Durchführung derselben DR. GEORG ALMÁSY betraut. Er hat auch tatsächlich in dieser Richtung Vorarbeiten begonnen und der „Centrale" eingesandt, doch wurden ihm diese — wie eine Eintragung GASTON v. GAAL's in die Registratur bezeugt — zwecks Vervollständigung wieder zurückgeschickt. Seine diesbezüglichen Studien sind seither nicht mehr zum Vorschein gekommen und im Druck nirgends erschienen. Selbst heute, nach so langer Zeit, ist es schmerzlich daran zu denken, was die ungarische Vogelkunde gewonnen hätte, wenn ALMÁSY diese Betrauung mit dem ihm eigenen Fachwissen und Talent durchgeführt hätte. Ein ganz schwacher Trost kann es vielleicht sein, dass meines Wissens dieser Beschluss des Ornithologenkongresses von keinem einzigen Staate durchgeführt worden ist. Sicher ist est aber ein unersetzlicher Verlust für die ornithologische Wissenschaft! ALMÁSY's naturwissenschaftliches Interesse erstreckte sich aber über die Ornithologie hinaus auf bedeutend weitere Gebiete. Ihm schwebte der Plan

eines den ganzen Stamm der Wirbeltiere (Vertebrata) umfassenden Forschungsinstitutes vor; in einem solchen Insitut hätte er sich vielleicht auch aktiv betätigt. OTTO HERMAN hielt dagegen an einem rein ornithologischen, in erster Linie der Vogelzugsforschung gewidmetem Institut fest, und in dieser Frage konnten sich die beiden nicht einigen. Aus dem im Institut vorhandenen Briefwechsel ALMÁSY's mit OTTO HERMAN einerseits und STEFAN v. CHERNEL andererseits ist dieser Gegensatz zwischen den beiden ungarischen Gelehrten klar ersichtlich. Er war der Grund dafür, dass ALMÁSY nicht geneigt war eine Stelle in der „Centrale" zu übernehmen, sicher zum grossen Schaden der Vogelforschung. Wer die aus der Feder ALMÁSY's stammenden Beiträge in den Spalten der Aquila liest, wird das ohne weiteres zugeben. Leider sind nur drei Abhandlungen von ihm erschienen. Darunter der Rechenschaftsbericht über seine ornithologischen Forschungen in der Dobrudscha, welcher immer ein Stolz der ungarischen Vogelforschung bleiben wird und sich auch im Ausland grosser Wertschätzung erfreute.

Nachdem also infolge der geschilderten Umstände gerade die Männer, die dazu am berufensten gewesen wären, keine Anstellung im Institute annahmen, sah sich OTTO HERMAN gezwungen, nach anderen Arbeitskräften Umschau zu halten. Und man kann nicht leugnen, dass es ihm mit glücklicher Hand gelungen ist, eine — sagen wir es offen heraus — sozusagen aus Anfängern bestehende Garde einzustellen die nicht nur für den Augenblick den ungehinderten Fortgang der Arbeit im Institutes gewährleistete, sondern, wie sich später herausstellte, seinerzeit die Leitung des Institutes übernehmen konnte. Die Voraussetzung dazu waren teils die eigenen mitgebrachten Kenntnisse, teils die Anwendung der Lehren und überlieferungen, die sie aus der Zusammenarbeit mit OTTO HERMAN schöpften.

Diese beiden ständigen Arbeitskräfte waren JULIUS PUNGUR, zur Dienstleistung eingeteilter Professor, den OTTO HERMAN noch im Jahre 1868 gelegentlich der Vogelzugsbeobachtungen in Mezőzáh kennengelernt hatte, und TITUS CSÖRGEY, Universitätshörer, der sich unter der Leitung des Soproner Professors STEFAN FÁSZL schon als Gymnasiast mit Vogelkunde befasst hatte, haupsächlich mit dem Sammeln und Ausstopfen von Vögeln. Auf die Empfehlung von STEFAN FÁSZL, der auch CHERNEL's Lehrmeister war, wurde CSÖRGEY von CHERNEL dem Chef der Centrale OTTO HERMAN anempfohlen der ihn auch sofort anstellte. Wie bereits erwähnt, erwies sich die Einstellung dieser beiden neuen Kräfte als ein äusserst glücklicher Schritt.

JULIUS PUNGUR wurde durch seine Vielseitigkeit und Bildung bald ein Stützpfeiler des Institutes. Obwohl in erster Linie Entomolog,

verfügte er über genügend ornithologische Kenntnisse, um die ihm anvertrauten Aufgaben einwandfrei zu bewältigen. Als besonders nützlich erwies sich, vom administrativen Standpunkt aus, sein grosses Sprachenwissen. Er beherrschte ausser seiner Muttersprache auch mehr oder minder, die deutsche, französische und englische Sprache. Dieser Umstand trug in bedeutenden Masse zum Ausbau der internationalen Beziehungen des Institutes bei, besonders hinsichtlich des Bücher- und Schriftentausches gegen Exemplare der Aquila. JULIUS PUNGUR hat hier so gründliche Arbeit geleistet, dass in späteren Zeiten auf diesem Gebiete nicht mehr viel zu tun übrig blieb.

Am 4. Febr. 1896 finden wir im Registierbuche zum erstenmal seine charakteristische Handschrift, die dann lange Zeit hindurch nur ausnahmsweise darin fehlte. Dieses Buch lag auf einem von ihm selbst eingeführten Stehpult und harrte dort der Eintragungen. Für erwähnenswert halte ich die Tatsache, dass er schon einen Tag nach seiner ersten Eintragung, also am 5. Februar, zwei ausserordentlich denkwürdige Akten buchte: die Mitteilung an STEFAN v. CHERNEL, dass ihn das Ackerbauministerium mit dem Verfassen des Werkes über die nützlichen und schädlichen Vögel Ungarns betraut habe, und gleichzeitig, unter der folgenden Nummer, die Verständigung an den Kunstmaler STEFAN NÉCSEY, dass ihm die Illustrierung des CHERNELschen Werkes übertragen worden sei.

STEFAN NÉCSEY war ursprünglich nicht Vogelmaler. Er hatte OTTO HERMAN, der gerade damals einen Vogelillustrator für das in Vorbereitung befindliche grosse Werk suchte, eine Serie von Schmetterlingsbildern zur Ansicht vorgelegt, die ein wunderbares Farbengefühl verrieten. Da wir damals nur einen einzigen Vogelillustrator hatten, DR. JULIUS MADARÁSZ, der aber einesteils dem Institute schon nicht mehr freundlich gesinnt, anderenteils mit der Illustrierung seiner eigenen Vogelarbeiten beschäftigt war, übertrug OTTO HERMAN die Anfertigung des Bildmaterials für das grosse Vogelwerk an STEFAN NÉCSEY. Als Vogelbildermaler war NÉCSEY also eigentlich ein Schüler des Institutes, welchem — von OTTO HERMAN angefangen — jedermann zur möglichst gründlichen Vervollkommnung seiner Kunst verhelfen wollte, so in erster Linie TITUS CSÖRGEY, ein geborener Vogelillustrator, der später auf diesem Gebiet auch in internationaler Beziehung Hervorragendes geleistet hat. Unter seiner Anleitung entwickelte sich auch ELEMÉR VEZÉNYI, ein noch heute wirkender ausgezeichneter Tiermaler, hauptsächlich Vogelillustrator.

TITUS CSÖRGEY begann seine Tätigkeit im Institut schon etwas früher, als PUNGUR. Am 25. Nov. 1895 finden wir seine erste Eintragung im Registrierbuche. CSÖRGEYs Anstellung bedeutete für das Institut

einen eminenten Gewinn. Seine vielfachen Talente, sein klarer Blick für alle Fragen der Vogelkunde, ausgestattet mit reichen ornithologischen Kenntnissen, die er durch unmittelbare Beobachtungen in der freien Natur erworben und durch das Studium der Fachliteratur erweitert und vertieft hatte, ein erstklassiger Präparator, ausserordentlich begabter Vogelillustrator und vielseitig gebildeter Zoologe, — brachten solche Werte in das Institut, die das Vertrauen OTTO HERMANS zu seinem neuen Mitarbeiter in vollem Masse rechtfertigten. Bald wurde ihm eine sehr wichtige Aufgabe übertragen: die wissenschaftliche Bearbeitung des handschriftlichen Nachlasses von SALAMON PETÉNYI. Er erledigte diese Arbeit in mustergültiger Weise. Dieselbe erschien, mit seinen eigenen Bildern illustriert, später auch in deutscher Sprache. Man muss feststellen, dass auch diese Veröffentlichung zur Hebung des Ansehens unseres Institutes im In- und Auslande wesentlich beigetragen hat. CSÖRGEYS hervorragende Fähigkeiten und seine ständige Treue zum Institut — er war nur ein Jahr lang abwesend, um seiner Militärdienstpflicht zu genügen — prädestinierten ihn geradezu zum Posten des leitenden Oberbeamten und späteren Direktors.

Durch den Eintritt dieser beiden ständigen Arbeitskräfte war nun die ungehinderte, kontinuierliche Tätigkeit des Institutes gesichert. Erleichtert wurde die Lage ausserdem noch durch den — wenn auch nur provisorischen — Beitritt ELEMÉR LUDWIG SZALAYS. Er leistete wertvolle Dienste nicht nur in der Administration des Institutes, sondern auch auf wiessenschaftlichem Gebiet. War er doch der erste, der im Institut osteologische Studien machte (Aquila 1902, p. 12).

Es fehlte aber noch die dritte Arbeitskraft als Ersatz für GASTON v. GAAL, den Verfasser einer der typischesten Veröffentlichungen des Institutes, der jährlichen Vogelzugsberichte. Den Bericht über den Vogelzug des Jahres 1897 verfasste und veröffentlichte noch er, sah sich dann aber gezwungen, diese Arbeit anderen zu überlassen, teils weil die Bearbeitung der massenhaften Daten des Rauchschwalbenzuges in den Jahren 1898 und 1899 seiner harrte, teils weil er sich aus Gründen privater Natur gezwungen sah, nicht nur aus dem Wirkungskreis des Institutes, sondern überhaupt aus der ornithologischen Forschung auszuscheiden. Seine letzte ornithologische Arbeit erschien im Jahrgang 1903 der Aquila.

Auf diesen wichtigen Posten berief OTTO HERMAN einen damals im Aufstiege begriffenen deutschen Ornithologen, DR. KURT FLOERICKE, welcher Anfang 1898 seine Tätigkeit in der Centrale auch begann. Gleich im Anfang stellte er sich im Einverständnis mit seinem

Chef eine Aufgabe grossen Stils: die Bearbeitung des Kuckuckzuges auf dem gesamten Verbreitungsgebiet. FLOERICKE begann auch mit grossem Verständnis und Fleiss das Material zu sammeln, das ich nach seinem Abgang als Erbe von ihm übernahm.

Auch zur Beobachtung des ungarischen Vogelzuges wurde ihm Gelegenheit gegeben: im Frühjahr 1898 finden wir ihn in der Gegend von Fülöpszállás, im Herzen des Alföld, in einem fast unberührten, urwüchsigen Sumpfgebiet.

Leider stellte es sich bald heraus, dass dieser begabte Ornithologe, dessen späteres Wirken zur Verbreitung der ornithologischen Kenntnisse im deutschen Volk und zur Heranbildung der jüngeren deutschen Ornithologengeneration wesentlich beigetragen hat, ein nicht ganz einwandfreies Vorleben hatte, und seine jugendlichen Verirrungen in der „Centrale", besonders aber gelegentlich seiner Fülöpszálláser Betrauung mit den Forderungen der Ethik nicht in Einklang zu bringen waren. Wahrheitsgemäss muss aber festgestellt werden, dass sein Bericht über das Ergebnis der Beobachtungen in Fülöpszállás (Aquila 1899 p. 262), den ich seinerzeit selbst zum Druck vorbereitet habe, ein wertvoller Beitrag der ungarischen Vogelzugforschung bleibt. Aus den oben erwähnten Gründen trat er aber, wie in der Aquila 1898 p. 306 zu lesen ist, „wegen Privatangelegenheiten" schon im Mai 1898 aus dem Dienste des Institutes aus.

OTTO HERMAN stand damit wieder am Scheidewege. Aber er wankte und zögerte nicht, sondern berief auf den wieder verwaisten Posten — mich, den angehenden Ornithologen und Universitätshörer. Allerdings stand ich schon seit 1896 in ständigem Briefverkehr mit dem Institut und ergänzte insbesondere die jährlichen Vogelzugsberichte durch meine eigenen Wahrnehmungen. Wahrscheinlich hatte ich schon dadurch die Aufmerksamkeit auf mich gelenkt. Die nicht gerade leicht zu erringende Anerkennung OTTO HERMANS wurde mir aber durch die Übersetzung des in deutscher Sprache erschienenen Berichtes von GEORG ALMÁSY über seine Reise in die Dobrudscha zuteil. Am 1. Juli 1898 wurde ich als interner Mitarbeiter in das Institut berufen und mit der Bearbeitung der Vogelzugsdaten des Jahres 1898 betraut. Diese Arbeit führte ich nach der von GASTON v. GAAL entwickelten bewährten Methode durch. Auch der Bericht über den Vogelzug des Jahres 1899 stammt noch aus meiner Feder, dann musste ich als Einjährig-Freiwilliger zum Militärdienst einrücken und nachher noch zwei Jahre wegen Privatangelegenheiten dem Institut fern bleiben. Während meiner Abwesenheit veröffentlichte ÁRPÁD VEZÉNYI die Berichte über den Vogelzug, die mehr und mehr eine Ehrensache des Institutes geworden waren; er tat dieses mit grosser Sachkenntnis, sodass auch diesbezüglich keine

Unterbrechung eintrat. Am 1. Okt. 1903 konnte ich dann wieder in den Dienst des Institutes treten und diene ihm seither ununterbrochen mit dem Pflichtbewusstsein und der Begeisterung, welche ich als Erbe von den grossen Vorfahren und Arbeitsgenossen übernommen habe. Selbst während meines Militärdienstes im Weltkrieg fand ich, nach meiner Rückkehr von der Front und Einteilung zum Dienst im Hinterlande, Zeit und Gelegenheit, neben meinen militärischen Pflichten auch auf dem Gebiete der Ornithologie tätig zu sein. Die Aquilabände der Weltkriegsjahre legen davon Zeugnis ab.

In der Darstellung des geschichtlichen Entwickelungsganges des Institutes musste ich etwas vorauseilen, dies aber deshalb für notwendig um diejenigen Verhältnisse gleichzeitig schildern zu können, die zur Anstellung jener drei ständigen infernen Arbeitskräften in das Institut führten, die zwar unter der Anleitung OTTO HERMANS, aber doch auch aus eigener tatkräftiger Initiative einen so nachhaltigen Einfluss auf die Weiterentwicklung des Institutes ausgeübt haben.

Dass dieses möglich war, lag nicht nur an der zielbewussten Leitung OTTO HERMANS, sondern zugleich auch an dem beispielgebenden Wirken der erwähnten drei hervorragenden externen Mitarbeiter. Nicht nur OTTO HERMAN war unser Erzieher, sondern auch sie. Ich möchte hier gerade nur wiederholen, wie stark die Wirkung GASTON v. GAALS auf meine späteren Arbeitsmethoden gewesen ist. Den allergrössten Einfluss aber übte zweifellos STEFAN v. CHERNEL auf uns aus, in erster Linie auf TITUS CSÖRGEY. Während OTTO HERMAN die Hauptaufgabe des Institutes in der Klärung der Vogelzugsfrage erblickte (Aquila 1894 p. 1), drang STEFAN v. CHERNEL auf die intensivste Erforschung der Fragen der landwirtschaftlichen Ornithologie. Eine Initiative, die für das weitere Schicksal des Institutes entscheidend wurde. Auf Grund seiner einschlägigen Arbeiten wurde er vom Kön. Ung. Ackerbauministerium mit dem Verfassen seines grossen Werkes „Die Vögel Ungarns, mit besonderer Berücksichtigung ihrer wirtschaftlichen Bedeutung" betraut. Während der zahlreichen und hochbedeutenden Verhandlungen, die vor der Herausgabe dieses grossen Werkes zwischen OTTO HERMAN und Ackerbauminister IGNATZ DARÁNYI gepflogen wurden, trat die Frage einer Überführung der „Centrale" aus dem Rahmen des Ministeriums für Kultus und Unterricht in den Wirkungskreis des Ackerbauministeriums immer mehr in den Vordergrund. Das Kultus- und Unterrichtsministerium machte diesbezüglich auch nicht die geringsten Schwierigkeiten, wohl hauptsächlich deshalb, weil dieses Ministerium eigentlich schon eine eigene ornithologische Institution besass: die im Rahmen der zoologischen Abteilung des Ungarischen National-

Museums wirkende Ornithologische Sektion unter der Leitung von Dr. Julius Madarász der anfangs die Bestrebungen der Centrale mit grosser Begeisterung unterstützte, unter anderen auch als Hauptmitarbeiter der „Aquila". Später wurden dann die Beziehungen immer lockerer, sodass Madarász am 14. Nov. 1895 dieses Amt niederlegte und sich nur noch als Mitarbeiter der Aquila betätigte. Der sonstigen Arbeit des Institutes verschloss er sich gänzlich. Auch als Mitarbeiter der Aquila wirkte er nur noch kurze Zeit. Sein letzter Beitrag erschien im Jahrgang 1896 dieser Zeitschrift und behandelte die Baldamus-Wachtel. Von dieser Zeit an trat er in der in- und ausländischen Fachpresse immer mehr in Opposition zur Centrale, deren Bestrebungen und Methoden er heftig angriff. Jedenfalls brachte er diesen Gegensatz auch zur Kenntnis seiner vorgesetzten Behörde, die gleichzeitig auch die vorgesetzte Behörde der „Centrale" war. Diese Situation, die infolge der unvermeidlich gewordenen Rivalität zwischen den beiden Institutionen für die Entwicklung der später entstandenen nur von grossem Nachteil gewesen wäre, trug wesentlich dazu bei, dass einerseits die Centrale die Gelegenheit zum Ausscheiden mit Freuden begrüsste, andererseits auch das Kultus- und Unterrichtsministerium den gewiss nicht leichten Entschluss fasste, diesem Wechsels zu genehmigen. Handelte es sich doch um eine Institution, die — vom Kultusministerium ins Leben gerufen — in der kurzen Zeit ihrer Zugehörigkeit zu diesem Ministerium im In- und Auslande geradezu beispiellose Erfolge erringen konnte und vollste Anerkennung fand.

So kam es schliesslich dazu, dass die „Centrale" mit Erlass des Kön. Ung. Ackerbauministeriums Nr. 775 vom 19. April 1900 mit 1. Januar 1901 in den Wirkungskreis des Kön. Ung. Ackerbauministeriums überführt wurde.

Diese Transferierung war für die weitere Entwicklung des Institutes von entscheidender Bedeutung. Dieselbe wirkte sich nicht nur während der Amtstätigkeit des Ministers Dr. Ignatz Darányi, der dem Chef der Centrale Otto Herman sozusagen freie Hand liess, günstig aus, sondern auch später. Eine der ersten wichtigen Folgen war die Übersiedlung der Centrale aus den beiden engen und dunkeln Museumszimmern in vier grosse, helle Räume im ersten Stock des Zinshauses auf der Josef-Ringstrasse Nr. 65, wo auch die ständig anwachsenden Sammlungen geeignete Unterkunft fanden.

Die Übernahme der Centrale in den Wirkungsbereich des Ackerbauministeriums rief in dem Arbeitsprogramm des Institutes eine bedeutsame Verschiebung hervor. Während früher das Institut zur Massenbeobachtung des Rauchschwalbenzuges Aufrufe erliess an

welcher die ungarischen Lehrer, die Mitglieder der Naturwissenschaftlichen Gesellschaft, die Forstbehörden u. s. w. teilnahmen, während 1899 in Sarajevo eine Zusammenkunft zur Intensivierung der Vogelzugsbeobachtungen und einheitlichen Bearbeitung der diesbezüglichen Ergebnisse zustande kam — nebenbei bemerkt wurde bei dieser Gelegenheit die Kroatische Ornithologische Centrale ins Leben gerufen —, rückten von nun an die Fragen der landwirtschaftlichen Ornithologie immer mehr und mehr in den Vordergrund. Zwar hatte LUDWIG THAISZ schon vorher, im Jahrgang 1899 der Aquila auf S. 133 seine erste diesbezügliche Studie veröffentlicht: „Kritische Bestimmung der Nützlichkeit oder Schädlichkeit der pflanzenfressenden Vögel", und auch STEFAN v. CHERNEL hatte auf der Zusammenkunft in Sarajevo über das Thema „Über die Bestimmung des Nutzens und Schadens der Vögel auf positiver Grundlage" gesprochen, doch sind diese Fälle nur als Vorläufer der später eingeschlagenen neuen Richtung zu betrachten.

Den ersten entscheidenden Schritt auf diesem Gebiete bedeutete OTTO HERMANS „Kleines Vogelbuch", wie wir es unter uns nannten. „Kleines Vogelbuch" hiess es neben CHERNELS „Grossem Vogelbuch"; doch handelte es ebenso „Vom Nutzen und Schaden der Vögel" wie STEFAN v. CHERNELS Werk „Die Vögel Ungarns mit besonderer Berücksichtigung ihrer wirtschaftlichen Bedeutung". Dieses grossartig geschriebene Buch OTTO HERMANS, das mit den wunderbar lebenstreuen und künstlerischen Bildern TITUS CSÖRGEYS geschmückt war, errang einen beispiellos grossen Erfolg. Es erlebte nicht nur 4 Auflagen (I. 1901., II. 1903., III. 1907., IV. 1914), sondern erschien auch in deutscher und englischer Sprache, was das Ansehen des Institutes im Inland und auch im Ausland bedeutend erhöhte. Wäre nicht der Weltkrieg mit dem nachfolgenden Zusammenbruch gekommen, dann hätte dieses Buch noch zahlreiche Neuauflagen erlebt, so gross war die Nachfrage aus den weitesten Kreisen auch später hin nach diesem Buche.

Ein gleichfalls bedeutendes, geradezu epochemachendes Ereignis auf dem Gebiete des Vogelschutzes war die Schaffung eines Vogelschutzgesetzes, das als Erlass des Kön. Ung. Ackerbauministeriums Nr. 24.655/VII. 1.—1901 vom 18. März 1901 mit der Unterschrift von DR. IGNATZ DARÁNYI erschien. In seinen Grundlinien ist es auch heute noch gültig. Später wurde es noch durch notwendige Verfügungen, die den allgemeinen Naturschutz betreffen, erweitert, und entspricht im Verein mit diesen im grossen und ganzen auch heute noch den Anforderungen. Das Ornithologische Institut hat zwar viel später wiederholt Vorschläge zur Schaffung eines neuen, den modernen Ansprüchen besser entsprechenden Vogelschutzgesetzes unterbreitet, doch fanden diese Vorschläge bisher keine Erledigung.

Die Centrale beschränkte sich indessen bei ihren bahnbrechenden Bemühungen um die Regelung des Vogelschutzes auf gesetzgeberischem Wege nicht nur auf die inneren Verhältnisse, sondern strebte auch eine Klärung der internationalen Lage des Vogelschutzes an. Mit Berücksichtigung der Vorschläge des Institutes kam am 19. III. 1902 die Internationale Konvention zum Schutze der landwirtschaftlich nützlichen Vögel in Paris zustande, welche von der ungarischen Gesetzgebung am 9. Juni 1906 angenommen wurde. Die Geschichte des Zustandekommens dieser internationalen Konvention schrieb OTTO HERMAN und erschien seine dies bezügliche historische Skizze auch in englischer Sprache. Es ist dies ebenfalls ein Dokument der gross angelegten vogelschützlerischen Tätigkeit, welche in Institute ausgeübt wurde.

Neben den allgemeinen Fragen der landwirtschaftlichen Ornithologie erwies sich im besonderen die „Krähenfrage" als äusserst wichtig, d. h. die Klärung der landwirtschaftlichen Bedeutung der Saatkrähe. Diese Frage war schon durch die Veröffentlichung der ersten diesbezüglichen Studie von JOSEF JABLONOWSKI im Jahrgang 1901 der Aquila, S. 214—275 angeschnitten worden. Sie gibt im übrigen auch heute noch Anlass zu Meinungsverschiedenheiten aller Art. Für das Institut, das gerade damals seine Forschungen auf dem Gebiet der landwirtschaftlichen Ornithologie aufzunehmen begann, war diese Frage äusserst aktuell. OTTO HERMAN zögerte auch keinen Augenblick. Er sandte nach dem bewährten Muster der Massenbeobachtung des Rauchschwalbenzuges jetzt Krähen-Fragebogen an die zuständigen Stellen, besonders an die Landwirtschaftsreferenten, Forstbehörden, Güterdirektionen u. s. w. Der 16 Fragen umfassende Fragebogen ging am 1. März 1902 in 1672 Exemplaren hinaus ; bis zum 31. Mai waren 1070 Antworten eingelaufen, wie im Jahrgang 1902 der Aquila auf S. 232 zu lesen ist. Der Fragebogen legte bezüglich der landwirtschaftlichen Bedeutung der Saatkrähe das Hauptgewicht auf die Erkenntnis der Volks auffassung über diese Frage, verlangte aber auch Daten über Ort und Anzahl der Brutkolonien dieses Vogels. Das reiche Datenmaterial wurde dann von LUDWIG SOÓS aufgearbeitet (Aquila 1904, S. 328—352.)

Gleichzeitig mit dieser Veröffentlichung erschien TITUS CSÖRGEY's erste Studie über die landwirtschaftliche Bedeutung der Saatkrähe, eine Arbeit, die sich nun nicht mehr auf Meinungen, sondern auf Mageninhalt-Untersuchungen gründete. Ihr folgten später noch zahlreiche andere, zum Teil in ganz neue Richtungen weisende Studien. Von grosser Bedeutung war für CSÖRGEYs einschlägiges Wirken ein Besuch des land-

wirtschaftlich-zoologischen Forschungsinstitutes in Dahlem, gelegentlich seiner Rückkehr vom Internationalen Ornithologenkongress in London im Jahre 1904. In Dahlem hatte er Gelegenheit, mit dem hervorragenden Forscher Dr. GEORG RÖRIG unmittelbar Fühlung zu nehmen und dessen Methoden kennen zu lernen, die er dann — den ungarischen Verhältnissen angepasst — auch im Institut einführte.

Als Fortsetzung der Untersuchungen über landwirtschaftliche Ornithologie erschien im Jahrgang 1903 der Aquila, S. 221 eine Studie von JOSEF LÓSY, betitelt: „Positive Daten zur Lebensweise des Rebhuhns (Perdix perdix L.)".

Einen hervorragenden externen Mitarbeiter auf diesem Gebiet gewann das Institut in ERNST CSIKI, einem Entomologen von internationalem Ruf. Er eröffnete die Serie seiner einschlägigen Studien im Jahrgang 1904 der Aquila auf S. 270 mit dem Aufsatz: „Positive Daten über die Nahrung unserer Vögel". Seine letzte Studie erschien im Jahre 1919. Diese bahnbrechenden Arbeiten CSIKI's, die mit hervorragender Sachkenntnis und Genauigkeit durchgeführt wurden, trugen viel zum Ansehen des Institutes, besonders im Auslande, bei. Seine Untersuchungen über die Ernährung unserer kleinen Singvögel sind sozusagen bis zum heutigen Tage unübertreffen.

Einer der wichtigsten Marksteine auf diesem neuen Forschungsgebiete des Institutes war aber zweifellos die Entsendung TITUS CSÖRGEY's im Jahre 1903 nach Seebach, zum Studium der weltberühmten Vogelschutzstation des Freiherrn HANS v. BERLEPSCH. Dort lernte er die damaligen Methoden des praktischen Vogelschutzes und die Einrichtungen von Vogelschutzstationen kennen, und brachte reiche Kenntnisse und Erfahrungen nach Hause, die er, den ungarischen Verhältnissen angepasst, nun in die Tat umsetzte. Ausserdem bot sich ihm auch Gelegenheit, die Fabrik künstlicher Nisthöhlen in Büren zu besichtigen. Seine dortigen Studien kamen der Gründung der Ersten Ungarischen Nisthöhlenfabrik sehr zugute. Die Organisierung des praktischen Vogelschutzes erhielt eigentlich erst jetzt ihren richtigen Sinn und ihre volle Bedeutung, als es nicht mehr nötig war, die vom Institut empfohlenen künstlichen Vogelschutzgeräte auf umständlichen Wegen aus dem Ausland zu beziehen, sondern gleich die inländische Quelle genannt werden konnte, wo alle diese Geräte gut und billig zu haben waren.

Die Errichtung dieser speziell ungarischen Nisthöhlenfabrik war, abgesehen von den Schwierigkeiten der Beschaffung solcher Erzeugnisse aus dem Ausland, auch deshalb wichtig, weil die von BERLEPSCH auf Grund 20 jähriger Versuche für Deutschland erprobten und bewährten Modelle in einer Hinsicht doch eine sehr wesentliche Abänderung not-

wendig erscheinen liessen. Es war dies die Sperlingsfrage. In Deutschland wurde nämlich der Erfolg des praktischen Vogelschutzes durch die Sperlinge in weit geringerem Masse gefährdet als bei uns. Dort konnten die Meisen und andere nützliche Höhlenbrüter im Bedarfsfalle in die künstlichen Nisthöhlen tatsächlich auch einziehen, während bei uns ein Grossteil der angebrachten Nisthöhlen von vornherein von den wenig volkstümlichen Sperlingen belegt wurde. Niemand wollte Geld ausgeben, um den ohnehin schon im Überfluss vorhandenen Sperlingen Gelegenheit zu weiterer Vermehrung zu geben. Die deutschen künstlichen Nisthöhlen wurden mit fest schliessendem, also nicht abhebbarem Deckel hergestellt, und als CSÖRGEY die im Jahre 1903 in Gödöllő angebrachten Bürener Probehöhlen später untersuchte, stellte es sich heraus, dass dieselben bis obenauf mit Nestmaterial und Parasiten vollgefüllt waren. Für ungarische Verhältnisse war also die zugenagelte Nisthöhle, die weder überprüft noch gereinigt werden konnte, nicht zweckentsprechend; man musste danach trachten, einerseits die Nisthöhlen vor den unerwünschten Eindringlingen zu schützen, anderseits den nützlichen Höhlenbrütern gereinigte, von altem Nestmaterial und von Ungeziefer freie Wohngelegenheiten sicherzustellen. Die in dieser Richtung im Institut gepflogenen Beratungen führten zur Konstruktion von Nisthöhlen mit abnehmbarem Deckel, eine Neuerung, die von BERLEPSCH und anderen ausländischen Vogelschützern erst bedeutend später, und anfangs fast widerwillig, übernommen wurde. Eine selbständige ungarische Nisthöhlenfabrik erwies sich also auch aus diesem Grunde als unbedingt notwendig. Sie konnte — nach erfolgreicher Intervention OTTO HERMANS beim Kön. Ung. Handelsministerium — im Jahre 1905 mit staatlicher Unterstützung ihre Tätigkeit beginnen. Die Bohrmaschinen waren nach den Plänen TITUS CSÖRGEY's konstruiert worden. Diese Fabrik ist auch heute noch im Betrieb und hat keine ernsten Rivalen, weil niemand mit den Preisen des Fabrikanten MARTIN KÜHNEL aus Baranyakárász konkurrieren konnte, für den die Erzeugung der ungarischen Vogelschutzgeräte nicht ein blosses Geschäft, sondern auch eine Herzensangelegenheit war. Es gelang dem Institut, auch diese rein geschäftliche Frage mit ganz besonders glücklicher Hand zu lösen, was für die Fundierung des praktischen Vogelschutzes in Ungarn und seine spätere grossartige Entwicklung von grosser Wichtigkeit war. Über alle diese Einzelnheiten gibt CSÖRGEY's zusammenfassender Bericht im Jahrgang 1907 der Aquila, S. 291—316 ein genaues Bild.

Von entscheidender Bedeutung war neben der Inbetriebsetzung der „Ersten Ungarischen Nisthöhlenfabrik" das Erscheinen einer Broschüre von TITUS CSÖRGEY im Jahre 1906, betitelt „Anleitung für die Verwendung der künstlichen Nisthöhlen, und andere vogelschützerische

Einrichtungen." Die erste Auflage enthielt bloss Bilder in Schwarzdruck, während die späteren Ausgaben dieses sehr beliebten Werkchens mit den künstlerischen Farbbildern von TITUS CSÖRGEY und ELEMÉR VEZÉNYI geschmückt waren. Es ging uns mit dieser Broschüre so wie mit OTTO HERMAN's „kleinem Vogelbuch": es konnten nicht genug Exemplare gedruckt werden! Im Jahre 1912 übersetzte ich die „Anleitung" auch ins Deutsche, und auch diese Auflage fand, besonders im Ausland, rapiden Absatz. Nach dem Weltkrieg konnten wir das verhältnismässig teure Bändchen nicht mehr erscheinen lassen.

Um die Idee des praktischen Vogelschutzes in die breitesten Kreise der Bevölkerung hineinzutragen, fasste OTTO HERMAN den Entschluss den Vogel- und Baumtag in sämtlichen Volksschulen des Landes verpflichtend einführten zu lassen. Auf seine Initiative ordnete der damalige Minister für Kultus und Unterricht Graf ALBERT APPONYI mit Erlass vom 27. IV. 1906 an, dass diese aus Amerika stammende segensreiche Einrichtung auch bei uns eingebürgert werde. Auch heute noch erfüllt sie, dank der begeisterten und ausdauernden Tätigkeit der von ÁRPÁD FODOR geleiteten Tierschutz-Sektion des Landes-Pfadfinderverbandes, ihre Pflicht im Dienste des Vogelschutzes.

Nachdem so alle Vorbereitungen getroffen waren, um dem praktischen Vogelschutz in den breitesten Bevölkerungsschichten unseres Vaterlandes Eingang zu verschaffen, sorgte unser damaliger Ackerbauminister IGNATZ DARÁNYI, der dem Vogelschutz immer ein besonderes Interesse entgegengebracht hatte, dafür, dass auch die staatliche Organe in die Tätigkeit des praktischen Vogelschutzes eingeschaltet werden. Er beauftragte das Institut mit der Ausarbeitung eines Projektes zum weitgehenden Schutz der nützlichen Vögel in den staatlichen und in staatlichem Betriebe befindlichen Forsten des Landes. Nach Fertigstellung dieses Projektes wurden die führenden Persönlichkeiten von Forst- und Landwirtschaft am 30. Nov. 1906 nach Budapest zu einer Konferenz zusammengerufen, um mit den Intentionen des Ministers auf dem Gebiete des Vogelschutzes unmittelbar bekannt zu werden. Das Protokoll dieser Sitzung wurde in 4000 Exemplaren an die Beamten der Staatsforste verteilt.

Zur Ausstattung der zweieinhalb Millionen Hektar umfassenden staatlichen und in staatlichem Betriebe befindlichen Forsten mit Vogelschutzgeräten bestellte das Ackerbauministerium auf Vorschlag des Institutes bei der Nisthöhlenfabrik mehr als 6000 künstliche Nisthöhlen und zahlreiche Winterfutterapparate. Die Forsthäuser und Versuchsstationen der forstwissenschaftlichen Fachschulen waren die Träger dieser vogelschützerischen Massnahmen. Die Nisthöhlenfabrik konnte dieser Massenproduktion nur so Herr werden, dass sie ihren Betrieb

durch neue, vom Staat zur Verfügung gestellte Bohrmaschinen erweiterte.

Man kann sich vorstellen, welch gewaltigen Forstschritt diese Massnahmen auf dem Gebiet des praktischen Vogelschutzes in Ungarn bedeuteten.

Eine weitere Folge jener Konferenz war die Einrichtung einer Versuchsstation für Vogelschutz auf der Margareteninsel, wozu Erzherzog JOSEF schon vorher seine Zustimmung gegeben hatte. Hier konnten die Teilnehmer der Zusammenkunft aus eigener Anschauung die Methoden und Einrichtungen einer derartigen Versuchsstation kennen lernen.

Neben diesen neuen Arbeiten, die mit der Transferierung der Centrale im Zusammenhang standen, nahmen auch die älteren Forschungen auf dem Gebiete des Vogelzuges ihren ungeschmälerten Fortgang. Das beweist die Tatsache, dass es mir im Jahre 1908 gelang, in das Arbeitsprogramm der Centrale die Vogelberingungen aufzunehmen, welche bald sehr erfreuliche Resultate zeitigten. Eine Landessensation war die Rückmeldung des ersten ungarischen Ringstorches aus Südafrika. Weitere auch auf andere Arten bezügliche ebenso sensationalle Meldungen folgten, sodass ich meine Beringungsarbeiten immer weiter ausbauen konnte.

Ein ausserordentlich reges und produktives Leben herrschte damals in der „Centrale." Amtsstunden waren eigentlich von Früh bis Abend, mit Ausnahme der Mittagspause. OTTO HERMAN hatte zwar offiziell Urlaub, kam aber regelmässig vor- und nachmittag in das Institut und benützte meist nur den Spätfrühling und Sommer zu ethnographischen Forschungen und zur Erholung in seiner Villa zu Lillafüred. Erholung kann man eigentlich nicht sagen, eher : Arbeit in aller Stille, Ausschaltung aus der durchaus nicht stillen Atmosphäre in welcher sich die tägliche Arbeit des Institutes abspielte. Die oberste Leitung des Institutes hielt er fest in Händen. Ohne sein Wissen und seine Einwilligung konnte im Institut nichts geschehen. Und es ist auch niemals, auch nicht für einen Augenblick, der Gedanke aufgetaucht, sich dieser Führung irgendwie zu entziehen. Wir alle waren glücklich, unter seiner Leitung dem Institut dienen zu können, und taten das umso freudiger, als er keinem von uns kleinliche Schranken setzte. Neben der Erfüllung seiner Tagespflichten konnte sich jeder Angestellte auch anderen Interessensphären zuwenden. Die Hauptlast der Arbeit aber lag auf den Schultern der drei ständigen Beamten. JULIUS PUNGUR versah mit Ruhe, Umsicht und absoluter Zuverlässigkeit den administrativen Dienst und den Tauschverkehr der Aquila ; TITUS CSÖRGEY erledigte die Fragen der

Systematik und des Vogelschutzes ; meine Aufgaben war neben der Bearbeitung der Vogelzugsdaten und der Durchführung der Vogelberingungen die Schriftleitung der Aquila, ein Amt, das besonders wegen der Übersetzungen und Formung der eingelaufenen Artikel an den Redakteur hohe Arbeits-Anforderungen stellte. Rechnet man noch dazu den enormen Briefverkehr, den das Institut einerseits im Interesse der Vogelschutzpropaganda, dann zur Aufrechterhaltung und ständigen Ausweitung des Beobachtungsnetzes für Vogelzug und Beringung abwickeln musste, ganz zu schweigen von der Auslandskorrespondenz, — dann ist es ohne weiteres klar, dass diejenigen, die den Löwenanteil an dieser Arbeit zu leisten hatten, nicht die geringste Möglichkeit eines anderweitigen Anstellung besassen. Sie konnten sich also nicht damit abfinden, provisorische Beamte einer provisorischen Institution zu sein, sondern drangen darauf, definitiv angestellt zu werden. Es war unmöglich, dass dieses grossartig organisierte, im In- und Ausland gleicherweise anerkannte Institut von einer einzigen Person, Otto Herman, bezw. von dessen Lebensdauer abhängen sollte. Man musste dafür sorgen, dass das Institut auch nach dem Tode des Begründers aufrechterhalten blieb um seine Tätigkeit fortsetzen zu können. Selbst in ernsten Kreisen war damals weithin die Ansicht verbreitet, dass die „Centrale" mit dem Tode Otto Hermans aufhören werde zu bestehen.

Dieser drohenden Möglichkeit galt es zuvorzukommen, und zwar noch bei Lebzeiten Otto Hermans, dessen gewaltige Autorität die einzige Möglichkeit für die endgültige Organisierung des Institutes bot.

Die Schwierigkeit aber lag da, dass die einschlägigen Bemühungen gerade bei dem entscheidenden Faktor, bei Otto Herman selbst auf den grössten Wiederstand stiessen. Wie bereits erwähnt, hatte Otto Herman als oppositioneller Politiker die Betrauung mit der Organisierung der „Centrale" als staatlicher Institution erhalten, und dieser Umstand machte es für seinen puritanen Charakter anfänglich unmöglich die Regierung um etwas zu bitten, was auch nur im entferntesten den Anschein erwecken könnte, als ob er es in seinem eigenen Interesse täte, oder — ganz deutlich ausgedrückt: dass er seine oppositionelle politische Überzeugung zugunsten materieller Vorteile aufzugeben geneigt sein könnte.

Otto Hermans empfindliche Seele ertrug diese Möglichkeit nicht, und es begann ein heftiger Kampf um das Afgeben dieses Standpunktes. Otto Herman war kein leichter Gegner und blieb lange unerbittlich ; nachträglich kann ich aber jetzt eigenstehen, dass auch ich unbeugsam war und für den Fall der Nichterfüllung meiner Bitte nach endgültiger Organisierung des Institutes die Niederlegung meines Amtes in Aussicht

gestellt hatte. Dazu kam es aber zu meiner grössten Freude und seelischen Beruhigung nicht. War ich doch mit dem Institut derart verwachsen, dass ich anderswo vielleicht gar nicht hätte unterkommen können. Der grosse Kampf wurde schliesslich zu Gunsten des Institutes entschieden und zwar durch Vermittlung des Ministerialrates im Ackerbauministerium ISIDOR MÁDAY, der als begeisterter Anhänger des Vogelschutzes ein aufrichtiger guter Freund des Institutes war. OTTO HERMAN schätzte ihn sehr hoch, und diesem Umstand ist es zu verdanken, dass es gelang die Bedenken OTTO HERMAN'S zu zerstreuen und ihn davon zu überzeugen, dass er die endgültige Organisierung des Institutes nicht aus persönlichen Gründen, sondern im Interesse der ungarischen Kultur verlange.

Das Übrige ging dann glatt von Statten. Den diesbezüglichen Vorschlag nahm der damalige Ackerbauminister Dr. IGNATZ DARÁNYI wohlwollend zur Kenntnis. Durch den denkwürdigen Erlass Nr. 8990/eln. I/B — 3. 1906 erfolgte dann die endgüldige Organisierung des Institutes. OTTO HERMAN nahm nun auch seinerseits diese Lösung mit grosser Freude und Beruhigung entgegen und schrieb über dieses hochwichtige Ereignis im Jahrgang 1906 der Aquila, S. 253 Folgendes : „Das Jahr 1906 ist für die Geschichte der Ung. Ornith. Centrale von grosser Bedeutung. Nach zwölfjährigem Bestehen, nach einer mit grossen Erfolgen begleiteten Tätigkeit wurde das Institut von Sr. Excellenz Dr. IGNATZ v. DARÁNYI, königl. ung. Ackerbauminister, endgültig organisiert. Tiefgefühlten Dank Herrn Minister Dr. DARÁNYI, dass er das Bestehen dieses Institutes, welches heutzutage schon ein grosses culturelles Bedürfnis befriedigt, sicherte, damit auch einem wirksamen Faktor der ungarischen Ornithologie und zugleich auch dem Amtspersonale eine befriedigende Zukunft eröffnete, indem dieses angeborener Hang und Begeisterung zu einer solchen Zeit von der ursprünglichen Lebensbahn in den Dienst des Institutes und der Ornithologie führte, wo noch Niemand das Schicksal des Institutes voraussehen konnte."

Der erwähnte Ministerialerlass sah für die Ung. Ornith. Centrale folgende Stellen vor :

1 Direktor Stelle,
1 Sekretär Stelle,
1 Adjunkten Stelle,
1 Assistenten Stelle,
2 Praktikanten Stellen,
1 Subalternstelle I. Klasse, als Laborant.

Für die Besetzung der Direktorstelle kam selbstverständlich nur OTTO HERMAN in Betracht, der aber, seinen Prinzipien treu, dieses Amt nur *honoris causa* annahm. Sekretär wurde JULIUS PUNGUR, zur Dienst-

leistung einberufener Professor, Adjunkt TITUS CSÖRGEY, Assistent JAKOB SCHENK, Praktikant der im Jahre 1906 dem Institut beigetretene DR. EUGEN GRESCHIK.

Die Subalternstelle blieb nach wie vor in den Händen des alten erprobten Laboranten JOHANN SZALÓKY.

Diese endgültige Organisierung, die auch in den Reihen der externen Mitarbeiter und Freunde des Institutes ungeteilte Freude und Beruhigung hervorrief, machte der bisherigen gespannten Atmosphäre ein Ende und schuf die Voraussetzung für weitere erspriessliche Arbeit. Die Krankheit und der 1907 erfolgte Tod JULIUS PUNGUR'S riefen zwar eine vorübergehende Stockung hervor, doch traten dem Institut noch in demselben Jahr zwei neue ausgezeichnete Arbeitskräfte bei. Der eine war MICHAEL HÁMORI, der die mit der Zeit stark angewachsamen Verwaltungs und Administrations arbeiten übernahm, und ausserdem durch Erledigung zahlreicher Nebenarbeiten das Fachpersonal fühlbar entlastete ; der andere, BÉLA PARLAGI, war auf Grund seiner reichen Sprachkenntnisse der geeignete Mann zur Verwaltung der inzwischen ebenfalls bedeutend angewachsenen Bibliothek besonders durch Erledigung des Aquila-Tauschverkehrs, und leistete auch bei der Übersetzung der Aquila-Artikel sehr nützliche Dienste. Im Jahre 1909 trat dem Institut in der Person von DR. KOLOMAN LAMBRECHT ein weiterer interner Mitarbeiter bei, sodass die Centrale trotz dauernder Beurlaubung OTTO HERMAN'S, unter TITUS CSÖRGEY als Direktor und JAKOB SCHENK als Schriftleiter der Aquila (Aquila 1909 p. 340) eine Aktivität entfaltete, wie nie zuvor. Im Jahre 1913 konnte die Zeitschrift Aquila in dem nie erreichten Umfang von 73 Quart-Druckbogen herausgegeben werden, während 1914 die Zahl der erledigten Aktenstücke mit 1800 ihren Höchststand vor dem Weltkrieg erreichte.

Eine natürliche Folge der definitiven Organisierung des Institutes war es, dass IGNATZ DARÁNYI mit Erlass Nr. 1411/1909 die Centrale in die Reiche der staatlischen Institute aufnahm und auch die notwendige Namensänderung genehmigte. Der Name des Institutes hiess künftig „Königlich Ungarische Ornithologische Centrale". So war also die „Centrale" nach ihrer endgültigen Organisierung nun auch verstaatlicht, ihre Zukunft somit in jeder Beziehung gesichert.

Aus dieser Epoche der ständigen Aufwärtsentwicklung des Institutes bleibt uns nur eine einzige schmerzliche Erinnerung zurück: die Vereitelung des Planes DARÁNYI'S, seinem geliebten Institut ein eigenes Gebäude errichten zu lassen. Am 7. Februar 1907 erhielt die Centrale seitens des Ministers die Aufforderung, Vorschläge bezüglich Unter-

bringung des Institutes auf dem Territorium der Lehranstalt für Gartenbau zu unterbreiten. OTTO HERMAN gab hierauf leider einen abschlägigen Bescheid mit der Begründung, dass das am Südhang des Gellért-Berges gelegene Territorium der Lehranstalt für Gartenbau zur Errichtung einer Versuchsstation für Vogelschutz nicht geeignet sei. Statt dessen schlug er die Margareteninsel vor, wo die Centrale schon eine gut organisierte Vogelschutzstation besass. DARÁNYI war mit dieser Lösung sofort einverstanden und beauftragte die Centrale mit Erlass Nr. 85915/1907, den Plan für den Bau eines eigenen Gebäudes auf der Margareteninsel vorzulegen. Diesen Bauplan fertigte ich im Auftrage OTTO HERMAN'S auch an, doch zog sich dessen Verwirklichung infolge der Rivalität des Kön. Ung. Botanischen Gartens sehr in die Länge. Inzwischen verfügte aber die Leitung der Haupt- und Residenzstadt über die Verwendung der Margareteninsel anderweitig, sodass das Institut schliesslich ohne ein eigenes Anstaltsgebäude blieb. Dies war umsot bedauerlicher, weil später öftere Übersiedlungen in immer neuere Räumlichkeiten notwendig wurden. Leider drohte sogar gerade jetzt, im Jubiläumsjahr, eine neue Übersiedlung in ein Gebäude, welches viel ungeeigneter gewesen wäre als das jetzige. Hätte das Institut ein eigenes Gebäude gehabt, dann wäre es in der Zeit nach dem Zusammenbruch nicht der Gefahr einer Vereinigung mit anderen Instituten ausgesetzt gewesen, was eigentlich seiner Auflösung gleichgekommen wäre.

Abgesehen von diesem Misserfolge behielt aber die Entwicklung des Institutes auch weiter hin eine aufwärts gerichtete Tendenz, obwohl men die Beibehaltung des erreichten Niveaus eine sehr intensive Arbeitsleistung erforderte. Die ständig wachsenden Bedürfnisse des praktischen Vogelschutzes, sowie die Organisierung und Durchführung der von mir im Jahre 1908 begonnenen Beringungsarbeiten stellten im Verein mit der Aufrechterhaltung des Zugsbeobachtungsnetzes eine wesentliche Arbeitsvermehrung dar. Dazu kamen noch Arbeitsbetrauungen von auswärts, die das Institut übernehmen musste, weil es sich im Interesse der ungarischen Vogelkunde dazu moralisch verpflichtet fühlte. So trat die Kön. Ung. Naturwissentschafliche Gesellschaft mit der Bitte an uns heran, an der Beschreibung der Tierwelt Ungarns anlässlich des 1000-jährigen Bestandes des Landes teilzunehmen. Die Bearbeitung des ornithologischen Teiles war ursprünglich OTTO HERMAN zugedacht, der sie aber infolge anderweitiger Arbeitsüberbürdung nicht in Angriff nehmen konnte. So wurde ich mit dieser — eine grosse Arbeitsleitung erheischenden Arbeit — betraut. Es gelang mir auch das Manuskript, welches ausser dem Namensverzeichnis und dem

Verbreitungsgebiet der Vogelwelt Ungarns auch den ersten eingehenden Bericht über die Geschichte der ungarischen Vogelkunde enthielt, noch im Jahre 1914 zu vollenden und OTTO HERMAN vorzulegen. Die Arbeit selbst erschien erst im Jahre 1917 in ungarischer und lateinischer Sprache. Der Teil, welcher die Geschichte der ungarischen Vogelkunde und die tiergeographische Einteilung der ungarischen Vogelwelt behandelte, wurde im Jahrgang 1918. der Aquila in deutscher Sprache veröffentlicht.

Ferner wurde mir auf Initiative der Alföld er Sektion der Ungarischen Geographischen Gesellschaft eine andere Aufgabe übertragen : das Studium der ornithologischen Verhältnisse im Alföld. Meine erste und auch letzte Arbeit auf diesem Gebiete erschien im Jahrgang 1911 der Aquila.

Alle diese Sonderaufgaben, die viel Mühe und Arbeit kosteten liessen sich nur dadurch bewerkstelligen, dass auch die neu eingetretenen Kräfte zur Mitarbeit an den jährlichen Vogelzugsberichten herangezogen wurden. So verfasste GRESCHIK den Bericht über das Jahr 1909, LAMBRECHT die Berichte der Jahre 1910—1912.

Zudem breitete sich die Tätigkeit des Institutes infolge der Initiative der neu eingetretenen Beamten auch noch auf andere Arbeitsgebiete aus.

Einen solchen neu erschlossenen Arbeitskreis bedeutete einerseits die Organisierung und Einrichtung des vogel-anatomischen Laboratoriums durch EUGEN GRESCHIK, andererseits die den bisherigen Rahmen weit überschreitende Vergrösserung der osteologischen Sammlung auf Initiative KOLOMAN LAMBRECHT'S, der im Jahre 1909 in den Dienst der Centrale getreten war. OTTO HERMAN legte bei seinem bereits erwähnten Arbeitsliberalismus den neuen Richtungen keinerlei Hindernisse in den Weg, obwohl sie den eigentlichen Aufgabenbereichen des Institutes — Vogelzug und später landwirtschaftliche Ornithologie — ziemlich ferne standen, sondern unterstützte dieselben nach Möglichkeit, indem er die notvendigen Mittel genehmigte.

Diese Erweiterung des Arbeitsfeldes über den ursprünglichen Rahmen hinaus konnte jedoch für dei Dauer nicht aufrecht erhalten werden — so erfreulich sie auch war und so sehr sie das Ansehen des Institutes, besonders auch im Ausland, förderte und, obwohl dieselbe sehr beachtenswerte Anfangserfolge lieferten.

Die Einführung und der in grossem Masstabe durchgeführte Ausbau der neuen Arbeitsgebiete verursachten in dem Arbeitsgang des Institutes gewisse Stockungen, weil die hiefür bestimmten Kräfte von ihren ursprünglichen Aufgaben — von deren Erfüllung die Existenz des Institutes abhing — abgehalten wurden. Die überstehende Behörde benützte daher auch die erste sich bietende Gelegenheit, um die Tätigkeit des Institutes in diesen neuen Richtungen wieder einzustellen.

Durch die Einführung der Forschungen auf dem Gebieten der Vogelanatomie und Ornithopaläontologie schieden die beiden neuen Mitglieder aus dem ursprünglichen Wirkungsbereiche des Institutes aus, was besonders mit Bezug auf GRESCHIK sehr bedauerlich war. GRESCHIK hatte sich mit seinen vielversprechenden Anfangs-Studien über die landwirtschaftliche Bedeutung der ungarischen Vögel auf Grund von Mageninhalt- und Gewölleuntersuchungen wenigstens zum Teil in das ursprüngliche Arbeitsprogramm des Institutes eingeschaltet und verfügte über hervorragende ornithologische Fachkenntnisse. KOLOMAN LAMBRECHT war nicht Ornithologe und kam eigentlich als sachkundiger und eifriger ethnographischer Assistent OTTO HERMANS in das Institut. Obwohl er nur über geringe ornithologische Fachkenntnisse verfügte, konnte er dennoch die reiche osteologische Sammlung des Institutes einrichten, aber nur mit Hilfe der ornithologischen Kenntnisse der übrigen Beamten, in erster Linie TITUS CSÖRGEY's. Diese bestimmten die vom Beobachtungsnätze des Institutes eingesandten Vogelarten. Die Exoten lieferte FRIEDRICH CERVA am eingegangenen Exemplaren des Zoologischen Garten. Wahrheitsgemäss muss aber hinzugefügt werden, dass er die Osteologie einer einmal richtig bestimmten Vogelart mit absoluter Sicherheit beherrschte, und ihm bei der Bestimmung rezenter und fossiler Knochen keinerlei Irrtümer unterlaufen konnten. Schon 1916 wurde er auf sein eigenes Ausrufen in das Kön. Ung. Geologische Institut transferiert, wo er seine paläornithologischen Forschungen fortsetzte. Die Centrale stellte ihm für diese Forschungen die osteologische Sammlung und die in Betracht kommende Literatur aus ihrer Bibliothek zur Verfügung. Als Ergebnis dieser Forscherarbeit erschien im Jahre 1933 sein grosses Werk „Handbuch der Paläornithologie", das auch im Ausland grosse Anerkennung fand.

In diese vielseitige rege Tätigkeit des Institutes schlug dann wie ein Blitz aus heiterem Himmel der Weltkrieg 1914 ein, der gewaltige Änderungen im Leben des Institutes zur Folge hatte, besonders auch durch den Tod OTTO HERMANS Ende 1914. Dieser schwere Schicksalsschlag, der das Institut in kritischer Zeit seines Gründers, Führers und einflussreichen Beschützers beraubte, bedeutete einen unersetzlichen Verlust und wirkte sich im Verein mit anderen kriegsbedingten Opfern langsam, aber unerbittlich auf den weiteren Entwicklungsgang der Anstalt sehr ungünstig aus. Der bisher stets aufsteingenden Kurve folgte zwar kein Rückgang grösseren Ausmasses, aber immerhin ein Stillstand, der nur schwer überwunden werden konnte. Der Geschäftsgang des Institutes bewegte

sich vorderhand noch in den alten Geleisen, auch das Erscheinen der Aquila erlitt kaum eine Verzögerung, doch begann die Zahl der Aktenstücke in beängstigendem Masse abzunehmen. Von 1800 im Jahre 1914 sank diese Zahl im Jahre 1915 auf 1200 und schliesslich 1917 auf 400 herab.

Abgesehen von der starken Lockerung unserer ausländischen Beziehungen infolge des Krieges war ein wesentlicher Grund für diesen Rückgang die notwendig gewordene Auflösung des Beobachtungsnetzes der Forstbehörden, welches 25 Jahre lang in mustergültiger Weise gewirkt hatte. Durch die Anforderungen des Krieges war ein so grosser Teil des Forstpersonals diesem Beobachtungsnetz entzogen worden, dass mit einer erfolgreichen Arbeit nicht mehr zu rechnen war. Aber auch im Institut selbst fehlte diejenige Arbeitkraft, welche die eingesandten Vogelzugsdaten bearbeitet hätte, da ich gleich am ersten Mobilisierungstage, am 31. Juli, zum Frontdienst einrücken musste.

Damit war für die Dauer des Weltkriges eines der wichtigsten und typischesten Forschungsgebiete der Anstalt verwaist. Die Redaktion der Aquila, die ebenfalls zu meinen Obliegenheiten gehört hatte, wurde von den nicht zum Militärdienst eingerückten Beamten des Institutes übernommen, sodass in dieser Richtung keine Stockung eintrat. Als schmerzliche Tatsache wäre höchstens zu erwähnen, dass nach dem Tode OTTO HERMAN'S das Format der Aquila geändert wurde.

Meine Abwesenheit aus dem Institute hinderte mich aber nicht daran, auch während des Krieges im Rahmen des Möglichen die Tätigkeit der Anstalt zu unterstützen. Der Herbst 1914 war zwar durch meinen Frontdienst voll ausgefüllt, doch bot sich mir nach meiner Supervisit und Einteilung zur Dienstleistung im Hinderlande vom Jahre 1915 an vielfache Gelegenheit, an der Arbeit des Institutes, wenn auch aus der Ferne, teilzunehmen. Ich konnte während dieser Zeit die unterbliebenen Vogelzugs und Vogelberingungsberichte und die hinterbliebenen ornithologischen Manuscripte von NIKOLAUS ZEYK verüffentlichen. Später übersätzte ich meine bisher nur ungarisch und lateinisch erschienene Geschichte der Ornithologie in Ungarn für die Aquila, schrieb meine Abhandlung über die einstigen und jetzigen Kolonien des Silber und Seidenreihers in Ungarn und richtete daran ausschliessend ein Memorandum für Naturschutz an das Ministerium. Über meine Tätigkeit aus dieser Zeit geben die entsprechenden Aquila Bände ein Zeugnis ab, welche beweisen, dass ich Trotz meines Militärdienstes danach trachtete dem Institute nach Möglichkeit Dienste zu leisten. Nur einen sehr schmerzlichen Verlust muss ich aus dieser Zeit bedauern — es war mir unmöglich meine im Jahre 1908 begonnenen Beringungsarbeiten während des Weltkrieges fortzu-

setzen, wo ich doch für dieselben ein sehr reiches Programm hatte. Nach meines Rückkehr an meinen Arbeitsplatz im Institute Ende des Jahres 1918 verhinderten mich dann einerseits die schwierige wirtschaftliche Lage und mein Gesundheitszustand noch längere Zeit in der Wiederaufnahme derselben.

Nach dem Tode OTTO HERMAN'S wurde als rangältester Beamter und zugleich als sein würdigster Nachfolger TITUS CSÖRGEY mit der provisorischen Leitung des Institutes betraut. Obwohl er die Fähigkeiten, das Wissen und die Erfahrung besass, das Institut auf dem bisherigen erfolgreichen Wege weiterführen zu können — was seine spätere Wirksamkeit als Direktor überzeugend bewissen hat —, strebte er doch eine Lösung in der Richtung an, dass die Leitung des Institutes in die Hände desjenigen gelegt werde, der sich seiner Überzeugung nach die grössten Verdienste dazu erworben hatte, und der mit ihm auch bezüglich Beibehaltung der ursprünglichen Aufgabengebiete in vollstem Masse übereinstimmte. Als Ergebnis seiner diesbezüglichen Verhandlungen, die ein glänzendes Zeugnis seltener Uneigennützigkeit sind, betraute das Kön. Ung. Ackerbauministerium mit Erlass Nr. 54.153 vom 2. August 1916 mit der wissenschaftlichen Leitung des Institutes STEFAN CHERNEL v. CHERNELHÁZA, der auch bisher schon auf die Tätigkeit des Institutes entscheidenden Einfluss genommen hatte. Da sich aber CHERNEL ständig in Kőszeg aufhielt und nur von Zeit zu Zeit das Institut besuchte, um das weitere Programm festzulegen und die Durchführungsmassnahmen zu besprechen, war auch die Ernennung eines ständigen Vertreters notwendig. Für diese Würde kam selbstverständlich kein anderer in Betracht als TITUS CSÖRGEY.

Diese Lösung gewährleistete die weitere ungehinderte und — den Verhältnissen entsprechend — erfolgreiche Tätigkeit des Institutes auf dem bisher eingeschlagenen bewährten Pfade. STEFAN CSERNEL bekannte in seiner Einleitung „Beim Anbruch eines neuen Zeitalters" im Jahrgang 1916 der Aquila :" .... konnte ich diese mich ehrende Betrauung nur so annehmen und mich auf den verwaisten Stuhl meines unvergesslichen Meisters OTTO HERMAN niederlassen, dass ich mit meinem Gewissen zu Rate ging, um mich zu vergewissern, ob ich diejenigen Prinzipien in jeder Hinsicht teile, welche der verstorbene Gründer unseres Institutes als die seinigen bekannt hat uns als Zweck unserer Tätigkeit angestrebt hatte." Vorläufig blieb dem Institut die bisherige, noch von OTTO HERMAN erkämpfte ansehnliche Jahressubvention erhalten, die das weitere Erscheinen der Aquila — anfangs sozusagen in ungeschmälertem Umfang — ermöglichte. Ja, der erste von CHERNEL redigierte

Jahrgang (1916) ist einer der umfangreichsten Bände unserer Aquila-Serie. Die Beilage zum Jahrgang 1918 enthält die bedeutendste Schöpfung CHERNEL'S während seiner Tätigkeit als Direktor des Institutes: den „Nomenclater Avium Regni Hungariae", dessen ungarische und lateinische Nomenklatur an Stelle des bisherigen Nomenclators in allen Veröffentlichungen der Aquila fortan konsequente Verwendung fand bis zum Erscheinen des gegenwärtigen Nomenclators im Jahrgang 1935/38 der Aquila. CHERNEL konnte sich damals noch nicht entschliessen die damals schon fast allgemein anerkannte und gebräuchliche wissenschaftliche Nomenklatur konsequent anzunehmen und durchzuführen, weil er sich nicht mit manchen Schönheitsfehlern dasselben (z. B. *Apus apus apus* u. dgl.) aussöhnen konnte, doch bedeutende seine neue Nomenclatur immerhin eine sehr bedeutenden Schritt vorwärts.

Die Schwierigkeiten in der fortlaufenden Tätigkeit des Institutes begannen aber im weiteren Verlaufe des Weltkrieges immer grösseren Umfang anzunehmen. Das erste grosse Opfer, das wir bringen mussten, war die Überlassung der Institutsräume für ein Kriegs-Lazarett, was eine derartige Zusammendrängung der Sammlungen und der Bibliothek zur Folge hatte, dass die wissenschaftliche Arbeit weitgehend erschwert wurde. Solange STEFAN CHERNEL'S schützende Hand über uns waltete, drohte dem Institut keinerlei anders Gefahr und wir konnten, wenn auch in engem Rahmen, doch weiter existieren. Ohne ernstere Erschütterungen überstand das Institut auch die im Gefolge des verlorenen Krieges einherfolgenden politischen Ereignisse : die Revolution im Herbst 1918 und das rote Regime im Frühjahr 1919. Das Institut wurde zunächst nur insoweit davon berührt, dass sein Titel wieder in „Ungarische Ornithologische Centrale" abgeändert wurde, also ohne das „Königlich. . ." Ausserdem wurde CSÖRGEY unter dem Verdacht gegenrevolutionärer Betätigung einmal einem nächtlichen Verhör unterzogen, während ich im Interesse des Institutes gezwungen war, für die von KOLOMAN LAMBRECHT redigierten sogenannten Roten Naturwissenschaftliche Mitteilungen ein Manuskript zur Verfügung zu stellen. So erschien mein dem Ackerbauministerium am 19. II. 1919 unterbreiteter Vorschlag über Naturschutz (Aquila 1922 p. 31—40) unter dem Titel „Schutz der Denkmäler der Urnatur auf ungarischem Boden" im Jahrgang 1919 des roten „Naturwissenschaftlichen Mitteilungen" auf S. 241—251.

Nach dem Sturze des roten Regims ging STEFAN CHERNEL sofort daran, den Titel der Anstalt wieder herzustellen und als endgültige Benennung der Centrale den Titel „Kgl. Ungarisches Ornithologisches Institut" zu erwirken.

Infolge der unsicheren Lage konnte aber der Jahrgang 1919 der Aquila nach Überwindung grosser Schwierigkeiten erst 1920 erscheinen, und bloss in einem Umfang von 11 Druckbogen. Wir fügten uns aber in diesen Rückschlag, weil ja der allgemeine wirtschaftliche Verfall nach dem Zusammenbruch Einschränkungen auf allen Gebieten notwendig machte, denen sich auch das Institut nicht entziehen konnte. Dieser Abbau sowie das Streben nach Zentralisation bewogen das Ackerbauministerium sämtliche Versuchsinstitute in den Geschäftsbereich einer einzigen Abteilung einzubeziehen. Dieser Abteilung für Versuchswesen wurde aber das Institut zunächst nicht unterstellt — erst im Jahre 1925 kam es dazu —, sodass es während dieser Zeit mit stark reduziertem Budget in einer unerwünschten Selbständigkeit und Isolierung sein Dasein fristen musste. Eine der ersten und gleichfalls unerwünschten Folgen der Organistation der Abteilung für Versuchswesen war die noch im Jahre 1919 im Amtswege erfolgte Transferierung MICHAEL HÁMORI'S zur neugestalteten Landwirtschaftlichen Versuchsstation auf der damaligen Debrő, später Herman Otto-Strasse. HÁMORI hatte die wirtschaftliche Verwaltung des Institutes unter sich, leistete daneben aber auch sehr wertvolle Dienste in anderer Richtung. Zwar versah er in seiner neuen Stellung nebenbei auch weiterhin den Verwalterposten im Institut, doch bedeutete sein Scheiden trotzdem einen empfindlichen Verlust, weil er als eingearbeitete administrative Fachkraft sehr schwer zu ersetzen war.

Mit der erwähnten unerwünschten Selbständigkeit und Isolierung des Institutes begann seine kritischeste Epoche, die Zeit des Kampfes um Sein oder Nichtsein. Im Zuge der Sparmassnahmen auf allen Gebieten trat der Gedanke der Zusammenzichung mehrerer Institute in eine Abteilung immer mehr in den Vordergrund, wobei in erster Linie die Vereinigung des Ornithologischen Institutes mit der Entomologischen Station geplant war. Die Verwirklichung dieses Planes hätte den Verfall des Institutes bedeutet, denn es wäre nicht nur seiner Selbständigkeit beraubt worden. sondern auch der Möglichkeit, die Tätigkeit und die Aufgabenkreise seines Beamtenkorps selbst zu bestimmen. Das wäre praktisch der Auflösung des Institutes gleichgekommen. In dieser kritischen Situation erfolgte der plötzliche Tod STEFAN CHERNEL'S. Das Institut stand nun ohne seinen bewährten Führer und Beschützer da. Dem Nachfolger, TITUS CSÖRGEY, gelang es jedoch, den Plan der Vereinigung zu vereiteln. In diesem Kampf wurde das Institut durch die Witwe STEFAN CHERNEL'S, Frau DORA geb. RÓTTH, wirksam unterstützt. Sie nahm als ständige Gönnerin des Institutes auch ihre hohen gesellschaftlichen Beziehungen in Anspruch, um die drohende Gefahr abzuwenden. Den vereinten Kraftanstrengungen gelang es schliesslich

mit grosser Mühe, die Selbständigkeit und damit den Fortbestand des Institutes zu sichern, so dass wir mit erleichtertem Herzen unsere Arbeit auf dem alten bewährten Wege fortsetzen konnten, eine Arbeit, die dem Institut bisher jederzeit die Anerkennung des In- und des Auslandes eingebracht hatte.

Besonders zwei Arbeiten waren von besonderer Dringlichkeit. In erster Linie die notwendige Ergänzung des Personals, dann die Neuorganisierung der ausländischen Verbindungen, die infolge des Weltkrieges sehr zusammengeschrumpft waren. Besonders wichtig war die Wiederaufnahme und Belebung des Tauschverkehrs der Zeitschrift „Aquila", sowie die Nachbeschaffung der ausgeblieben Fachliteratur.

Die Ergänzung bezw. der Ersatz des Personals war deshalb unaufschiebbar notwendig, weil nach dem Tode BÉLA PARLAGI'S (1917) nach dem ebenfalls im Jahre 1917 erfolgten Ausscheiden des Praktikanten JULIUS BITTERA, der seit 1914 erfolgreiche und vielversprechende Arbeit geleistet hatte, und nach der Transferierung MICHAEL HÁMORI'S (1919) eigentlich zur noch CSÖRGEY und ich selbst im Institut verblieben waren. Es wiederholte sich also fast die nämliche Lage, in der sich OTTO HERMAN bei der Gründung „Centrale" befand, als er mit seinem Assistenten das gesamte „Personal" des Institutes darstellte. KOLOMAN LAMBRECHT war auf sein eigenes Ansuchen schon früher in das Geologische Institut transferiert worden, sodass mit ihm nicht zu rechnen war, obwohl er später wieder zurückversetzt wurde ; EUGEN GRESCHIK war zwar noch im Institut, arbeitete aber begreiflicherweise fast ausschliesslich in dem von ihm gegründeten histologischen Laboratorium, und nahm an der übrigen Arbeit kaum Anteil. Das waren also die Stockungen, die ich bei der Besprechung der im Institute entstandenen neuen Arbeitsrichtungen bereits erwähnt habe : neue Arbeitsgebiete eröffneten sich zwar, aber es fehlte der zu erwartende notwendige Nachwuchs für die Bearbeitung und Weiterentwicklung der ursprünglichen und lebenswichtigen Arbeitskreise des Institutes, gerade in dem Moment, als dieser Nachwuchs unter dem Druck der Ereignisse am allernotwendigsten gewesen wäre. Da die überstehende Behörde infolge der geänderten Verhältnisse selbst für die ursprünglichen Arbeitsgebiete des Institutes die nötigen Geldmittel nicht aufbringen konnte — das bezieht sich in erster Linie auf den Vogelschutz —, wurden im Verlaufe der allgemeinen Verminderung der Beamtenpersonals sowohl EUGEN GRESCHIK als auch KOLOMAN LAMBRECHT im Jahre 1923 zunächst provisorisch, dann 1925 endgültig in den Ruhestand versetzt. Das Institut erleichtere seinerseits den pensionierten Beamten ein neues Unterkommen und die Fortsetzung ihrer Arbeit

dadurch, dass es ihnen das gesamte wissenschaftliche Rüstzeug, die Laboratoriumseinrichtung, die Sammlung und reiches wertvolles Bibliotheksmaterial in ihre neue Anstellung mitgab. Die osteologische Sammlung sowie die dazu gehörige Literatur erhilt das Institut nach dem Tode von KOLOMAN LAMBRECHT in tadellosem Zustande zurück.

Die Ergänzung des Personals ging nur sehr langsam von Statten. In den damaligen trostlosen Zeiten, als eine der bittersten und schwersten Sorgen der Regierung des verstümmelten Landes die Verminderung des Beamtenstatus war, erschien die Einstellung neuer Kräfte fast aussichtslos. Es gab eigentlich nur zwei Möglichkeiten. Erstens die Anstellung freiwilliger Arbeitkräfte mit dem ausdrücklichen Vorbehalt, dass diese freiwillige Arbeit keinerlei Anspruch auf eine spätere feste Anstellung in sich schliesst; zweitens die Einstellung von Pensionisten, die den Beamtenstatus nicht belasteten und gegen ein minimales Honorar arbeiten. Zu den letzteren gehörte der aus Siebenbürgen geflüchtete pensionierte Oberstuhlrichter LADISLAUS SZÈMERE, den das Ackerbauministerium im Jahre 1919 als ornithologischen Fachreferenten in das Institut berief. Mit grosser Freude nahmen wir diesen alten Beobachter und Mitarbeiter unseres Institutes auf, dessen wertvolle Arbeiten seit 1908 in der Aquila erschienen sind. Als begeister Ornithologe und ausgezeichneter Präparator — er besass auch eine bedeutende Privatsammlung, die aber leider in Siebenbürgen verblieb und unter der rumänischen Besetzung dort auch zugrunde ging — wurde er ein sehr nützliches Mitglied des Institutes. Er half beim Präparieren der eingesandten Vögel, bei der Instandhaltung der Sammlung und auf verschiedenen anderen Gebieten, befasste sich aber hauptsächlich mit dem praktischen Vogelschutz. Mit seinem Namen bleibt die Herstellung, fachkundige Erprobung und der Vertrieb der künstlichen Beton-Nisthöhlen verbunden. Diese Neuerung war gerade damals ganz besonders wichtig, weil infolge des Diktates von Trianon in dem verstümmelten Lande ein geradezu katastrophaler Holzmangel herrschte, der sich auch auf die Herstellung der Holz-Nisthöhlen ungünstig auswirkte. Leider war seine Tätigkeit im Institut von allzu kurzer Dauer. Als einer der hervorragendsten Pilzkenner des Landes wurde er 1926 von der überstehenden Behörde mit der Leitung der neugegründeten Abteilung für Pilzkunde betraut.

Gleich nach seinem Abgang trat an seine Stelle, ebenfalls als Pensionist, sein jüngerer Bruder ZOLTÁN SZEMERE, Husarenmajor a. D. Er diente dem Institut bis 1931. In diesem Jahre mussten — im Gegensatz zu der bisherigen Gepflogenheit — nun die Pensionisten entlassen werden, um der mit Diplom versehenen stellenlosen jüngeren Generation Platz zu machen. ZOLTÁN SZEMERE verfügte ebenfalls über reiche ornithologische Kenntnisse und betätigte sich im Institut auf vielerlei nützliche

Weise. Sehr zustatten kamen uns seine Sprachkenntnisse. Er rief die vor 10 Jahren eingegangene Vogelschutzstation auf der Margareteninsel wieder ins Leben und gab im Selbstverlag ein Bestimmungsbuch der ungarischen Raubvögel heraus.

Noch im Jahre 1920 schlossen sich dem Institut als freiwillige Abeitskräfte CONSTANTIN SCHERMANN und NIKOLAUS VASVÁRI an. Ersterer eignete sich infolge seiner Sprachkenntnisse zur Führung der Auslandskorrespondenz, die seit der Wiederaufnahme des Schriftentauschverkehrs gegen Aquilaexemplare einen grossen Umfang angenommen hatte. Seine Tätigkeit im Institut dauerte bloss bis 1923. In diesem Jahr erfolgte seine Versetzung zur Kgl. Ung. Samenprüfungsstation, wo er seine Fachkenntnisse besser verwerten konnte.

NIKOLAUS VASVÁRI trat dem Institut im Jahre 1920 als freiwilliger Mitarbeiter bei, wurde 1922 angestellt und im Jahre 1927 ernannt und bekleidet gegenwärtig im Institut das Amt des Oberadjunkten. Auf Grund seiner hervorragenden Kenntnisse in Systematik ist er der berufene Kustos unserer Vogelsammlung. Durch Feststellung zahlreicher, für unsere Ornithofauna neuer Vogelarten hat er dieselbe bereichert und sich dadurch Anerkennung erworben. Sein bedeutendstes Arbeitsgebiet ist das Sammeln und Untersuchen von Mageninhalten der Vögel. Auf diesem Gebiet leistet er eine allgemein anerkannte hervorragende Tätigkeit, wovon seine Abhandlungen in den Spalten der Aquila Zeugnis ablegen. Neben den Studien über Systematik und Ernährung der Raubvögel sind besonders seine Forschungen über die Bedeutung der Reiherarten in der Teichwirtschaft wichtig. Er unternahm eine sehr erfolgreiche Forschungsreise nach Kleinasien ; die Bearbeitung und Veröffentlichung ihrer Ergebnisse ist im Gange.

Es gab aber auch noch eine dritte Möglichkeit zur Ergänzung des Beamtenstandes : die Transferierung aktiv dienender Beamter. So war es möglich, dass das Kgl. Ung. Ackerbauministerium auf Ansuchen des Institutes den Beamten KOLOMAN WARGA mit 1. Mai 1922 unserm Institut zuteilte. Wir wussten, dass KOLOMAN WARGA seinerzeit im Landwirtschaftlichen Museum die grosse Eiersammlung ERTL'S geordnet hatte, was gründliche ornithologische Fachkenntnisse voraussetzte. Ausserdem befasste er sich schon seit längerer Zeit mit Vogelzugsbeobachtungen und anderen ornithologischen Fragen. Bereits 1905 sandte er zum erstenmal Zugsdaten ein, und veröffentlichte im Jahrgang 1920 der Aquila bemerkenswerte Mitteilungen über die Vogelwelt von Budapest. Auch an den Naturschutzbestrebungen des Institutes, besonders am Edelreiherschutz, beteiligte er sich in der Art, dass er in der Tageszeitung „Az Ujság" und in mehreren Fachblättern erfolgreiche Aufrufe an das ungarische Publikum richtete, die Dank der holländischen Spenden

eingeleitete Aktion zum Schutz unserer stark bedrohten Edelreiherbestände durch weitere Geldbeiträge zu unterstützen.

WARGA erfüllte nach seiner Transferierung in das Institut alle Hoffnungen, die wir an sein Wirken geknüpft hatten, in vollem Masse. Als vorzüglicher Kenner des administrativen Dienstes im Ackerbauministerium und gestützt auf die persönlichen Verbindungen, die er dort hatte, übernahm er einen bedeutenden Teil der Verwaltungsarbeit des Institutes, arbeitete aber auch auf fachwissenschaftlichem Gebiet erfolgreich mit. So konnte ich ihm schon 1922 die Bearbeitung der eingesandten Vogelzugsdaten anvertrauen. Die Serie seiner diesbezüglichen Veröffentlichungen erschien unter dem Titel „Vogelzugsdaten aus Ungarn" in den entsprechenden Bänden der Aquila. Mit grossem Eifer und Verständnis nahm er auch an den Beringungsarbeiten teil. Wertvolle Ergebnisse konnte er auf diesem Gebiet gelegentlich der denkwürdigen Rosenstarinvasionen der Jahre 1925 und 1933, und der grossen Seidenschwanzinvasionen in den Wintern 1932/33 und 1937/38 erzielen. Es gelang ihm dabei 2122 Rosenstar-Junge und 1718 mit Netzen gefangene Seidenschwänze zu beringen. Unter seinen regelmässigen jährlichen Beringungsarbeiten sind besonders die erwähnenswert, die er in der Reiherkolonie des Kisbalaton mehr als zwei Jahrzehnte lang durchgeführt hat. Seine Kenntnisse auf den verschiedenen Arbeitsgebieten des Institutes, seine stetige Arbeitswilligkeit und sein Arbeitsvermögen machten ihn schon damals zu einem der wertvollsten Beamten des Institutes, der er auch bis in die Gegenwart geblieben ist. Als mein ständiger Stellvertreter seit 1935 versah er seinen verantwortungsvollen Dienst jederzeit zu meiner vollsten Zufriedenheit im Geiste der Traditionen des Institutes. Im Jahre 1943 wurde als Direktor des Versuchswesens ernannt.

Durch die hier geschilderten Massnahmen, die teilweise vorübergehender und behelfsmässiger, dann aber auch beständiger Natur waren, kam das seinerzeit brennendste Problem des Institutes, die Frage des Personal ersatzes, zunächst zu einem Ruhepunkte und konnte dann unter der bewährten Leitung TITUS CSÖRGEY'S, der am 1. VII. 1922 zum Direktor ernannt worden war, die Neuorganisierung des Institutes in Angriff genommen werden.

Eine der wichtigsten und schwiergsten Aufgaben auf dem Gebiete der Wiederherstellungsarbeiten war die Erneuerung durch den Weltkrieg fast völlig lahmgelegten ausländischen Beziehungen. Die während des Weltkrieges erschienen Tauschexemplare der Aquila warteten grösstenteils in den Kisten der Ung. Bibliographischen Zentrale auf ihren

Abtransport, der aber bei den damaligen wirtschaftlichen und politischen Verthältnissen sehr schwierig und zeitraubend war. Es musste eine rege Auslandskorrespondenz in die Wege geleitet werden, einerseits zur Aufklärung solcher Institutionen, welche die Aquila-Exemplare urgierten, andererseits zwecks Nachbeschaffung fehlender Exemplare von auländischen Zeitschriften. Diese unsere Bemühungen hatten einen vollen Erfolg, dank der verständnisvollen Unterstützung durch die wissenschaftlichen Kreise des ehemaligen feindlichen Auslandes.

Mit besonderem Dank müssen wir nicht nur unserer gewesenen Verbündeten gedenken, sondern auch unsere gewesenen Feinde, so besonders unserer italianischen und englischen Freunde erwähnen, die uns bei der Ausfüllung der Märgel unserer Bibliotheksbestände nicht nur durch lückenlose Übersendung der Tauschexemplare unterstützen, sondern auch durch Überlassung ihrer Zeitschriften im Tauschwege, da im Barverkehr dieselben bei dem damaligen Tiefstand der ungarischen Valuta für uns unerschwinglich gewesen wären. Es genügt, wenn ich diesbezüglich auf die Zeitschrift „The Ibis" hinweise, die wir vor dem ersten Weltkrieg nur gegen Barzahlung beziehen konnten, dann aber bis zum Ausbruch des jetzigen Krieges immer im Tauschwege erhielten. Während des ersten Weltkrieges wurde noch keine Vorsorge getroffen zur Aufbewahrung der Zeitschriften für die späteren Friedensjahre. Auf Grund unserer damaligen Erfahrungen sind wir nun mit jedem Institut, mit dem wir im Schriftenaustausch stehen, dahin übereingekommen, dass alle Zeitschriften, die infolge der kriegsbedingten Gefährdung des Transportes nicht versandt werden können, bis zur Möglichkeit der Weiterbeförderung nach dem Kriege aufbewahrt werden. Wir hoffen zuversichtlich, dass — ebenso wie nach dem ersten Weltkrieg — auch jetzt das Solidaritätsgefühl über die Kriegsmentalität siegen wird, und dass nach dem Krieg die zurückgehaltenen Exemplare ihren Weg von und zu den wissenschaftlichen Instituten, Vereinigungen und Fachleuten wieder finden werden.

Die Wiederaufnahme der ausländischen Beziehungen hatte aber, abgesehen von der Ergänzung der Bibliothek und Erwerbung neuer Fachliteratur, noch weitere sehr beachtliche Folgen. Eines der ersten, sehr erfreulichen Ergebnisse war die Fühlungnahme mit dem holländischen Vogelschutzverein als unerwartete Folge meiner im Jahrgang 1918 der Aquila erschienenen Studie über die einstigen und gegenwärtigen Brutkolonien des Silberreihers in Ungarn. Der Sekretär der Vereinigung, J. DRIJVER, leitete unter dem Eindruck meiner Ausführungen im Lager der holländischen Vogelschützler eine Sammlung zur

Rettung des gefährdeten Silberreiherstandes in Ungarn ein und stellte das ansehnliche Ergebnis dem Institut in holländischen Gulden zur Verfügung.

Mit Hilfe dieser Spenden, die auch noch durch einheimische Sammlungen vermehrt wurden, war es möglich, die Silberreiherkolonie des Kisbalaton durch Anstellung eines Hüters unter ständigen Schutz zu stellen, ein Ziel, das wir selbst in den Zeiten des Wohlstandes vor dem Kriege nicht erreichen konnten. Der Edelreiher-Hüter ist auch heute noch auf seinem Posten, jetzt als Angestellter des Ackerbauministeriums.

Meine vorerwähnte Studie hatte dem Institut ein neues Betätigungsfeld eröffnet: den Naturschutz, der eine organische Ergänzung des bisherigen Arbeitsgebietes, des Vogelschutzes war, indem er sich den Forderungen der Zeit entsprechend, auch auf die aussterbenden Vogelarten erstreckte.

Bei den damaligen Verhältnissen war eine der dringendsten Aufgaben der Regierung die Bodenreform, welche aber die Gefahr in sich barg, dass zahlreiche noch urwüchsige Gebiete der Kultivierung anheimfallen konnten. Um dieser Gefahr zu begegen, wandte ich mich, wie bereits erwähnt, noch im Jahre 1919 in einem Memorandum an das Ackerbauministerium und trat für die Rettung der wichtigsten und charakteristischesten Naturdenkmäler in ornithologischer Beziehung ein, die unser Land damals noch besass. Am allerdringendsten war in dieser Hinsicht der Silberreiherschutz in der weltberühmten Reiherkolonie des Kisbalaton. Durch die von mir zu diesem Zweck eingeleitete Sammelaktion kamen wir auch in Verbindung mit PEARSON T. GILBERT, dem Präsidenten der Audubon Society in Nordamerika und Begründer des Internationalen Comités für Vogelschutz. Als er erfuhr, dass in Ungarn intensive Vogel- und Naturschutzbestrebungen im Gange sind, besuchte er am 9. Juni 1923 persönlich das Institut, um auch Ungarn in das Internationale Vogelschutzcomité aufzunehmen. Das gesach auch, und so finden wir unter den ersten Mitgliedern des Internationalen Comités für Vogelschutz den Vertreter des besiegten Ungarns: das Kgl. Ung. Ornithologische Institut. PEARSON, der schon gelegentlich seines ersten Besuches dem Institut eine ansehnliche Dollar-Subvention hatte zukommen lassen, besuchte uns 1925 wiederum und gedachte auch diesmal des vom Schicksal so stiefmütterlich behandelten ungarischen Vogelschutzes. Auch später war er stets ein grosser Gönner des Institutes. Im Jahre 1928 berief er die beiden leitenden Beamten des Institutes zu der Internationalen Zusammenkunft in Genf und ermöglichte bei dieser Gelegenheit durch eine grössere Geldspende zwei Neuauflagen unserer Broschüre „Vogelschutz im Garten", die ohne seine Hilfe unterblieben wären.

Zwecks Pflege und Ausbau der ausländischen Beziehungen konnten wir trotz der drückenden wirtschaftlichen Lage, mit wohlwollender Unterstützung der überstehen Behörde, auch an den Internationalen Ornithologenkongressen teilnehmen. So nahm ich im Jahre 1926 an dem Internationalen Ornithologenkongress in Kopenhagen Teil, dem ersten seit Kriegsende, während wir 1930 zusammen mit CSÖRGEY gelegentlich des VII. Internat. Kongresses unsere holländischen Freunde in Amsterdam besuchten. An dem Oxforder Kongress 1934 konnte nur DR. ANDREAS KEVE-KLEINER — auf eigene Kosten — teilnehmen, während ich auf dem im Jahre 1938 in Rouen tagenden Kongress wieder erscheinen konnte. DR. KEVE-KLEINER nahm auch diesmal auf eigene Kosten an der Zusammenkunft teil. Die Beamten des Institutes sandten sozusagen zu jedem Kongresse ihre Arbeiten ein, die im Rahmen des Hauptberichtes auch jedesmal erschienen und Zeugnis ablegten von der erfolgreichen, auf der Höhe der Zeit stehenden Tätigkeit des Institutes.

Eine ausgezeichnete Gelegenheit zur Festigung und Erweiterung der ausländischen Beziehungen bot der 1927 in Budapest tagende Internationale Zoologenkongress, in dessen Rahmen das Institut einen kleinen Ornithologenkongress organisierte, indem es unsere hier erschienenen ausländischen Vogelfreunde zum Besuch der Anstalt einlud und ihnen die Arbeitsräume, die Bibliothek und die Sammlungen zeigte. Bei dieser Gelegenheit bahnte sich ein genussreicher und befruchtender Gedankenaustausch an, was umso natürlicher war, als sich unter den Gästen LORD ROTHSCHILD, ERNST HARTERT, PETER SZUSKIN, ERWIN STRESEMANN, EINAR LÖNNBERG, OTMAR REISER und andere Grössen befanden. Die illustren Gäste verliessen unser in der ganzen Welt auch heute noch einzig dastehendes Institut mit den besten Erinnerungen und Eindrücken, wodurch die bisherigen freundschaftlichen Beziehungen eine weitere Vertiefung erfuhren.

Im Rahmen des 1936 in Budapest abgehaltenen II. Internat. Forstwirtschaftlichen Kongresses wurde auch eine Sektion für Naturscgutz ins Leben gerufen. Auch diese Gelegenheit benützte das Institut dazu, durch entsprechende Vorträge die ornithologische Seite der ungarischen Naturschutzbestrebungen zu beleuchten. Ausserdem veranstalteten wir im Institut eine kleine Zusammenkunft, um die ausländischen Fachleute über unsere Tätigkeit auf diesem Gebiet zu orientieren. An dieser Zusammenkunft nahmen teil: P. G. v. TIENHOVEN (Amsterdam), DR. A. KLOSE (Berlin), PETIT MERMET MARIUS (Bern), DR. BEAUFORT W. HENDRIK (Maarn) und andere.

Sowohl in Amsterdam als auch in Rouen tagte gleichzeitig mit dem Kongress auch das Internat. Comité für Vogelschutz, an dessen

Veranstaltungen ich gleichfalls teilnehmen konnte. Dieses Comité tagte 1937 auch in Wien und konnte ich dieser wichtigen Tagung als Vertreter Ungarns ebenfalls beiwohnen.

Die ausländische Hilfsaktion erschöpfte sich aber nicht in der Unterstützung des ungarischen Natur- und Vogelschutzes, sondern erstreckte sich auch auf die „Aquila", deren Herausgabe auf immer grössere Schwierigkeiten stiess. Auch in dieser Hinsicht war unsere grösste Hilfe J. DRIJVER, der eine Aktion zur Werbung unterstützender Mitglieder einleitete. Bereits 1922 meldeten sich in Holland 30 Mitglieder, die sich zur Zahlung von jährlich mindestens 2.50 Hollandgulden verpflichteten, um die Herausgabe der Aquila zu ermöglichen. Im Jahre 1923 stieg diese Zahl auf 38, wobei vielfach auch grössere Beträge gezeichnet wurden, sodass zur Deckung der Herstellungs-Kosten der Aquila im Jahre 1922 insgesamt 110, im Jahre 1923 dagegen 157·5 holl. Gulden gesammelt wurden. Dieser Jahresbetrag blieb auch später ziemlich konstant, sodass wir mit ihm sicher rechnen konnten. Ausserdem wandten wir uns im Interesse der Aquila auch an die Rockefeller-Stiftung, doch konnte unserer Bitte um Unterstützung im Sinne der Statuten nicht stattgegeben werden, obwohl sich unser amerikanischer Freund PEARSON T. GILBERT energisch für uns eingesetzt hatte. Einen Erfolg brachte aber dieser Versuch doch : PEARSON konnte uns als Geschenk der Audubon Society 200 Dollar für den Aquila-Fond zukommen lassen.

Bei dieser Gelegenheit soll die erfreuliche Tatsache nicht verschwiegen werden, dass auch unsere ungarischen Beobachter und Freunde das Ihrige zur Unterstützung des Aquila-Fondes beigetragen haben, was seinerzeit in den entsprechenden Bänden mit Dank quittiert wurde.

Gleichzeitig traten auch die Beamten des Institutes mit seltener Selbstlosigkeit für die Interessen der Aquila ein. Trotz ihrer schweren materiellen Lage verzichteten sie auf die ihnen für Dienstreisen zustehenden vollen Taggelder und verrechneten nur die effektiven Spesen, wobei der überschüssige Betrag dem Aquila-Fond zugeteilt wurde. Diese Episode aus der 50 jährigen Gesichichte des Institutes reiht sich würdig an die seinerzeitige beispielgebende Tat OTTO HERMAN'S, der von seinem Ehrensold DRESSER'S grosses Werk „The Birds of Europe" für das Institut ankaufte ; dieses kostbare Werk wäre bei dem damaligen Budget der Anstalt für uns unerreichbar gewesen.

Dass solche Ersparnisse möglich waren, hatte aber noch seinen besonderen Grund. Damals stand der Staatshaushalt unseres Landes unter der Kontrolle der Siegerstaaten. Personalausgaben wurden nun

von den Kontrollkommissionen leichter genehmigt als Sachausgaben, weil unter dem letzteren Titel meist getarnte Rüstungsposten gewittert wurden. Ich glaube mit dieser nachträglichen Feststellung den Wert des damals von uns allen mit grosser Freude geübten Verzichtes nicht zu schmälern. Die eingesparten Beträge wurden tatsächlich zu Rüstungzwecken verwendet, aber nicht zur Herstellung von Mordwaffen, sondern zur Schaffung kultureller Werte, die nicht nur unseren, sondern auch den Interessen der gesamten Menschheit zugute kamen.

Das knappe Budget des Institutes, das zur Deckung der Herstellungskosten der Aquila nicht ausreichte, war also seinerzeit nicht etwa eine Folge mangelnder Einsicht der überstehenden Behörde, sondern eine Konsequenz unserer damaligen Zwangslage. Jedenfalls hatte das Institut die Pflicht, auch unter diesen misslichen Verhältnissen alles daranzusetzen, um das Erscheinen der Aquila zu ermöglichen. Hierbei wurden wir von der Kgl. Ung. Staatsdruckerei durch Gewährung der grösstmöglichen Konzessionen und Begünstigungen in weitestgehendem Masse unterstützt. Mein Bericht wäre nicht vollständig, wenn ich diese Tatsache nicht auch nachträglich noch mit dem Gefühl tiefsten Dankes erwähnen würde. Ich tue das umso mehr, als die Aquila auch gegenwärtig in der Kgl. Ung. Staatsdruckerei hergestellt wird, jetzt zwar mit weniger Vergünstigung, aber mit gleicher Zuvorkommenheit und in gleich vornehmer Ausstattung.

Mit dem sukzessiven Ausfall der in- und ausländischen Spenden wurde die Herausgabe der Aquila immer schwieriger, sodass anfangs zwei, später sogar vier Jahrgange in einen Band zusammengefasst werden mussten. In den langen Zwischenzeiten staute sich natürlich das zur Veröffentlichung bestimmte Material an, was zur Folge hatte, dass unsere Aquilabände einen sehr ansehnehnlichen Umfang annahmen. Durch die Kreditüberschreitungen kam das Institut manchmal in heikle Situationen, aus denen es aber Dank der Unterstützung durch die vorgesetzte Behörde immer wieder herausfand. Anlässlich der Herausgabe des vorliegenden Jubiläumsbandes kann ich mit tiefem Dank die erfreuliche Feststellung machen, dass das weitere Erscheinen der Aquila durch unsere überstende Behörde garantiert worden ist.

Parallel zu diesen in fast fieberhaftem Tempo durchgeführten Arbeiten (Personalergänzung, Redaktion und Herausgabe der Aquila, Wiederaufnahme der ausländischen Verbindungen) ging auch die Aktion zur Erneuerung und Erweiterung der inländischen Beziehungen vor sich. An erster Stelle muss hier die der Initiative TITUS CSÖRGEY's entsprungene Tätigkeit des Institutes auf dem Gebiete des Vogelschutzes erwähnt

werden. CSÖRGEY hatte nach dem Tode STEFAN CHERNEL's im Jahre 1922 unter schwierigen Umständen die Leitung des Institutes übernommen. Während in früheren Zeiten für die Zwecke der Vogelschutzpropaganda die prächtig ausgestattete, mit farbigen Bildern geschmückte „Anleitung zur Verwendung der künstlichen Nisthöhlen" und die einfachere Broschüre „Vogelschutz im Garten" — beide von CSÖRGEY — zur Verfügung standen, die das Institut jedem Interessenten kostenlos, oder zu einem äusserst billigen Preis zur Verfügung stellte, blieb in der Nachkriegszeit anfangs nur die Möglichkeit der mündlichen oder schriftlichen Aufklärung.

Beide Methoden stellten an das Institut grosse Aufforderungen. Der mündlichen Propaganda dienten die neu eingerichteten Räume des Institutes mit ihren Schausammlungen, die TITUS CSÖREY dem grossen Publikum zugänglich gemacht hatte. Diese Neuerung erwies sich als sehr praktisch. Mit ihrern Lehrern an der Spitze besuchten Tausende von Schulkindern das Institut, wo sie von einem Beamten geführt und durch fachmännische Erklärungen belehrt wurden. Viele begeisterte Anhänger des Vogelschutzes gingen später aus den Reihen derer hervor, die als Lehrer oder Schüler solche Besuchen mitgemacht hatten.

Zur Verbreitung der Vogelschutzidee bediente sich das Institut auch des Rundfunks. Überdies veranstaltete es in zahlreichen Vereinen Propagandavorträge mit Lichtbildern, bei gleichzeitiger Vorführung von Vogelschutzgeräten. Unter den inländischen Ausstellungen waren von besonderer Bedeutung die Landwirtschaftsausstellungen der Jahre 1936 und 1940, durch welche das Kön. Ung. Ackerbauministerium der ungarischen landwirtschaftlichen Bevölkerung die Arbeitsweise der Institute für Versuchswesen vor Augen führte. Dieses trug viel zur Verbreitung des Vogelschutzgedankens im Lande, und zur Kenntnis der praktischen Durchführungsmethoden bei. Nur gerade per tangentem erwähne ich, dass auch das Ausland die mustergültige Aktivität des Institutes auf dem Gebiet des Vogelschutzes zur Kenntnis nahm und uns zur Teilnahme an Ausstellungen dieser Art aufforderte. So kam das Ausstellungsmaterial des Institutes auch in die europäischen Weltstädte London, Paris, Berlin und Wien.

Eine sehr erfreuliche Folge unserer Bemühungen auf dem Gebiete der Vogelschutzpropaganda war die, dass bereits im Jahre 1925 die II. Auflage unserer volkstümlichen Broschüre „Vogelschutz im Garten" erscheinen konnte (die erste stammte aus 1913) u. zw. als Nr. 20 der Schriftenreihe „Die Bibliothek des Dorfes". Die Kosten wurden von der Dorffödération getragen, die ausserdem auch zwei Bunttafeln mit den Abbildungen der wichtigsten nützlichen Vögel herstellen liess. Die Klischés dazu hatte das Institut kostenlos zur Verfügung gestellt.

Diese beiden Veröffentlichungen nahmen ihren Weg in die breitesten Volksschichten und trugen viel zur Förderung des Vogelschutzgedankens im ganzen Lande bei.

Wie beliebt und notwendig die Broschüre „Vogelschutz im Garten" geworden war, geht daraus hervor, dass sowohl die dritte Auflage im Jahre 1929 als auch die vierte des nächsten Jahres in beispiellos kurzer Zeit vollständig vergriffen waren. Diese beiden Auflagen wurden — wie schon erwähnt — durch die Spende des Präsidenten des Internat. Comités für Vogelschutz, PEARSON T. GILBERT, möglich gemacht. Als ich im Jahre 1928 zusammen mit CSÖRGEY an dem Genfer Kongress dieses Comités teilnahm, frug uns PEARSON, ob wir in Ungarn irgendeine Broschüre über Vogelschutz herausgeben könnten. Wir bejahten sofort und erhielten zu diesem Zweck 1000 Schweizer Franken, die zur Herausgabe der beiden Auflagen von „Vogelschutz im Garten" verwendet wurden. Die V. Auflage dieses ausserordentlich volkstümlichen Werkchens erschien 1933, diesmal mit Unterstützung unserer vorgesetzten Behörde. Wahrheitgemäss muss ich erwähnen, dass wir diese Auflage eigentlich unserm hervorragenden und begeisterten Vogelschützler GUSTAV SZOMJAS verdanken, der als einflussreicher Reichtstagsabgeordneter wegen wirksamerer Förderung des Vogelschutzes intervenierte. Auf Grund seiner Eingabe wurde eine Sitzung einberufen, als deren Ergebnis das Ackerbauministerium die Neuauflage der Broschüre „Vogelschutz im Garten" als zweckmässigste und dringendste Publikation bewilligte. Die folgenden Auflagen — VI. 1935, VII. 1936, VIII. 1940 — sind dann alle mit Unterstützung des Ackerbauministeriums erschienen.

Dass die einzelnen Auflagen so kurzerzeit abgesetzt wurden, hatte seinen Grund auch darin, dass grössere Mengen unentgeltlich an Gesellschaften und Vereine verteilt werden mußten, die sich mit Vogelschutz befassten. Zu diesen gehörte die Pfadfinderorganisation, die als Nachfolgerin des Landestierschutzvereins eine eigene Vogelschutzsektion unter der Leitung von ÁRPÁD FODOR gegründet hatte ; ferner aus der Provinz : der unter der Leitung von EUGEN NAGY stehende Vogelschutzverein jenseits der Tisza, die neugegründete Vogelschutzabteilung der Landwirtschaftskammer im Gebiete diesseits der Tisza, die Vogelschutzabteilung des Mecsek-Vereins unter der Leitung von GÉZA PÁLDI ; ausserdem die seit 1905 mit ausgezeichnetem Erfolg arbeitende Erste Ungarische Nisthöhlenfabrik von MARTIN KÜHNEL, auf die wir unsere Vogelschützler bei jeder Gelegenheit aufmerksam machten, weil sie ein unentbehrlicher Faktor des praktischen Vogelschutzes in Ungarn geworden ist. Als diese Fabrik einmal vorübergehend in Zahlungsschwierigkeiten geraten war, hatte eine von GÉZA PÁLDI auf unser Ansuchen durchgeführte energische Intervention vollen Erfolg, sodass

die Fabrik — zum Besten des ungarischen Vogelschutzes — auch weiter bestehen blieb.

Das war umso nötiger, weil CSÖRGEY, sobald sich hierzu die finanzielle Möglichkeit bot, die kostenlose Verteilung von Vogelschutzgeräten an möglichst viele Interessenten, allerdings in bescheidenem Umfang, eingeleitet hatte. Unter diesen Interessenten fanden sich immer wieder solche, die die Propagierung des Vogelschutzes in der näheren Umgebung ihres Wohnsitzes zu übernehmen bereit waren, falls ihnen die nötigen Druckschriften und einiges Anschauungsmaterial zur Verfügung gestellt würden. Diese freiwilligen Vogelschützler nahm das Institut selbstverständlich mit Freuden auf und bemühte sich, ihre Arbeit nach Möglichkeit zu unterstützen, weil ja gerade sie es waren, die den Vogelschutzgedanken in die breitesten Schichten der Bevölkerung hineintragen konnten.

Als Krönung der Vogelschutzbestrebungen des Institutes erschienen dann die langentbehrten Vogelschutzberichte CSÖRGEY'S in der Aquila, — eine klassische Zusammenfassung aller neueren in- und ausländischen Ergebnisse auf diesem Gebiet. Aus diesen Berichten lernten aber nicht nur die ungarischen Vogelschützler, sondern auch die ausländischen, denen unsere Erfahrungen und Versuche ebenfalls viel Neues brachten.

So erfreulich die Wiedergeburt des ungarischen Vogelschutzes nach dem verlorenen Krieg war, so schmerzlich war die Notwendigkeit, unter dem Druck der sich auftürmenden Schwierigkeiten auf eine der charakeristischesten Veröffentlichungen des Institutes zu verzichten. Es handelt sich um die jährlichen Vogelzugsberichte, die schon während des Weltkrieges in stark zusammengedrängter Form herausgegeben werden mussten, um dann später wegen ihres grossen Umfanges ganz zu entfallen, obwohl die Reorganisation des alten Beobachtungsnetzes erfreuliche Fortschritte gemacht hatte. Im Jahre 1914 besassen wir 100 Beobachter, deren Zahl nach dem Krieg zusammenschrumpfte, sodass 1920 nur noch 28 Beobachter übrig blieben. Das war umso bedauerlicher, als die Tätigkeit dieses Beobachtungsnetzes nicht nur auf die Erscheinungen des Vogelzuges beschränkt blieb, sondern sich auch auf andere Gebiete der Vogelkunde erstreckte, z. B. auf Faunistik, Vogelinvasionen, Vogelberingungen, ja selbst auf Vogelschutzpropaganda und Bereicherung der Sammlungen. Solange es möglich war, veröffentlichten wir die Zugsdaten. Der letzte diesbezügliche Bericht über das Jahr 1926 erschien im Jahrgang 1927/28 der Aquila. Damals betrug die Zahl der Beobachter annähernd schon wieder 100, hatte also trotz der Verstümmelung des Landes den Stand von 1914 beinahe wieder

erreicht. Allerdings befinden sich darunter zahlreiche Beobachter aus den besetzten Gebieten, die dem Institut auch während der fremden Besetzung die Treue hielten. Ja es meldeten sich aus diesen Gebieten sogar neue Beobachter. Unser vorzüglich organisiertes Beobachtungsnetz — um das uns im Ausland viele beneideten — wurde aber trotzdem nicht aufgelöst. Wir baten unsere Mitarbeiter, ihre Beobachtungen weiter einzusenden und auch ihre sonstige ornithologische Tätigkeit fortzusetzen. Sie hatten auch volles Verstandnis für unsere Zwangslage; sie senden ihre Beobachtungen pünktlich ein und erweisen damit der ungarischen Vogelforschung einen grossen Dienst.

Das weitere Funktionieren des Beobachtungsnetzes war aber hauptsöchlich deshalb sehr notwendig und wichtig, weil wir die Beringungsversuche in immer grösserem Umfange durchzuführen bestrebt waren. Während 1914 noch 5251 Vögel beringt wurden, betrug die Zahl der von 1915—1922, also während einer Zeitspanne von acht Jahren markierten Vögel insgesamt bloss 6144, durchschnittlich also nicht einmal 1000 Vögel im Jahr. Dieser grosse Rückfalt war umso schmerzlicher, als im Ausland die Vogelberingungen einen immer grösseren Umfang annahmen, sodass das Institut bei weiterem Sinken der Anzahl der jährlich beringten Vögel im internationalen Wettbewerb stark zurückgeblieben wäre und seinen früheren Ehrenplatz auf diesem ausserordentlich volktümlichen und zugleich sehr hoch eingeschätzten Forschungsgebiet eingebüsst hätte. Seit dem Jahre 1923 wuchs die Anzahl der jährlich beringten Vögel wieder auf mehr als 2000 an. Ab 1928 waren es alljährlich mehr als 6000, im Jahre 1931 sogar 8000. Diese in Rumpfungarn erreichte Zahl übertraf also selbst die Spitzenleistung Grossungarns um ein Beträchtliches.

Dieser grosse Erfolg war nur so möglich, dass einerseits die Beamten des Institutes mit erhöhtem Eifer die Lücken auszufüllen trachteten, andererseits dass auch einige externe Mitarbeiter in der Vogelberingung geradezu grossartige Leistungen vollbrachten. Von den letzteren seien besonders folgende erwähnt: Eduard Agárdi, Georg Bársony, Ludwig Bohrand, Georg Breuer, Richard Csornai, Ernst Kabáczy, Karl Krausz, Peter Müller, Dr. Baron Ladislaus Sólymosy, Béla Szeőts und Dr. Julius Thóbiás.

Abgesehen von der Menge der beringten Vögel verdienen hinsichtlich der gesteckten Ziele und angewandten Methoden die Schwalbenberringungen von Dr. Thóbiás ganz besonders hervorgehoben zu werden. Dieser Beobachter liess alle Brutgebiete, in einem Unkreise von einigen Quadratkilometern in denen er in den vorangegangenen Jahren menschenmöglich sämtliche Brutpaare und Nestjunge beringt hatte, systematisch absuchen, um festzustellen: wieviel von denen wieder

zurück kehrten ?, und ob an denselben Brutplatz, oder an einem anderen?, mit demselben Gatten oder mit einem anderen?, wie lange blieb ein und dasselbe Paar in Dauerehe ? u. s. w. Er leitete damit Untersuchungen ein, die bisher in der ganzen Welt einzig dastehen. Schade, dass er die Ergebnisse seiner Untersuchungen bisher noch nicht veröffentlicht hat. Das Institut bat ihn öfters darum.

Einzigartige Beringungsarbeiten leisteten ausserdem die Beamten des Institutes. Gelegentlich der beiden Rosenstar-Invasionen in Ungarn gelang es mir im Verein mit KOLOMAN WARGA, mehr als 4000 Rosenstaren-Junge zu markieren, während die zwei grossen Seidenschwanz-Invasionen KOLOMAN WARGA die Gelegenheit zur Beringung von annähernd 2000 Exemplaren boten. Beide Ergebnisse sind auch in internationaler Beziehung Spitzenleistungen. Wenn auch diesen Arbeiten der mit Recht erhoffte Erfolg nicht in vollem Masse beschieden war, so hat das Institut damit doch die Gelegenheit benützt um der Vogelforschung solche Daten zur Verfügung zu stellen, die anderswo unerreichbar gewesen wären.

Einzigartig sind ferner auch die Beringungsversuche, die ich selbst auf der Ürbő-Puszta durchgeführt habe. In diesem charakteristischen Brutgebiet von Wasservögeln aller Art fing ich 10 Jahre hindurch systematisch die Brutvögel zwecks Markierung vom Nest (Kiebitze, Uferschnepfen, Wasserläufer, Seeregenpfeifer, Trauerseeschwalben), beringte nach Tunlichkeit auch die Nestjungen, um festzustellen, wieviel beringte Brutvögel in das alte Brutgebiet und wieviel Nestjunge an ihren Geburtsort zurückkehren. Hierbei wurden sehr wertvolle Ergebnisse erzielt, deren Auswertung leider wegen Fehlens von Vergleichsmaterial aus anderen Gebieten unmöglich ist, weil solche Versuche anderswo nicht gemacht worden sind.

So wie ich seinerzeit auf Grund der Zugsdaten die Zugsweise einiger genauer beobachteten ungarischen Arten kartographisch dargestellt hatte, verfuhr ich nun auch auf Grund der Beringungsergebnisse. Auf Grund der kartographierten Fundorte wurden hauptsächlich die Durchzugsgebiete und Winterquartiere veranschaulicht. Als Wandkarte für den Schulgebrauch hergestellt, ist sie die erste Karte dieser Art auf der ganzen Welt. Sie fand in vielen Tausend Exemplaren Eingang in die Unterrichtssäle unserer Volks- und Mittelschulen und trug wesentlich zur Förderung der ungarischen ornithologischen Kenntnisse in breiten Volksschichten bei.

Abgesehen von dieser Schulkarte bediente sich das Institut noch eines Mittels, um das in den breitesten Schichten des Volkes vorhandene Interesse für die Fragen des Vogelzuges zu fördern. Es war die die Herausgabe der Prognosen des Vogelzuges. In Fortsetzung der bereits von

JAKOB HEGYFOKY begonnenen Untersuchungen über die Zusammenhänge zwischen Vogelzug und Witterung gelang es zu Ergebnissen zu kommen, auf Grund derer sich gewisse Erscheinungen des Frühlingszuges mit Sicherheit vorhersagen liessen, besonders Beginn und Entwicklung des Zuges Durchzuges der Waldschnepfe. Das Institut gab auf Grund der jeweiligen Wetterlage durch Rundfunk und Tagespresse seine Prognosen über den Vogelzug und Schnepfenstrich bekannt. Diese Prognosen wurden vom Publikum, insbesondere von der Jägergilde, mit Ungeduld erwartet und oft urgiert. Sie erwiesen sich bisher in jedem Falle als richtig.

Durch alle diese mit ohne Prahlen mit der gebührenden Bescheidenheit, aber mit Eifer und eiserner Konsequenz durchgeführten Arbeiten hat sich das Institut im ganzen Lande einen bekannten Namen gemacht, sodass das grosse Publikum in allen Fragen der Vogelkunde hier Aufklärung, Rat und Wegweisung suchte. Zur Illustrierung des Gesagten genügt vielleicht der Hinweis, dass, wo immer eine beringte Brieftaube gefunden wurde, zuerst das Institut davon Kenntnis erhält, obgleich dasselbe für diese Angelegenheit nicht zuständig ist. Dementsprechend wuchs die Zahl der an das Institut gemachten Eingaben von nicht ganz 500 im Jahre 1919 auf 1000 im Jahre 1925, während 1940 schon über 2000 Nummern registriert wurden.

Diese allgemein anerkannte führende Rolle des Institutes brachte es zwangsläufig mit sich, dass gelegentlich der ungarischen Neuausgabe des weltberühmten Werkes von BREHMS „Tierleben" durch einen grossen ausländischen Buchverlag die Neubearbeitung des vogelkundlichen Teiles in sozusagen selbstverständlicher Weise dem Institute übertragen wurde. Die Redaktion übernahm ich selbst. Obwohl der Verlag später in materielle Schwierigkeiten geriet und der Text erheblich abgekürzt wurde, konnte dennoch erreicht werden, dass die ungarische Ornithofaunistik entsprechend berücksichtigt werden konnte und dadurch ein getreues Bild der ungarischen Vogelwelt nach dem Stande von 1929 zu geben möglich war, zu einer Zeit, da an die Herausgabe eines selbständigen ungarischen Werkes dieser Art nicht zu denken gewesen wäre.

Diese erfreuliche Weiterentwicklungsgang des Institutes hielt ständig an, obgleich von aussen her ein Versuch zu ihrer Unterbindung unternommen worden ist. Im Jahre 1928 ein sich „Bund ungarischer Ornithologen" nennender Verein, dessen statutenmässige Aufgabe es gewesen wäre, die Bestrebungen des Ornithologischen Institutes auf gesellschaftlichem Gebiet zu unterstützen. Der Begründer und ständige Leiter dieser Vereinigung verlangte aber in seiner Eigenschaft als

Reichstagsabgeordneter gelegentlich der Debatte über das Naturschutzgesetz im Parlament, der Ackerbauminister solle das Budget des Ornithologischen Institutes kürzen und die dadurch freiwerdende Summe seinem Verein als Subvention zukommen lassen (Kócsag 1934 p. 71.). Da aber unsere Oberbehörde diesem Ansuchen nicht stattgab, und die Freunde, Mitarbeiter und externen Beobachter des Institutes, also fast sämtliche Ornithologen Ungarns uns mit unverminderter Treue weiter unterstützten, gelang es dieser statutenwidrig arbeitenden Vereinigung trotz aller Bemühungen nicht, den ständigen Aufstieg des Institutes zu unterbinden.

Die Zeiten der grössten Gefahr waren also vorüber und wir konnten, wenn auch die regelmässige Herausgabe der Aquila uns noch viele Sorgen bereitete, doch mit dem wohligen Gefühl einer gewissen Sicherheit in die Zukunft blicken. Wir waren treue Haushalter gewesen und hatten das teure Erbe aus dem Chaos des Zusammenbruchs glücklich hinübergerettet in eine bessere Zeit. So konnten wir mit ruhigem Gewissen im Jahre 1935 das Zentenarium Otto Hermans, des Begründers unseres Institutes, begehen. Dieses Zentenarium wurde von ganzen Lande gefeiert, doch liess es sich das Institut selbstverständlich nicht nehmen, auch seiner zeit einen bedeutenden Anteil daran zu nehmen. Es organisierte, eine Gedächtnisausstellung die Zeugnis ablegte von der wissenschaftlichen Arbeit und Bedeutung Otto Hermans. Die Eröffnung der Ausstellung — in deren Rahmen Otto Hermans vielseitige wissenschaftliche Tätigkeit eingehende Würdigung fand — wurde auch durch den Rundfunk übertragen, sodass das ganze Land davon Kenntnis nehmen konnte.

An diesem Fest konnten wir umso innerlicher und freudiger teilnehmen, als inzwischen durch das verständnisvolle Entgegenkommen unserer vorgesetzten Behörde die wieder notwendig gewordene Erhöhung des Beamtenstatus in unserm Institut bereits durchgeführt war. Die Lage war nämlich die, dass nach der Entlassung Zoltán Szemere's Ende 1931 das Institut wieder nur vier Beamte hatte, deren Kraft zur Bewältigung aller Arbeiten nicht mehr ausreichte. So musste selbstverständlich für Ergänzung gesorgt werden, namentlich auch für die Erziehung solcher neuer Arbeitskräfte welche nach der in Aussicht stehenden Pensionierung der älteren Garde die Arbeit des Institutes entsprechend fortsetzen können. Als neue Arbeitskraft trat mit 1. Sept. 1932 Dr. Albert Vertse als unbesoldeter Volontär in den Dienst des Institutes; er wurde dann am 3. Mai 1934 als Hilfsbeamter angestellt. Eine ebensolche Ausstellung erhielt auch Dr. Andreas Keve-Kleiner am 4. Mai 1934.

Die Möglichkeit der Anstellung der neuen Beamten war eine Folge des Wandels, welcher in der grundsätzlich Stellungnahme der Regierung zu dieser Frage eintrat. Während bisher infolge der durch das Diktat von Trianon geschaffenen Lage neue Posten mit Flüchtlingen und Pensionisten hatten besetzt werden müssen, forderten nun die geänderten Verhältnisse kategorisch die Bevorzugung der jungen Generation. Dementsprechend wandte die Regierung das Pensiongesetz mit unerbittlicher Strenge an. Nach Ablauf der Dienstzeit wurde Jedermann — ohne Rücksicht auf alle bisherigen Verdienste und ohne Rücksicht auf die Arbeitsfähigkeit — widerspruchslos in den Ruhestand versetzt. So verloren wir im Jahre 1935 unsern Direktor DR. TITUS CSÖRGEY, der nach Ablauf seiner Gesamtdienstzeit von 40 Jahren in den Ruhestand versetzt wurde. Ein Jahr vorher, 1934, hatte ihn die Stefan Tisza Universität in Debrecen in Anerkennung und Würdigung seiner einzig dastehenden Verdienste um die ungarische Vogelforschung, insbesondere um die theoretische und praktisch Fundierung des ungarischen Vogelschutzes, zu ihrem Ehrendoktor ernannt, — eine äusserst seltene und ausnahmsweise Auszueichnung. Mit wehem Herzen verabschiedeten wir uns von unserm bisherigen Führer, der uns das Institut zu einem lieben, trauten Heim gemacht hatte. Mir als Nachfolger fiel die schwere Aufgabe zu, das Institut auf dem durch jahrzehntelange Tradition vorgezeichneten Wege weiter zu führen.

Den grösseren Teil von CSÖRGEY'S ehemaligem Wirkungskreis, die ununterbrochene, zeitgemässe Weiterentwicklung des praktischen Vogelschutzes, legte ich in die Hände ALBERT VERTSES, der diese Betrauung als verpflichtendes Erbe des grossen Vorgängers mit Begeisterung annahm und mit grösstem Ernst danach trachtete, die unliebsamen Folgen der Personalveränderungen von diesem wichtigsten Arbeitsgebiet des Institutes fernzuhalten. Von seiner erfolgreichen Tätigkeit zeugen die in der Aquila und anderen Zeitschriften erschienenen Veröffentlichungen aus seiner Feder, ferner die achte Auflage der Broschüre Vogelschutz im Garten", welche auf meine Initiative mit verständnisvoller Unterstützung der vorgesetzten Behörde in der Übersetzung von HANS SALMEN auch in deutscher Sprache erschienen ist, damit die durch die Rückgliederung einiger Gebiete zahlreicher gewordene Bevölkerung deutscher Muttersprache an unseren Vogelschutzbestrebungen auch teilnehmen könne. Abgesehen von seiner amtlichen Tätigkeit veröffentlichte VERTSE noch in verschiedenen Zeitschriften kleinere Aufsätze, die ebenfalls der Vogelschutzpropaganda dienten. Auch sein mit farbigen Bildern versehenes Büchlein „Die Vogelwelt des Gartens" verfolgt diesen Zweck.

Aber auch auf dem Gebiet der landwirtschaftlichen Ornithologie wurde er ein würdiger Nachfolger CSÖRGEYS, wovon seine in diesem Band erschienene grosse Abhandlung über die Bedeutung der Saatkrähe Zeugnis ablegt; sie stellt die Krönung aller nunmehr seit 40 Jahren von uns in dieser Richtung durchgeführten Untersuchungen dar. Auch als Vogelillustrator bemühte er sich in die Fusstapfen seines grossen Vorgängers CSÖRGEY zu treten. Sein Turul-Bild und das in diesem Bande erschienene Bild des Blaß-Spötters sind ein Beweis dafür.

Einen sprachkundigen und auf allen Gebieten der Vogelkunde erfahrenen und leistungsfähigen Beamten gewann das Institut in der Person von DR. ANDREAS KEVE-KLEINER.

Indem er nicht nur den zoologischen, sondern auch den juristischen Doktorat erworben hatte, konnte ich ihn mit der Evidenzhaltung der jeweiligen juristischen Beziehungen des in- und ausländischen Vogel- und Naturschutzes und somit mit der Referierung der dadurch notwendigen Agenden des Institutes betrauen. Infolge seiner bibliographischen Bewandertheit, verbunden mit seinem Sprachwissen, konnte ich ihm die Bibliothek anvertrauen, was für mich eine große Arbeitsentlastung bedeutete, da die ständige Aufrechterhaltung der Bibliothek auf dem Niveau der Zeit für mich jederzeit eine Herzensfrage war, welche infolge der Aufrechterhaltung der Aquila-Tausch-Verbindungen und deren ständig notwendige Ergänzung eine recht bedeutsame Arbeitsleistung bedeutete, die ich bisher allein bewältigen mußte.

Neben diesen ständigen Betrauungen erhielt er auch separate Aufgaben, unter anderen den Auftrag die Ernährungsverhältnisse des Jagdfasans in Ungarn für die internationale Jagdausstellung 1937 in Berlin darzustellen. Das Kgl. Ung. Ministerium für Ackerbau beabsichtigte nämlich im Rahmen dieser Ausstellung die landwirtschaftliche Bedeutung des Jagdfasans in Ungarn den Fachkreisen vorzuführen, natürlich auch mit Gedanken die Aufmerksamkeit der internationalen Jagdkreise auf das ausgezeichnete ungarische Zuchtmaterial aufzurufen. Das Institut erhielt den Auftrag diese Untersuchung zu bewerkstelligen. Mit der Durchführung wurde DR. ANDREAS KEVE-KLEINER betraut, der die landwirtschaftliche Bedeutung des ungarischen Jagdfasans in einem ebenso lehrreichen als auch künstlerisch wirkungsvollen Grafikon darstellte. Auf Grund der Untersuchungen von Prof. DR. KOTLÁN konnte auch der fast absolut ausgezeichnete Gesundheitszustand des ungarischen Zuchtmateriales festgestellt werden, was von großer nationalökonomischer Bedeutung war.

Neben seinen ständigen Betrauungen begann er seine Studien über die systematische Einteilung der Vögel Ungarns, namentlich über die

Corviden des Karpathenbeckens. Die heimischen Formen wurden mit sämtlichen Formen des Rassenkreises verglichen und auf diese Weise die genaue Stellung der heimischen Formen im Rassenkreise bestimmt.

Die Übernahme der Leitung des Institutes im September 1935 erforderte meinerseits keine Aussteckung eines neuen Programmes indem wir mit meinem Vorgänger DR. TITUS CSÖRGEY an den mich seit jeher innige freundschaftliche Gefühle, später auch verwandtschaftliche Banden verknüpften, während Jahrzehnte hindurch immer dieselben Anschauungen und Prinzipien bezüglich der Forschungsrichtungen des Institutes hegten, so daß ich in dem Vorworte des ersten von mir redigierten Aquilabandes Jg. 1935/38 hauptsächlich nur Gefühlsmomente berührte, nicht aber ein neues Programm gab, da ja das Programm das frühere geblieben war: die weitere Verfolgung der Traditionen und die Überlieferung derselben auf die folgende Generation. In scheinbarem Widerspruhe zu diesen Ausführungen stand mein erster Schritt: die Herausgabe des neuen Namensverzeichnisses der Vögel des historischen Ungarns für die Anwendung einer neuen Nomenklatur in der Aquila und in sämtlichen anderen Editionen des Institutes. Die wissenschaftliche Nomenklatur des Institutes ist nun die internationial allgemein gebräuchliche. Dieser Übergang war schon sehr aktuell, weil in ausländischen Schriften schon manche — vorläufig noch in schonendem Tone gehaltene Bemerkungen über die veraltete Nomenklatur des Institutes erschienen, so daß den später zu gewärtigenden schärferen diesbezüglichen Äusserungen unbedingt vorgebeugt werden mußte. Auf anderen Gebieten setzte ich meine begonnenen Arbeiten weiter fort und konnte als Resultat derselben meine Studien über die ungarischen Beizvogelnamen herausgeben, deren erster und wichtigster Teil die Lösung der seit langer umsonst umstrittenen Turulfrage war. Die Lösung war nicht nur in ornithologischer, sondern auch in ungarisch urgeschichtlicher Beziehung von großer Bedeutung.

Obwohl unsere Aquila trotz dem Erscheinen des außerordendlich inhalts und umfangreichen Bandes Jg. 1935/38 auch noch weiterhin nicht alljährlich erscheinen konnte so war dennoch die Lage des Institutes vollkommen gefestigt und konnte die Tätigkeit mit vollkommener Beruhigung in den bisherigen Richtungen und im bisherigen Tempo fortgesetzt werden, als durch Ereignisse weltpolitischer Natur ganz neue Anforderungen an das Institut gestellt wurden.

Der Ausbruch des neuen Weltkrieges fand das Institut dem früheren gegenüber in günstigerer Position weil neben der Leitung auch das ganze Beamtenkorps verblieb, so daß in der Tätigkeit keine Stockungen zu

erwarten waren. Infolge der weltpolitischen Lage konnte das Land einige Zeit hindurch seine Neutralität bewahren und während dieser Zeit begann die teilweise Rückgliederung der vom Mutterlande durch des Friedensdiktat von Trianon abgetrennten Gebiete. Zuerst kehrte die ungarische Bevölkerung Oberungarns zurück, dann das Karpathenvorland, später Nordsiebenbürgen und schließlich neben kleineren südungarischen Gebieten auch die sogenannte Bácska. Diese langersehnte Rückkehr zum Mutterlande bedeutete aber neben dem Freudenfeste zugleich auch eine mit Freude aufgenommene Verpflichtung, nämlich die Einbeziehung der zurückgekehrten Gebiete in die ungarische Vogelforschung, so auch in die Vogel- und Naturschutzbestrebungen. Der Beginn dieser Arbeiten war mit keinen größeren Schwierigkeiten verbunden, weil ja das Institut auch nach Trianon bemüht war die Verbindung mit seinen früheren, auf den abgetrennten Gebieten verbliebenen Mitgliedern aufrecht zu erhalten. Es trachtete darüber hinaus mit Hilfe derselben auch neue Mitarbeiter zu werben. Mit Genugtuung können wird auch gerne feststellen, daß auch unsere früheren Mitglieder nach Möglichkeit bestrebt waren die Verbindung mit dem Institute zu wahren, weil sie ja auf den abgetrennten Gebieten keine solche Institution antrafen, welche ihre Tätigkeit in der bisherigen Weise richten und die Resultate ihrer Arbeiten den internationalen Fachkreisen mitteilen hätte können.

Die geflissentliche und gewaltsame Verschließung der Nachkommenstaaten vor der Einströmung der ungarischen geistigen Produkte hatte aber immerhin schwere Situationen geschaffen ; einige dieser Staaten verschloßen ihre Grenzen auch vor den Publikationen des Institutes und konnte deshalb die größer angelegte Neuorganisation der ornithologischer Arbeiten erst nach der Rückkehr erfolgen. Nur nebenbei, als der historischen Wahrheit entsprechend, soll bemerkt werden, daß sich die Nachfolgestaaten nicht nur vor dem Einlassen der Schriften des Institutes verschloßen, sondern auch das Herausgeben solcher wissenschaftlicher Objekte verweigerten, welche von Rechts wegen dem Institute gehörten. So mußten wir es zur Kenntniss nehmen, daß man uns die in historischen und pietätischer Beziehung für uns ungemein wertvolle Sammlung unseres langjährigen Mitgliedes in Zólyom JOHANN BOROSKAY, der uns dieselbe testamentarisch vermachte nicht aushändigen werde. Alle unsere Bestrèbungen zur Erhaltung derselben, obwohl wir auch den diplomatischen Weg in Anspruch nahmen, blieben erfolglos. Wir mußten noch glücklich sein, daß die uns hinterlassene wertvolle Vogelsammlung in verständnisvolle Privathände gelangen konnte.

Die so erfreuliche Rückkehr der bisher abgetrennten Gebietsteile veränderte nun mit einem Schlage die bisherige Lage. Es konnte damit

begonnen werden, die alten und neu hinzugekommenen Mitglieder mit der bisher vermißten Literatur zu versehen und dieselben auch mit Instruktionen für Beobachtung-Sammlung und Vogelschutz zu versehen. Ebenso konnte mit der Donation von unentgeltlichen Vogelschutzgeräten als wirksamste Methode der Einführung des praktischen Vogelschutzes begonnen werden. All diese Arbeiten zeitigten bald ihre Früchte. Es begann die Materialsammlung für die Sammlungen des Institutes, welche schon bisher einen wachs erreichte, darunter viele wertvolle Exemplare und auch Unica.

Diese auf die heimgekehrten Landesteile sich erstreckende Tätigkeit des Institutes beanspruchte natürlich eine erhöhte Arbeitsleistung zu deren Bewältigung, zugleich auch zur späteren Ersetzung des sich dem außerdienstlichen Verhältnisse nähernden Personales durch das Wohlwollen der überstehenden Behörde neue Angestellte aufgenommen werden konnten, namentlich Dr. Emerich Pátkai und Dr. Nikolaus Udvardy. Der erstere gab mit seiner Studie über die systematische Stellung der ungarischen Stare und mit seiner Betetigung an der von der Biologischen Institut in Tihany inaugurierten ornithologischen Beobachtungen, letzterer mit seinen Forschungen über die Vogelwelt des Hortobágy-Gebietes auf biocoenotischer Grundlage Zeugnis von seine Befähigung zur Lösung der seiner harrenden Aufgaben im Institute.

Unter solchen weiterzweigten emsigen Arbeiten erschien der umfangreiche Band 1939/42 der Aquila, welcher ebenfall einen sprechenden Beweis dafür lieferte, daß das Institut auch im vollen Toben des Weltkrieges seine Pflicht im Dienste der ungarischen Kultur erfülle und im Bewußtsein dessen mit ruhigem Gewissen auf die 50-jährige Vergangenheit zurückblicken kann, welche Vergangenheit nicht nur ein Fest der Erinnerung bedeutet, sondern erhöhte Pflichtleistung in der schwierigen Lage des Landes. Derzeit ist die Lage noch die, daß das Institut diese Pflichtleistung erfüllen kann. Jetzt wo ich diese Zeiten niederschreibe ist die Redigierung des 50-ten Jubiläumsbandes der Aquila im vollen Gange.

Wir wollen uns nicht der Täuschung hingeben, daß sich die günstige Entwickelung des Institutes im ferneren Vorlaufe des Weltkrieges ohne Stockungen fortsetzen wird. Wir haben schwere Sorgen, ob dieser Jubiläumsband zur Zeit der zu erwartenden Entscheidung fertiggestellt werden kann und welches Schicksal dem Institute nach Kriegsende beschieden sein wird. Es gereicht uns aber zu großen Beruhigung, daß unsere überstehende Behörde dem Institute und seiner Tätigkeit gegenüber volles Vertrauen hogt, so daß wir auch unvorhergesehnen Schicksalsfügungen mit ruhigem Sinne entgegensehen glauben zu dürfen. Es ist dies besonders für mich beruhigend der ich nun mehr vier und

einhalb Dezennien hindurch im Dienste des Institutes stehe. Es war mir vergönnt teilzunehmen an jenen Arbeiten, welche das Institut zur vollen Höhe entwickelten, kämpfte dafür mit der nämlichen Begeisterung wie die gründenden Vorgänger und wenn ich jetzt von der Schwelle der 50-ten Jahreswende meinen Blick dem kommenden Zeitalter zuwende, so kann ich diesen Rechenschaftszbericht mit dem Wohlgefühle abschliessen, daß das Institut auch weiterhin den Beruf erfüllen kann, welchen die Gründer demselben vorzeichneten.

So lange das Ungartum sein Schicksal selbst zu bestimmen im Stande sein wird, so lange hat man auch für die Zukunft des Institutes keine Befürchtungen zu hegen, da sich dasselbe während seiner 50-jährigen Tätigkeit derart fest in das Leben des Volkes eingeankert hat, daß seine fachmännischen Gutachten über im alltäglichen Leben auftauchende ornithologischen Fragen auch fürderhin unentbehrlich sein werden. Nach seinem 50-jährigen Bestehen wird zukünftig das Kgl. Ung. Ornithologische Institut jederzeit eine unentbehrliche Einrichtung das Landes verbleiben.

Wenn wir nun nach dieser Schilderung der glänzenden inländischen und internationalen Erfolge die Frage stellen was eigentlich diese Erfolge ermöglichte, so kann darauf nur geantwortet werden, dass die Tätigkeit des Institutes niemals eine still kontemplative, oder eine kopierende immer an einer Stelle haftende war, sondern jederzeit bahnbrechend war und einer zielbewußten agilen Initiative entsprang. Es wurden stets neue Forschungswege eingeschlagen, niemals blieb man untätig bis die Ereignisse den Zeitpunkt des Einschreitens überholten, sondern es wurden — hauptsächlich in inländischer Beziehung — die im Interesse des Landes sich notwendig zeigenden Forschungen immer selbstständig in die Wege geleitet. Wenn auch das Institut in internationalen Beziehungen nur Nachnahmer solcher epochemachenden Initiativen war, wie Z. B. der Einführung des praktischen Vogelschutzes von BERLEPSCH, oder der Beringungsmethode von MORTENSEN, so wurden dieselben an die inländischen Verhältnisse angepaßt, weiter ausgebaut und vervollkommnet und konnte dadurch schließlich mit Recht die Anerkennung der internationalen Fachkreise erworben werden. Mit der Aquila Zeitschrift und anderen Editionen wurde das Interesse für die ungarische ornithologische Forschung ständig wach erhalten und geleitet und zwar nicht nur in den Fachkreisen, sondern auch in breiten Volkschichten. Man darf behaupten, daß die Tätigkeit des Institutes das Niveau der ungarischen Vogelforschung in ganz beispiellossem Maße steigerte, was sowohl in inländischer als auch internationaler Beziehung eine wohltuende fruchtbare Wirkung ausübte. Das Institut wurde in beiden

Relationen Forum ornithologicum der ungarischen Vogelforschung und darf zur Rechtfertigung dieser Behauptung vielleicht das Verzeichnis derjenigen Vogelarten dienen, welche seit dem Abschluße von den großen zusammenfassenden Werken von CHERNEL unde MADARÁSZ, also seit dem Jahre 1903 als *neue Arten* in das Verzeichnis der Vogelwelt des historischen Ungarns aufgenommen werden konnten. Das von DR. ANDREAS KEVE zusammengestellte Verzeichnis befindet sich im ungarischen Texte p. 63.

Von den 40 neuen Arten wurden in der Aquila durch die Beamten oder Mittarbeiter insgesammt 27, von den Beamten in anderen inländischen Fachzeitschriften weitere 4, zusammen also 31 in die ungarische Ornithofauna eingeführt. Ausländische Forscher brachten 6, andere inländische Forscher 3 (darunter eine noch zu beweisende) Arten in das Namensverzeichnis der ungarischen Vögel. Aus dieser Statistik ist ersichtlich, daß obwohl das Institut die Klärung des Vogelzuges und die Propaganda des Vogelschutzes als Hauptaufgabe hatte, dasselbe durch die Tätigkeit seines Beamtenkorps unter Mitwirkung seines Beobachtungsnetzes auch auf dem Gebiete der ungarischen Ornithofaunistik eine weitaus führende Rolle innehalte.

Die bedeutendsten Erfolge erreichte das Institut ausgesprochen in der Frage des Vogelzuges. In internationaler Beziehung sind die jährlichen Vogelzugsberichte und die darin angewandten Methoden zur Bearbeitung der Zugsdaten wahrlich musterhaft und beispielgebend. Ganz besonders hervorzuheben sind dabei auch die Forschungen über die Verbindung des Vogelzuges mit der Witterung, welche nirgends mit solchem Erfolge als in Ungarn ausgeführt wurden.

Es darf ohne Überhebung behauptet werden, daß neben den Vereinigten Staaten Nordamerikas die Vogelzugsverhältniße Ungarns die am gründlichsten geklärten sind. Die Zugsweisen der besser beobachteten Arten sind entweder schon kartographisch dargestellt, oder können leichthin dargestellt werden. Auf Grund der Beringungsarbeiten sind auch die Durchzugsgebiete und Winterquartiere so mancher Arten geklärt, teilweise kartographisch dargestellt. Es wurden zwar auch anderwärts einschlägige diesbezügliche Versuche gemacht, doch endigten dieselben nirgends mit solch endgültig betrachtbaren Resultaten, wie in Ungarn. Ein ebenso hervorhebbares Moment ist, daß noch nirgends Prognosen über die zu erwartenden Vogelzugsverhältnisse herausgegeben wurden, nur in Ungarn und zwar auf Grund der diesbezüglichen Initiative des Institutes. In dieser Beziehung kann es auch von internationalem Interesse sein, daß nach meiner Feststellung diese Prognose in organischem Zusammenhange mit dem Auftreten von Tiefdruckgebieten im Nordwesten Europas, namentlich über den Britischen

Inseln steht. Die Zugstrassen dieser nordwestlichen Tiefdruckgebiete, — sogenannter Depressionen — lassen die Schlußfolgerung zu, daß deren Ursprungstelle im Golfstrom gesucht werden kann und ergeben daher die ungarischen Vogelzugsforschungen in der Frage der Prognosen solche Momente, welche eventuell auch für eine meteorologische Fernprognose geeignet sein könnten.

Sowie durch die Tätigkeit des Instituts die ornithofaunistische und ornithophaenologische Forschung in Ungarn einen großen Aufschwung nahm, in ebenso hohem Maße, sogar in noch höherem Grade wurde das Studium der landwirtschaftlichen Bedeutung der ungarischen Vogelwelt und im Gefolge dessen die das ganze Land überspannende Organisation des praktischen Vogelschutzes begründet. Man darf sich auf diesem Gebiete mit Recht und ohne Überhebung darauf berufen, daß es auf dem europäischen Kontinent kein Land gibt in welchem diese Verhältnisse derart geklärt und praktisch organisiert wären, wie gerade Ungarn. Die zielbewusste Tätigkeit des Institutes war auch auf diesem Gebiete musterhaft und bahnbrechend.

Für die theoretische und praktische Tätigkeit des Institutes war die Einrichtung von entsprechenden Sammlungen eine unabweisbare Notwendigkeit und können auch auf diesen Gebiete solche, eigentlich aus dem Nichts geschaffene Erfolge verzeichnet werden, welche auch in internationaler Beziehung große wissenschaftliche Werte darstellen. An erster Stelle ist in dieser Hinsicht die aus dem Nichts entstandene große ornithologische Fachbibliothek des Institutes zu nennen, welche im ganzen Lande einzigdastehend ist und ein Stolz jeder Nation sein könnte. Von den Schätzen derselben mögen nur per tangentem erwähnt werden: ein kompletes Exemplar des URNAUMANN, das grosse Werk von DRESSER The Birds of Europe (das einstige SEEBOHM-Exemplar mit vielen Original-Notizen), The Cataloque of Birds of the British Museum u. s. w. Unseren größten Stolz, bildet jedoch unsere Kollektion von ornithologischen Zeitschriften, deren Verzeichnis in der Zusammenstellung von DR. ANDREAS KEVE-KLEINER im ungarischen Texte p. 66. zu finden ist. Bezüglich der Bibliothek möge noch erwähnt werden, daß neben den 109 ornithologischen Zeitschriften darin noch etwa 500 andere naturwissenschaftliche Zeitschriften, Vereinsschriften, Editionen wissenschaftlicher Akademien u. s. w. enthalten sind. Die Anzahl der ornithologischen Werke beträgt 900, diejenige der allgemeinen Naturwissenschaften ungefähr 400, der Hilfswissenschaften etwa 300. Der grössere Teil unserer aus mehreren Tausend Bänden bestehenden Bibliothek umfaßt rein ornithologische Werke, welche zu ihrem größten Teile im ganzen Lande nur im Institute enthalten sind.

Neben der Gründung der Bibliothek begann auch die Organisierung der Vogelsammlung des Institutes mit der ausgesprochenen Tendenz, daß dieselbe nur Exemplare der ungarischen Ornithofauna enthalte, oder höchstens solche Exemplare der palaearktischen Ornis, welche zur Bestimmung der Art und Rassenzugehörigkeit der ungarischen Vogelfauna notwendig sind mit Ausschluß jeglichen Exoten. Die allmähliche Entwickelung der Sammlung begann in ziemlich langsamen Tempo durch verschiedene Donationen. Die ersten Anfänge bildeten eigentlich jene Exemplare, welche von den neueingetretenen Beobachtern einverlangt wurden zur Kontrolle, ob ihnen diejenigen Arten, welche in ihren Vogelzugsberichten enthalten waren, auch tatsächlich bakannt sind. So erhielt auch ich selbst seinerzeit, als ich am 2. April 1896 gelegentlich meines ersten an das Institut gerichteten Briefes auf die Aquila abbonnierte und zugleichzeitig auch Vogelzugsdaten einsandte, die Aufforderung ein Exemplar von Limosa aegocephala einzusenden, zum Beweise dafür, daß mir diese Vogelart bekannt sei. Das Exemplar hatte ich dann auch persönlich vorgezeigt, doch sandte ich vorangehend auch schon Eier dieser Art um den Beweis zu liefern, daß mir die in meinen Zugsberichte enthaltene Vogelart Limosa bekannt ist.

Aber nicht nur aus solchen bescheidenen Anfängen begann sich die Vogelsammlung des Institutes zur späteren Größe zu entwickeln. TITUS CSÖRGEY und sein Bruder brachten ständig ihre am Fertő-See gesammelten Vogelbälge in des Institut, ebenso GASTON GAAL die Exemplare seiner Sammlungen am Balaton-See und als eine der größten Donationen ist die aus 31 Exemplaren bestehende Kollektion von LADISLAUS KOSTKA in dem Inventar vom 1. Juni 1896 verzeichnet.

Für den weiteren Ausbau der Vogelsammlung mußte die Vogelzugsforschung zur Kenntnis nehmen, daß es notwendig ist festzustellen, welche Unterarten oder Rassen einer Zugvogelart auf einem gewißen Zuggebiete vorkommen. Auch dieser Gesichtspunkt machte die ständige Weiterentwickelung der Vogelsammlung des Institutes unbedingt notwendig. Neben zielbewußt und systematisch durchgeführten Sammlungen seitens des Personals und der Beobachter des Institutes waren es auch große Donationen, welche die Vogelsammlung des Institutes zu einer der bedeutendsten des Landes erhoben. Besonders die Sammlungen von OTTO HERMAN und STEFAN von CHERNEL bedeuteten einen großen Zuwachs der Sammlung. Derzeit besteht die systematische Vogelsammlung des Institutes aus etwa 1200 aufgestellten Objekten und aus etwa 6000 Vogelbälgen.

Einen hochwertigen Teil der Vogelsammlung bildet die von FRIEDRICH CERVA erworbene in ihrer Art in Ungarn einzig dastehende Dunenjungen Kollektion, welche nur Dunenjungen ungarischer Provenienz

enthält. Für dieselbe wurde von CERVA testamentarisch dem Institute der Vorkauf gesichert, so daß dieselbe nur in dem Falle in das Ausland abgegeben werden durfte, wenn das Institut nicht in der Lage wäre dieselbe um den bestimmten Preis zu erwerben. Trotz der großen Schwierigkeiten zögerte ich nicht einen Moment diese Sammlung zu erwerben, wenn ich auch nachträglich gestehen kann, daß ich aus formellen Gründen sehr nahe daran war dafür eine Disziplinarstrafe zu erhalten. Diese Sammlung ist ebenfalls eine Zierde des Institutes.

Diese Vogelsammlung hat sich vom Beginne an in zwei Richtungen entwickelt. Die erste stand im Dienste des großen Publikums, welches je schönere und je künstlerischer präparierte Vogelexemplare bei den im Institute gemachten Besuchen sehen wollte und prangen in dieser Hinsicht neben den heute noch unerreichten künstlerischen Präparaten von TITUS CSÖRGEY die mit wunderbarer Sorgfalt präparierten Kleinvögel von JOHANN BOROSKAY und die mit seltener Vollkommenheit hergestellten Wildenten-Prachtexemplare von HEINRICH SCHENK.

Den zweiten Teil bildet die Balgsammlung, welche in gut schließenden Kasten unterbracht ist um dieselbe vor der Verwüstung durch die musealen Schädlinge zu schützen. Es ist nur natürlich, dass die Sammlungen unter ständiger Bewachung sind um Insektenschäden bei Zeiten vorzubeugen.

Neben der Vogelsammlung legte das Institut auch besonderes Gewicht auf das Anlagen einer Eiersammlung der heimischen Vögel. Auch dieses Bestreben war eine natürliche Folge der heimischen Vogelzugsforschung, da es ja eine wichtige Forderung bei der Untersuchung der Zugsverhältnisse irgendeiner Vogelart ist, zu wissen ob dieselbe auf dem betreffenden Gebiete Brutvogel ist und in welcher geographischen und vertikalen Verteilung auf demselben sich befindet. Diese Sammlung wurde besonders von mir in größerem Maßstabe systematisch ausgebaut und erhielt dazu eine wertvolle Ergänzung durch die Sammlung von OTTO HERMANN, welche von FRIEDRICH CERVA geordnet und durch viele Exemplare seiner eigenen Sammlung vervollständigt wurde. Behufs Vergleichsmaterial zu erhalten erwarb das Institut seinerzeit die in Fachkreisen hochgeschätzte palaearktische Vogeleiersammlung von ALEXANDER BAU.

Die Eiersammlung des Institutes ist den bedeutendsten diesbezüglichen Sammlungen des Landes ganz ebenbürtig. Dieselbe enthält etwa 7500 Vogeleier, darunter auch solche Arten, welche nur in dieser Sammlung zu finden sind, wie z. B. die Eier der Kurzzehenlerche und des Balkan-Blaßspötters.

Parallel mit der Eiersammlung entwickelte sich die Nestersammlung, welche durch GUSTAV ERTL mit seiner Donation von 28 Exem-

plaren im Jahre 1897 gegründet wurde. Obwohl diese Sammlung auch einen gewissen faunistischen Wert besitzt ist dieselbe jedoch hauptsächlich als Lehrmaterial für die Schuljugend und deren Lehrer Begleiter bestimmt gelegentlich ihrer Besuche im Institute.

Das Institut benützt jedoch die eingesandten Vögel nicht nur zum Herstellung von Schaumaterial, oder zur Bereicherung der vergleichenden Studien dienenden Balgsammlung, sondern betrachtet dieselben in jeder Beziehung als Untersuchungs und Forschungsmaterial. Noch vor der Präparierung wird jeder Vogel abgewogen, abgemessen, der Zustand und die Maße der inneren Organe, besonders der Genitalien notiert. Es wird dadurch ein wissenschaftliches Tagebuchmaterial gewonnen, welches bei späteren vergleichenden oder zusammenfassenden Studien wertvolle Beiträge liefert.

Der Kropf und Mageninhalt jedes Vogels gelangt nach einer entsprechenden sorgfältigen Behandlung in die große, auch in internationaler Relation eine vornehme Position einnehmende Ingluvialien-Sammlung des Institutes, welche von STEPHAN von CHERNEL im März 1897 mit seiner ersten Sendung, welche 159 Ingluvialien enthielt, begründet wurde. Der ersten Sendung folgten bald mehrere. Zum weiteren Ausbau dieser hochwichtigen Sammlung nahm das Institut in erster Linie die Tätigkeit der Präparatorwerkstätte in Anspruch. Diese sandten auf Ansuchen die Ingluvialien der an sie eingesandten, also schon getöteten Vögel ein und vermehrten also diese Sammlung ohne daß dazu separate Erlegungen von Vögeln notwendig waren. In dieser Beziechung waren besonders DESIDERIUS HEGYMEGHY und HEINRICH SCHENK sehr tätig. Ebenso ohne Opfer an Vogelleben zu verlangen wurde diese Sammlung zur Bestimmung der Ernährungsverhältnisse der Vogelwelt durch das Sammeln der Gewölle bereichert. Wir besitzen eine ganz bedeutende Menge von Eulen-Gewöllen aus der Sammlung von CHERNEL stammend. Das Storch-Gewöllematerial, welches ich gelegentlich meiner Jahre hindurch durchgeführten Storchmarkierungen sammelte, dürfte ebenfalls einzig in seiner Art sein. Ebenso einzigartig dürfte das Gewöllematerial von Reiherjungen sein, welches KOLOMAN WARGA während seinen vieljährigen Reihermarkierungen im Kisbalaton sammelte. Neben diesen muß noch als eine Sammlung ohne Gleichen das Gewölle-Material von Schleiereulen erwähnt werden, welches NIKOLAUS VASVÁRI aus dem ganzen Rassen-Verbreitungskreise einsammelte.

Diese sorgfältig behandelte wertvolle Ingluvialien-Sammlung des Institutes besteht aus annähernd 32000 Stücken, steht daher neben der ähnlichen Sammlung der Biological Survey in Nordamerika schätzungsweise an zweiter Stelle in der Welt. Nicht inbegriffen in dieser Zahl sind die Gewölle und Speireste. Alle diesbezüglichen Sammlungen zur

Bestimmung der Ernährungsverhältnisse der ungarischen Vögel werden ständig in bedeutendem Maße fortgesetzt um als unentbehrliche Grundlage zur Erforschung der wirtschaftlichen Bedeutung derselben zu dienen.

Als Hilfsmittel zur Bearbeitung dient eine Insektensammlung deren Grundlage von JULIUS PUNGUR gestiftet wurde, dann eine Pflanzen-Samen-Kollektion gegründet von EUGEN GRESCHIK im Jahre 1906 und eine Unkrauts-Samen-Kollektion des Kgl. Ung. Ackerbauministeriums aus dem Jahre 1936.

Das Institut besitzt auch eine ganz bedeutende osteologische Sammlung, welche von ADOLF LENDL und ELEMÉR LUDWIG SZALAY im Jahre 1897 gegründet wurde. Es ist eine interessante Erinnerung daß zu den frühesten Exemplaren die 3 Brustknochen von *Anser neglectus* gehörten, welche als erste ungarische Exemplare dieser Art in das Institut gelangten. Anfangs wuchs der Bestand der Sammlung nur langsam an, später aber entwickelte KOLOMAN LAMBRECHT dieselbe in reissendem Tempo, so dass dieselbe nun zu den bedeutendsten osteologischen Kollektionen der Welt gehört, deren in bescheidenem Maße fortgesetzter Ausbau im Gange ist.

Außerdem besitzt das Institut noch andere, hauptsächlich für den häuslichen Gebrauch bestimmte, aber immerhin wertvolle Sammlungen. Hieher gehört in erster Linie ein Sammlung originaler farbiger Abbildungen von Vögeln, wahrliche Sehenswürdigkeiten, zum grössten Teile künstlerische Werke von TITUS CSÖRGEY, der dieselben nach seiner Versetzung in außerdienstlicher Verhältnis grossmütig dem Institute vermachte. Die selben bilden unvergeßliche Erinnerungen der Besucher des Institutes, Fachmännern ebenso, wie den Laien. Ergänzt wird dieses Bildermaterial durch viele Photos von Vogelgebieten, Vögeln, Nestern und Gelegen, welche auch als Naturschutzurkunden einen bleibenden Wert behalten.

Im Dienste der Vogelschutz-Propaganda steht die farbige Diapositiv-Sammlung, welche als Wandersammlung ihren Beruf als Anschauungs und Lehrmaterial erfüllt gelegentlich der Vorträge in den verschiedensten Teilen des Landes zum Propagieren des Vogelschutzes.

Als Beiträge zur Geschichtschreibung der Ornithologie in Ungarn bewahrt das Institut in seinem Archive den Briefwechsel von JOHANN SALAMON PETÉNYI, mehrere Manuscripte von NIKOLAUS ZEYK, die Verzeichnisse der Vogelsammlungen von ALEXIUS und ADAM BUDA, sowie von KNÖPFLER, die auch als Kulturdokumente wertvollen Briefschaften von OTTO HERMAN, STEPHAN CHERNEL und JULIUS MADARÁSZ und manches andere diesbezügliche wertvolle Materiale. Als einzig dastehend möge noch die auf Ungarn bezügliche Zugsdaten — zugleich auch ornitho-

faunistische Daten-Sammlung erwähnt werden, welche zwar nur bis 1910 komplet und geordnet ist, aber auch in diesem Zustande sichere Ausgangspunkte für die Forschung liefert und dadurch große Zeitersparnis ermöglicht. Zur richtigen Interpretation der ungarischen Trivialnamen der Vögel besitzt das Institut eine große diesbezügliche Sammlung aus den Vermächtnissen von OTTO HERMAN, STEPHAN CHERNEL und JULIUS PUNGUR. Diese Sammlung wurde dann durch das von KOLOMAN WARGA gesammelte Materiale ergänzt, bzw. vervollständigt.

In den oben angeführten Sammlungen besitzt des Institut eine solche wissenschaftliche Rüstung, welche Ausgangspunkt und sichere Grundlage für die heimische Vogelforschung in fast jeder Richtung bilden kann, aber auch in internationaler Beziehung wertvolle Beiträge für das Studium so mancher ornithologischen Frage dienen vermag.

Als Abschluß dieses Rechenschaftsberichtes über die 50-jährige Tätigkeit soll nun noch über die ebenfalls den 50-ten Jahrgang erreichte *Aquila*, als unter den vielen Werten des wertvollsten und des jeweiligen höchsten Stolzes des Institutes gedacht werden. Kaum nach der Organisierung der Ungarischen Ornithologischen Centrale flog schon am 1. Juli 1894 aus dem kaum fertigen Horste das erste Adlerjunge, das 1. und 2. Heft des ersten Jahrganges der Aquila in die Welt hinaus um überall, zu Hause ebenso wie allen fünf Weltteilen die Neuerstehung der ungarischen Ornithologie zu verkündigen, die viel verheißende Zukunft, welche auch in Erfüllung gegangen ist, so dass nun Institut und Aquila zusammen die 50-jährige Jubileumsfeier begehen können.

Mit berechtigtem Stolze darf wohl erwähnt werden, daß bezüglich der Anzahl der Jahrgänge die Aquila an 8-ter Stelle unter den ornithologischen Zeitschriften der Welt steht.

Die meisten Jahrgänge erreichte bisher das „Journal für Ornithologie", dessen erster Jahrgang in Jahre 1853 erschien, diesem folgt „The Ibis" mit Beginne im Jahre 1859, dann folgt die „Gefiederte Welt" im Jahre 1872, der amerikanische „The Auk" im Jahre 1876 und im selben Jahre die „Ornithologische Monatschrift", schließlich „Bulletin of the British Ornithologists Club" im Jahre 1892 und „Ornithologische Monatsberichte" im Jahre 1893. In der Reihenfolge der Nationen steht also laut dieser Zusammenstellung Ungarn mit seiner 50-jährigen Aquila noch Deutschland, England und Amerika an vierter Stelle, hat also eine ganz hervorragend vornehme Rangierung.

Gelegentlich unserer Jubiläumsfeier darf es uns wohl nicht verübelt werden, wenn wir die eminente Leistung des Institutes hervorheben, daß nach den drei großen Kulturnationen des Westens als vierte gleich Ungarn folgt in Bezug auf die erreichte Anzahl von Jahrgängen seiner ornithologischen Zeitschrift Aquila.

Infolge der bindenden Objektivität darf nicht verschwiegen werden, daß sich in dem regelmäßigen Erscheinen der Aquila besonders in den Nachkriegsjahren durch wirtschaftliche Schwierigkeiten bedingte Störungen zeigten, so daß anfangs zwei, dann später sogar vier Jahrgänge in einem vereinigten Bande erscheinen mußten. Daß aber diese Erscheinung nicht eine Folge von Stockungen in der Tätigkeit des Institutes war, dafür liefert die Tatsache den Beweis, daß diese zusammengefaßten Jahrgänge so inhalt- und umfangreich waren, daß die in der Zeitfolge ausgebliebenen Jahrgänge dadurch ersetzt wurden.

Der Werdegang der Aquila war im Allgemeinen parallel mit dem des Institutes : das jeweilige Schicksal des Institutes spiegelte sich getreu in der Aquila wieder. Schon der erste Jahrgang begann mit einem solch schwungvollen Anlaufe, daß die lebhafteste Aufmerksamkeit sämtlicher Fachkreise auf denselben gelengt wurden. Parallel mit dem sich ständig in stets größerem Maße entwickelnden Institute erschien auch die Aquila in stets größerem Umfange und errichte im Jahre 1913 mit 73 Quartbogen ihren Rekord-Umfang. Im Todesjahre OTTO HERMAN's 1914, in welchem auch ich seit 1905 stellvertretender Redakteur wegen meines Militärdienstes meine diesbezüglich Tätigkeit einstellen mußte, war der Umfang schon bedeutend geringer, doch erschien dieser Jahrgang noch als letzter in dem früheren edlen Quartformate. Der nächste Jahrgang 1915 erschien schon in einem neuen, in Oktavformat. Später wäre es ja möglich gewesen das ursprüngliche, von OTTO HERMAN gewählte Format wieder herzustellen, doch war es uns zuwieder mit einem nochmaligen Formatwechsel das äußere Bild unserer Aquila-Serie noch mehr zu verunstalten. In diesem Oktavformate erscheint nun auch der 50-te Jubileumsband und wollen wir in der Feststimmung nicht weiter daran denken, daß OTTO HERMAN diese Zeitschrift vor 50 Jahren in einem anderen Formate den Fachkreisen vorlegte. Das Format hat sich geändert nicht aber die Tradition, an welchen wir auch in Zukunft unabwendbar festhalten wollen.

Die statistischen Elemente sind kurzgefaßt die folgenden : Redakteur von 1894 bis 1914 der Begründer OTTO HERMAN, im Jahre 1915 interimistisch TITUS CSÖRGEY, von 1916 bis 1921 STEPHAN CHERNEL, von 1922 bis 1934 TITUS CSÖRGEY, von 1935 an leite ich die Redaktion. Die wissenschaftliche Nomenklatur war von 1894 bis 1898 diejenige, welche JOHANN FRIVALDSZKY in seinem 1894 erschienenen Werke Aves Hungariae festlegte, von 1899 bis 1918 diejenige auf welche im „Nomenclator Avium Regni Hungariae (erschienen im Jahre 1898) übergangen wurde, von 1919 bis 1938 diejenige, welche von CHERNEL im Jahrgange 1918 der Aquila für den Gebrauch des Institutes und der Zeitschrift eingeführt wurde. Seit 1938 ist für den Gebrauch des Institutes und für

sämtliche Editionen desselben, also auf für die Zeitschrift die von mir in Aquila 1935/38 festgelegte, welche mit der jetzigen international gebräuchlichen übereinstimmt.

Damit bin ich am Schluße meines Rechenschaftsberichtes angelangt. Es war mein Bestreben mit voller Objektivität, mit der weitgehendsten Durchführung des „suum cuique-"Prinzipes den Werdegang des Institutes zu schildern, neben hervorragenden Episoden auch den grauen Alltag miteinbegriffen. Die Entwickelung einer Institution hängt in erster Linie von den Persönlichkeiten ab, welche auf den Gang derselben bestimmend und richtunggebend einwirkten und ist es daher nur natürlich, dass dieser Rechenschaftsbericht ebenso wie er mit dem Namen OTTO HERMAN's begonnen hat, auch mit demselben schließen muß. Er schuf dem Institute solch feste Grundlagen, daß die von ihm erzogenen Nachfolger dasselbe nur auf diesen Grundlagen weiter bauen und der nachfolgenden Generation überliefern konnten als ein teuers, aber zugleich schwere Verpflichtungen bedeutendes Erbe, welches auch weiterhin auf der vom Gründer festgelegten Bahn fortschreite und das von ihm angezündete hehre Feuer der Begeissterung im Dienste der ungarischen ornithologischen Forschung zu Hause und in der Ferne auch fürderhin nicht verlöschen lasse. Möge das Institut auch in Zukunft die ideale Hochburg der ungarischen ornithologischen Forschung verbleiben, an welche die trüben Wellen der überwiegend, oder rein persönlichen Interessen nicht heranreichen, dann kann die weitere Zukunft desselben nicht zweifelhaft sein. Eine schnurgerade Linie zeigt den einzuschlagenden Weg : neben der Fortsetzung und dem weiteren Ausbau der bisherigen Forschungstätigkeit die mit der Pflege der Traditionen in organischem Zusammenhange stehende stetige Einschaltung in die jeweils zeitgemässen neuen Forschungsrichtungen. Es sind wohlbegründe Hoffnungen und Garantien vorhanden, daß die dazu berufene Generation von diesem Wege nicht abweichen wird.

Budapest, im Dezember 1943.
